

თ. შო რ დ ა ნ ი ა.

ისტორიული საგუთეგი
შიო-მღვიმის მოწასტრისა

და

„ქეზლი“ ვახუანის ძვაბთა.

გამოცემული გორის ეპისკოპოსის და საქართველოს ვიკარის ალექსანდრეს-მეერ, რომელსაც, როგორც განმთავლებელს შიო-მღვიმის ლავრისას, წადიერებით და უმდაბლესად უძღვნის აქჷსონი.

თბილისი

სტამბა ექეთიმე ივ. ხელაძისა.

1896

თ. ჟო რ ლ ა ნ ი ა.

ისტორიული საგუთეზი
შიო-მღვიმის მონასტრისა

და

„ქიზლი“ მახანის მხატვა.

4278

გამოცემული გორის ეპისკოპოსის და საქართველოს ვიკარის **ალექსანდრეს-მიერ**, რომელსაც, როგორც განმარტებელს შიო-მღვიმის ლავრისას, წადიერებით და უმდაბლესად უძღვნის აქსონი.

თბილისი

სტამბა ექვთიმე ივ. ხელაძისა.

1896

Дозволено цензурою. Тифлисъ, 1 Февраля 1896 года.

წინასიტყვაობა

მისმან უოკლად უსამღვდელოესობამ, გორის ეპისკოპოსმა და საქართველოს ეპარქია ალექსანდრემ, ცნობილმა მოტრფივალმა ქართულის მწერლობისა და ისტორიისმან, კეთილ იხება და მიბრძანა მე მისგან მრავალ ღვაწლ-დიდებულის შიომღვიმის ლავრისა და დაკით-გარესჯის უდაბნოთა ძველის საისტორიო საბუთების შეკრება და მისის საფასით დაბეჭდვა. წინამდებარე წიგნაკი, რომელსაც სურვილით და მოწიწებით მიუძღვნი მისს უოკლად უსამღვდელოესობის დირს-სახსროკარს სასულსა, არის ნაყოფი ესრეთის მათის ბრძანებისა და ნებისა. ამ ჰირველს წიგნაკში ჩვენ მოკაჭტიეთ ისტორიული საბუთები შიომღვიმის ლავრისა, ხოლო შემდეგს წიგნში, რომლის ბეჭდვას ახლავე შეუდგებით, მოთავსებული იქნება დაკით-გარესჯისა, დოდორქისა და იოანე ნათლის-მცემლის უდაბნოთა ისტორიული საბუთები.

ძველთა მონასტერთა და უდაბნოთა შთაბერეს საქართველოს ერს ის ძლიერი სული და საარაგო მხნეობა, რომელსაც საუკუნეთა გრძელს მანძილში ამაოდ ებრძოდა მთელი ძალა და მანქანება ამ ქვეყნისა: მთელის დედამიწის ამრეკ-დამრეკთა, დამპყრობელთა და მბრძანებელთა საქართველოს მცირე კრი ღუგამდაც არ ეყოფოდით, თუ რომ ეს სჯულისა და ქრისტიანთა მებრძოლი მსედრობა, რომელსაც მუდამ წინ უძღოდა ბერი ჯვარის მტკირთკელი, არ ყოფილ იყო აღფრთოვანებული მონასტერ-უდაბნოთაგან შთაბერილის საწმინდოების უძლეველის ძალით. ათას-სუთასის წლის განუწყვეტელს ბრძოლაში გატარებული სასულეოანი დროშა სჯულისა და მართლ-მადიდებლობისა ძველთა გმირთა მოიტანეს მეცხრამეტე საუკუნის კართან და ჩააბარეს ძლიერთა მკლავთა ძლევა-მოსილის თანამორჯულე-ერისა. დადგა დრო მშვიდობისა, როდესაც ახალს თაობას, ძველთა გმირთა შთამონაგვეთს, სასატრელი და სასიქადულო უამი და შემთხვევა მიეცათ საუკუნეთა წყლულის განკურნებისა და ნაკლულე-განებათა აღსებისა. მაგრამ, ჭოი საკვირველებს! შემდეგს თაობას მამანაზათაგან ცარიელი სორცო-და შერჩენიათ, ხოლო მათის სულისაგან—არცა ნატამალი. ამ ცარიელ გვამთა, რომელთა თვალი მხოლოდ იმაზე უჭირავთ, თუ „რა გჭამოთ, რა გსვათ, ანუ რაჲ შევიძინოთ“, იმთავითვე უარ-ჭევეს უოკელივე ის, რასაც ეტრფოდენ ძველნი გმირნი—რწული, დარბაისლობა, ზნე-ჩვეულებანი, კაცური-კაცობა და შეუდგენენ ვითომ-და ვოლტერისანსკულის მოძღვრებას, რომელ „ძალი ვიძინოთ, რათა განთიად განვსძლიეთ და განძლომილთა განვიკურნოთ, რათა მოცვათ მშვიდებით“. ეს ის თაობაა, რომელთაც უკეთეს მგოსანმა გრ. ორბელიანმა: „გოგარ ცა-

რიელ, გული ცარიელ, მილიონებოვად მხოლოდ მევიარაღნი“; ხოლო მეორემან მგოსანმა, კასტანგ ორბელიანმა, სამართლიანად სახელსდგა მათ „ქონდრის კაცებად“ ანუ „მოძრავ დედოფალებად“.

ამ „მევიარაღ ქონდრის-კაცუნებმა“, განმანსკელოთ მამაშაპუელის ნაღაწ-ნაქონებისა, არა თუ თვით დაიპყრეს ძველთა გმირთა სისსლით და ცრემლით მოხალაწი ლავრა-მონასტრები და დიდებულნი სასწაულთ-მოქმედნი სიწმიდენი, არამედ სიცილსა და განვიცხვასა მისცეს ზატივიმცემელებიცა მათნი. გაცქრა ლამზარი ამ სიწმიდეთა წინაშე, დაშრტა საუკუნო ტრესლი ამ ჩვენის რჯულის კერასზე, დადუმდა „დავითის ქნარი“, რომელიც „ანგელოზთაგან მარად იკრავდა“ აქ, ამ კერას წინაშე, დაიქცნენ ანუ დაქცევადი მიიღწივნენ საუკუნეთა დადნი ნაშთნი, სიწმიდენი შიშობიტაცეს უნსოელთა და აწ „დაგვრჩა მხოლოდ ფერფელი“ სარწმუნოების კერასაგან და „სამაგელი იგი მოკრებისა“. თვით ქართველ ერის გულს, ამ წმიდათა-წმიდას, შეესოტუნა „ქონდრის კაცუნებისა“, და ოდესმე სათნოანი, მსხე და კაცურ-კაცანი, აწ სასთლით საძებნელია ძველი ქართველი და ქართველობა...

მხოლოდ უმცირესმან გუნდმა უასლესისა სასლ-თაობისამ შეიგნო გზა-ცთომილება წინანდელის „კაცუნებისა“ და იწყო ძიება და კვლევა „ძველის გზისა“ და ძველის ჩვენის უოფა-ცხოვრებისა იმ განზრახვით, რომ მამაშაპუელისაგან უოკელი კეთილი სახსებით შეიწინოს, ხოლო უნსო-ერთაგან უგეთესი შეიძინოს, და ამ ჭეშმარიტის გზით წარმართოს თვისი ერი უუმჯობესისადმი. ამ წიგნაკის გამოძველებსა, მისს მეუფებას, ის არა აფრთხილებს, რომ ძველის ჩვენის ქრისტიანულის ცხოვრების ნაშთთა გამოქვეყნებით საშალება მისცეს უასლესს თაობას შეიგნოს თვით დედა-მარტვი ჩვენთა წინაშართა ჩნებობისა და კვლად აღადგინოს დაკარგული „ძველი გზა“ სათნობრივის ცხოვრებისა.

წინამდებარე წიგნაკში ჩვენ მოკაქციეთ მხოლოდ შიომღვიმის სიგელ-გუჯრები, დაცული სინოდ. განტორაში და აწ საეკლესიო მუსიკეში და ზოგიც სასელმწიფო ქონებათა გამკობაში. მრავალ გუჯრებისაგან ჩვენს დრომდი ცოტას მოუღწევია, მაგრამ რაც დაწინაღობს ისიც ძვირფასი განიბა ჩვენთა მომავალთა მკვლევართათვის, მით უმეტეს რომ მხოლოდ შიომღვიმის გუჯრებში აზრებას უმძველესის დროს საბუთები: ერთი გუჯარი მეათე-საუკუნისა (პირა და არა თვით ასლი), სამი სიგელი მე-XI საუკუნისა და მათ შორის დიდად საუფრადლებო სიგელი გიორგი II, კათალიკოზის გაბრელებისაგან ხელმოწერილი; ექვსი სიგელი მე-XII საუკუნისა და მათ შორის „ანდერძი დავით აღმაშენებლისა“, შიომღვიმისადმი მიცემული 1123 წ., რომელიც ცალკე წიგნაკადან რუსულს ენაზე სრულის განმარტებით გამოცდა მისმა მეუფებამ, ეპისკოპოსმა ალექსანდრემ, ხოლო აქ ჩაუერთეთ მარტო ქართული მისი ტექსტი; ორი სიგელი თამარ-მეფისა, თვით მისის ხელით დამტკიცებულნი; რვა სიგელიც მე-XIII საუკუნისა და მრავალი მწერილი საბუთები შემდგთა საუკუნეთა. უძველესი და უძვირფასესი საბუთები ჩვენ სრულად და უშეუძლებლად შემოკიტანეთ. ამ წიგნში, ხოლო უასლესნი—შემოკლებით და სიტყვა-დაერთავად. რა-

მდენიმე ცნობა შიომღვიმის უდაბნოზე ჩვენ შემოკითხვით ხელნაწერების წარწერათაგან.

გარდა ამისა, რადგან ქართულს ძველს და ახალს მწერლობაში ფრიად იშვიათად იპოვება ცნობა ძველის სვენებურის მონასტრულის ცხოვრებისა, ამის-გამო ჩვენ დიდად გვენუგეშა, როდესაც ხელში ჩაგვიკარდა მე-XIII საუკუნეში ცნობილის ივანე მკარგრძელის-მიერ აღწერილი გაჭსანის (არტანუჯში) ძველის უდაბნოს „ძეგლი“ ანუ წესდება მონასტრულის ცხოვრებისა, რომელშიც იპოვება სხვა დიდად საუზრადღებო საბუთებიცა XIV—XVI საუკუნისა სამცხე-საათაბაგოს პატრონთა და დიდებულთა შეწირულებისა და ერთი ნაწიკეტიცა სვიმონ ჭყონდიდლისაგან აღწერილის მონასტრულის შინაურულ ცხოვრებისა. ამისთვის მისის მეუფების ნება-დართვით ეს „ძეგლიც“ და რამდენიმე სხვა—მონასტრების მწერილი საბუთებიცა შემოკითხვით ამ წიგნაკში, თუცა „ძეგლი“ გაჭსანის მონასტრისა ფრიად დაზიანებულია და შიგ-და-შიგ ფურცლები და მთელი თავებიც აკლია, მაგრამ რაც დარჩენილა, ისიც ძირფას საუნჯედ გვანით და ყოვლადის შეუცნაველობით სწორედ გამოკვებით, თვით საკასანი ნიშნები დედნისა დაკოვკით (დანარჩენ გუჯრებში სასკენი ნიშნები, უმეტესს შემთხვევაში, მარტო პირველს სტრიქონებში ვუჩვენებთ ნიმუშად). აგრეთვე შეუცნაველად დაუბეჭდეთ ყველა ის საბუთები, რომელნიც დაცულია ჩემდა რწმუნებულს საეკ. მუზეუმში და ამ წიგნაკის ბეჭდვის დროს ხელ-ქვეშ გუქონდა. ამისი თქმა თამამად არ შეგვიძლია დანარჩენ საბუთების შესასებ, რაჟელთა ასლი ბეჭდვის დროს ხელში არ გუქონდა შესამოწმებლად, რაისაგამო ამ უკანასკნელ საბუთებში შეიძლება ასოთა მეტ-ნაკლებობა აღმოჩნდეს, ხოლო აზრის შემცველი და გადაამსახებელი შეცდომები, იმედი მაქვს, არ მოიპოვება.

თითოეულს მე-X—XV საუკ. სიგელს ჩვენ დაკუთრეთ ქრონოლოგიური და ისტორიული განმარტება რომლისაგან ცხად ჰსდება, თუ ვითარის ღირსებისანი არიან ეს საბუთნი და რა ახალი ცნობები შემოაქვთ მათ ჩვენს ისტორიაში ანუ რამდენად ამოწმებენ იგინი ჩვენს მატიახეში აღნუსხულ ამბუსს. ვისაც გული შესტიკავს და ჩვენის სასელოკანის წარსულის გამოკვება ჰსწუურის, მისთვის დიდი განმია ყოველი ნაკლები ძველის საბუთებისა, როგორც ახლის ცნობების შემომტანი, ისრე მატიახეში აღნუსხულის ცნობების დამამოწმებელი. უკანასკნელის გარის საბუთები მით უმეტეს საჭირონი არიან, რომ ჩვენის დროის „ძალად-მეცნიერთა“ თითქმის „მოადღ“ შემოიღეს „ქართლის-ცხოვრების“ უარის ყოფა, და მათი პირის დამყოფელი „მათრასები“ დიდაც ფას-დასადებანა.

ამ წიგნის ბეჭდვას რომ შეუდგეთ; მანინ ჩვენ იმედი გუქონდა ჩაკვეთო ფოტოტიპით ანუ ფოტო-ლიტოგრაფიით გადაღებული ნიმუშები ამ წიგნში მოქცევის უძველესის გუჯარ-სიგელებისა და საგუთარნი ხელის-მოწერანი მეფეთა: გიორგი II-ისა (1072—1089), დავით-აღმაშენებელისა, თამარ-მეფისა, დავით IV-ისა და აგრეთვე XI—XIV საუკუნის ერისთავთა, კათალიკოსთა და დიდებულთა. რამდენიმე ამ ნიმუშთაგანი პატივცემულმა ა. ს. როინაშვილმა უსუსოდლოდ ფოტოგრაფიულად გადმოიღო. სამწუხაროდ, მათი ფოტოტიპით გამოცემა, სიძვირისა-გამო,

ჩვენ კერ შევიძლიათ და კერც გაგებდეთ შეგვეწუხებინა მისი მეუფება, უმისგომოზი ალექსანდრე, მით უმეტეს, რომ ამ წიგნაკის გამოცემაც მისგან მისივე პირობის სა-
ყოველთაოდ ინტერესისთვის, რადგან, როგორც უკვლამ იცის, ამგვარს წიგნებს მე-
ტად მტირე გასავალი აქვს და 10—15 წელიწადს ძლიერ-და გაიფიქრებს. ორსაიოდე
რალი.

უგანასენელ უნდა აღვნიშნოთ, რომ რამდენიმე ამ წიგნში შეტანილის გუჯრები-
საგან აღნუსხულია გასიკვებულის დ. ფურცელადის „Церковные Гуджары“-ებში,
მაგრამ მოკლედ და რუსულად, თავისუფლად გადმოცემულია გამოცემისაგან და
არა ტექსტის სიტყვა-სიტყვით თარგმნითა (გარდა თბო-ობრულა შემთხვევის). რა-
საკვირველია, ეს გარემოება ფასის უგარგავს გამოცემის მით უმეტეს, რომ ამასთან
ავტორს წყაროები არ დაუსახლებია საისტორიო მასალისა და არც განუმარტავს
იგი ქრონოლოგიურად და ისტორიულად.

ამ მსხვილ-მსხვილ ნაკლულეკანებასთან დ. ფურცელადის გამოცემა უელთადმი
აღსავსა ისეთის ქრონოლოგიურის და ნიკთიერის შეტომილებით, რომ ამ შრო-
მას უკვლევად ფასი ევარგება და თითქმის. რომ სრულად გადასავლები სდება. ეს
ნაკლულეკანებანი ეველასოვს საჩინოა და დასახსნი; და თუ, მიუხედავად ამისა, აქამ-
დი კრიტიკა არ შეეხა ამ შრომას, ეს მხოლოდ იმის მომსახურებელია, რომ ჩვენ-
ში კრიტიკას (ჩვენებურს „კიტიკას“) მხოლოდ შიდაობა აქვს სასეში და მტრის
ჟავრის ამოსავლად უფრო იწერება, ვიდრე ჭეშმარიტების გამოსარჩევად. ესეც
უნდა ვთქვათ, რომ ჩვენებური „თავმოუყარეთა გუნდი“ კრიტიკას კერ იტანს და თუ
ორიოდე კრიტიკული სიტყვა როგორმე წამოგვრდით, უსათუოდ დაგასრინებენ თუ არ
„კიტიკანულს“ გინგლობით, ჭორიკანობით ხომ მანც და, თუ საჭმე გაჭირდა, უსახე-
ლო წერილებსაც მიაურობს „სადც ჟერ არს“ და ლალტს დაგასრინებენ... ცრუ-მოწმებიც
ხომ ამ ჩვენს „განათლებულ“ საუკუნეში შაურად იფიქრებს და თუ ისებებთ—ბისტადც.
განსიკვებულს დ. ფურცელადის-კი, როგორც ტეხილს და გაფრთხილებულს გაქმს,
მტერი არ ჭეოლია და ამით ახსენებს ის, რომ ჩვენს მეცნიერები მისს შრომას არ
შეესნენ; მისი სახელი, როგორც არქეოლოგისა დაშკადრდა და თუთ ბ. ა. ცაგარ-
ლისაგან აღიარებულა (СВѢДѢНІЯ, III, გვ. VI), ხოლო მისგან გამოცემულს
სიგელ-გუჯრებს ემუხრებინ მეცნიერნი მკვლევარნი, გასიკვითრებით ამ უგანასენელს
დროს, ამისგამო ჩვენ საჭიროდ კრაცხთ, გასაფრთხილებულად უგანასენულთა, ორი-
ოდე სიტყვა შემოვიტანოთ აქ დ. ფურცელადის შრომითა შესახებ.

ჩვენ განხილული გვაქვს უმეტესი ნაწილი იმ საბუთებისა, რომელნიც შემოკ-
ლებით დაუბეჭდავს დ. ფურცელადის და სამწუხაროდ დაგრწმუნდით, რომ ეს საბუ-
თები ძალზე გადაძახივებით შემოტანილია დ. ფურცელადის „Гуджар“-ებში. გარ-
და ამისა, იმ საბუთებისაგან, რომელნიც დ. ფურცელადის თარიღებთანა აქვს აღნიშ-
ნული და წლებს უსხამს, სრულად უთარიღობნი ადმოჩნდენ; ხოლო თუთ თარი-
ღებთან გუჯრებშიც ისე გადაურეკია თარიღები და ქრონოლოგია, რომ ამებზედ დამ-
ყარება სამეცნიერო გამოკვლევების შეუძლებელი ჰქნდება. რომ სიტყვა მეტად არ გა-
გრძელდეს, ჩვენ სინამუშოდ ცხრილში მოვაქცევთ უმთავრეს ქრონოლოგიურ შეტ-

დომებს დ. ფურცელაძისას; ჰირკელს ცხრილში დაკსნამთ გუარდს მისის წიგნისას „Церковные Гуджары“, მეორეში — მისგან დასხმულს წლებს, როდესაც სიგელში მოსწენებულნი მეფენი ვითომ ცოცხალნი იყვნენ; სოლო უკასსკენელს ცხრილში ნამდვილს წლებს იმავე მეფეთა მეფობისას.

გვერდი	წელი	მეფენი და დიდებულნი	ნამდვილ წყარობითა.
6	1606	მეფე სვიმონ	
38	1519	მეფე სვიმონ	1557—1599 წ.
97	1520	მეფე სვიმონ	
102	1425	მეფე დავით და ძენი ვახტანგ და დემეტრე	?!
103	1428	მეფე დავით	1505—1526 წ.
103	1434	მეფე ვახტანგ	?!
103	1431	მეფის ძე ალექსანდრე	?!
97	1383	მეფე დავით, ალექსანდრეს ძე	?!
7	1639	ნაზარ ალიხან	1683—1710 წ.
9	1699	შაჰ-ნავაზ	მოკვდა 1675 წ.
10	1720	შაჰ-ნავაზ	მოკვდა 1675 წ.
28	1698	ვახტანგის ძე მეფე იმამყული	?!
37	1583	მეფე გიორგი	გამეფდა 1600 წ.
39	1712	დედოფალი დარეჯან	დაიბადა 1739 წ.
46	1780	მეფე თეიმურაზ	მოკვდა 1762
47	1339	მეფე დავით და ძე მისი გი	?!
47	1649	გრიგოლ სამეგრელო	1459
47	1549	შალვა ერისთავი	1459
52	1459	მეფე დავით	1505—1526
55	1553	მეფე კოსტანტინე, ძე ალექსანდრე-მეფისა	?!
68	1612	მეფე ვახტანგ	?!
86	1604	ლეონის ცოლი თინათინ	მკვდარი 1591 წ.
89	1514	მეფე სოლომონ	1752—1784
90	1520	მეფე ალექსანდრე	?!
90	1522	მეფე ლუარსაბ	გამეფდა 1535 წ.
90	1780	რამანი (რამაზ)	1580
106	1518	მეფე გიორგი	გამეფდა 1526 წ.
122	1776	მეფე დავით	?!
129	1613	მეფე ვამიყ	?!
134	1712	კზი იოსებ, ძმა სოლომონ I-ისა	დაიბადა 1739 წ.
136	1700	სოლომონ-მეფე	დაიბადა 1735 წ.

ამ წიგნად დ. ფურცელაძეს გუჯარები ცოცხლებში გვიჩვენებს იმ მეფე-დედოფლებს, რომელნიც 20—200 წელს უწინ გადაინჯვალნენ და მკვდრებად გვისახსნეს მეფეთა, რომელნიც 20—300 წლის შემდეგ დაიბადნენ; არა იშვიათად მეფეებად წოდებულნი არიან ისეთნი ჰირნი, რომელნიც არ მეფობდნენ და სხ. წა. საყვირკელია;

ესეთივე მომაკვდინებელი შეცდომები მოუდის განსვენებულ შესახებ კათალიკოზებისა, ერისთავებისა და დიდებულთა. გამომცემლის დაუდევრობას და ფაქტების არეკ-დარეკას იქამდის აღდევნავს, რომ თვით ჩვენის დროის უახლოესნი ზირნი, რომელთა სიკვდილ-სიცოცხლის დრო თითქმის უოკელმა დ. ფურცელაძის შეგნებულმა თანამედროვემ ზეზირ იცოდა, ცოცხლებში მოხსენებულნი არიან მაშინ, როდესაც იგინი მკვდარნი იყვნენ, მაგ. გიორგი XIII ცოცხალია 1802 წ. (გვ. 100), ხოლო სოლომონ-მეფე, რომელიც მოკვდა 1815 წელს, გამეფებული ყოფილა 1700 წელსაც (გვ. 136)! ცნობილი იუსტინე მროველი (მალაღაშვილი), რომელიც მოკვდა ამ მე-XIX საუკუნეში, უზნუნად სჩანს 1712 წელს (გვ. 39). რამდენიმე ჩვენგან დაბეჭდილი უთარილო გუჯარი დ. ფურცელაძის გამოცემაში, როგორც გვითქვამს, თარიღიანია (!), ხოლო თარიღიან გუჯარების წლები 100—300 წლით და მეტ-ნაკლებ დროით შეცვლილნი არიან, მაგ. მეფე სოლომონ ნახევრები 1513 წ. (გვ. 86), ხოლო იგივე გუჯარი ჩვენს „ქრონიკეში“ აღნიშნულია 1814 წლის თარიღით; ბაგრატის სიგელი 1534 წლის თარიღის ფურცელაძის გამოცემაში (გვ. 129) აღნიშნულია 1434 წლისად, აკრეთე 1527 წლისა—1428 წლისად (გვ. 132); რამაზ ბატონი-შვილის სიგელი 1580 წლისა—1780 წლისად (გვ. 90) და სს. რა თქმა უნდა, რომ ასრეთვე შეუნდებელი შეცდომები მოუკა ეველას, ვინც გულუბრყვილოდ ამ „არქეოლოგს“ დაენდობა*).

დასასრულ საჭიროდ კრატც განმარტო მნიშვნელობა ჩვენგან ამ წიგნში და „ქრონიკეში“ ხმარებულ ნიშნების: 1) სადაც წერილი ლაზები ანუ „დაფიზები“

* შენიშვნა: ხოლო რაც შეეხება დ. ფურცელაძის შენიშვნებს, სადაც გამოთქმულია აზრი, ვითომ გლეხ-კაცობა ყოველს უფლებას მოკლებულ-ყოფილ-იყოს და უდრიდეს რუსულს Крѣпостничество-ს, ე. ი. მონობას, ჩვენ ეს აზრი (განმეორებული სხვათაჲც მკვლევართაგან) სრულიად უსაბუთოდ მიგვაჩნია. თუ დრო მოგვეცა, ჩვენ აუარებელ საბუთებით დავამტკიცებთ, რომ გლეხობას სრული ქონებრივი უფლება ჰქონდა (როგორც მიწისა, ისრე მონების შეძენისა) და თუ საკუთარი მიწა ჰქონდა ნაყიდი, მაშინ იგი მხოლოდ საბატონო ხარჯს ეწეოდა („ძღვენი“ დღესასწაულებში და „შესაწევარი“ სტუმრობაში ქორწილ-ნათლობა და სიკვდილის ემს); თუ უნდა, გლეხი ბატონს წაუფიციდა (ამის დაშლა ერეკლემ იწყო „მორიგის“ ჯარის შემოღების-გამო); გლეხებისაგან მიწებს სყიდვით იძენდნ მათი ბატონები და ბატონებისაგან—გლეხნი; გლეხებს ჰყავდათ თვისი ყმებიცა („მკვიდრი ყმა“ ანუ ნაყიდი, გინა ომში ნაშოვნო კაცები, ე. ი. მონები და ნაბუზრებიც). მხოლოდ მე-XIX საუკუნეებში, როდესაც ახალ მმართველობაზე ზოგიერთ თავადიშვილებს დიდი გავლენა ჰქონდათ, უკანასკნელთ მოაღორეს მთავრობა, ვითომ საქართველოში იგივე „ერეპოსტიკობა“ არისო და მთელი გლეხ-კაცობა მონად აქციეს, მათი ნაყიდი დედულ-მამულები დაისაკუთრეს, თვით გლეხებს ჰყიდდნ უ მამული და (ძველს სიგელში რომ გლეხების გაყიდვა სწერია, იქ ყოველგან იგულისხმება იმ საბატონო ანუ სახსო მამული ს გაყიდვა, რომელიც გლეხს ეპირა და რომლისაგან გლეხის აყრა უკანასკნელის უნებურად არავის შეეძლო და არა თვითონ პირადად გლეხის გაყიდვა). ამ „გაკრეპოსტიკობას“ შეუდგა აუროცხელი უწესოება და „ბუნტები“ გლეხებისა, რომელთაგან რამდენიმე შემთხვევა აღნიშნულია АКТ-ებში და ბროსეს Hist. Mod. de la Gérg.-ში.

უსსედს (- - -), ღნიშნავს იმას, რომ იმ ალაგას სიგელი მოგლეჯილია ანუ და-
წიანებული და არ იკითხება; 2) მრავალ წერტილი (...) დასსმულია იმ სიტყვების
მიჯერ, რომელნიც ჩვენ განგებ გამოუშვით 3) კუთხიანი ანუ დიდი-ფრხხილებო
([]) უსსედს იმ სიტყვებს, რომელნიც გუყარს აკლია, მგრამ აწროთ მიმდი-
წარუბოთ ანუ ნუსხით ჩვენგან აღდგენილია; 4) სდაც ხსენებო და წერტილებო
ერთი-მეორეს მისდეეს (- - - -) ღნიშნავს, რომ ამ ალაგას სიგელში მელანი
გადასულია.

ზალეგრაფიულად გადაღებული ნაწიეებებო რამდენისამე ამ წიგნში შემოტანილ
სიგელ-გუყრისას გამოცემულია მე-V ანქელოლოგიურ კრების რქმებში დ. ბაქრამის
მიერ, იხ. Таблицы XX. №№ 2; 3 5 4, XXII № 1, XXIII №№ 1—4;
XXIV, № 1; XXV № 3; XXVI № 1.

ამასთან საჭიროდ ვრადხ ჩაურთო რამდენიმე შენიშვნა ამ „ტაბლიცებზე“:
1) განსვენებული ანქელოლოგი დ. ბაქრამე მე-XX ტაბლიცას, № 3 ჩვენგან დაბე-
ჭდილის გუყრისას (გვ. 10-12), დასდებს მე-X საუყუნისად და მასში მოსსენე-
ბულს მეფე-გიორგის ჭსადის გურგენ დავითის მედ († 994). მგრამ ამ გურგენის
დროს არ სსანს კწი გაბრიელ (გაბრიელ სსანს მე-IX საუყუნის დასსრულს: იხ.
ჩემი „ქრონიკები“, წიგ. I, გვ. 78.). ჩვენ დავასაბუთებო, რომ ეს სიგელი ეკუთნის
გიორგი II-ს, დავით აღმაშენებელის მამას (Ibid. გვ. 9-11) და აქ მხოლოდ იმ
სსადს საბუთს დავსძენთ, რომ სიგელში ჩამოთვილ შიო-მღვიმის მამულებში მოსსენე-
ბული „მღვდამართა ქეეშე ბორცვის-ყუარბი“ მღვიმემ მოაბოკა მხოლოდ 1058 წ.
(იხ. „ქრონიკები“, I, გვ. 204-6 და სრული განმარტება ამვე გუყრისას იხ. ჩემს
წერილში: „Къ матеріаламъ по исторіи Грузіи XI-XII вв. Чтенія въ
Императ. Общ. Исторіи и Древностей росс. при Моск. Унив., 1895 г.
кн. III, т. 174) და მასსადავე სიგელი უსათუოდ დაწერილია შემდეგ 1058 წლის,
ზირველს წელს გიორგის მეფობისას, ესე-იგი 1072-1073 წელს. ამ სიგელში
მოსსენებული კათალიკოზი გაბრიელ იგივე ზირია, რომელიც გიორგი II-ის მეფო-
ბაშივე დასსელებულია „ქართლის ცხოვრებაში“ „გაბრიელ საფარულად“ (ქ-ცს. I,
133 და Hist. de géor. I, p. 335) და ესეც ხომ სსალი და დიად საურადალებო
საბუთის ჩვენის ძველის მატინის დირსებათა.

2) გუყარბი „ტაბლიცა“ XXII, № 2 (იხ. ქეემო გვ. 26) დაწერილია მეთურამეტე
წელს თამარის მეფობისას (ე. ი. 1202) და არა მეათცსრამეტესას, (1203 წ.), რო-
გორც დ. ბაქრამეს წაუკითხავს (Ibid. გვ. 212).

3) ტაბლიცა XXIII, № 3 ხელმოწერილია კწის თეოდორეს-მიერ და არა
კწის იანესგან, როგორც დ. ბაქრამე სწერს (Ibid. იხ. ქეემო გვ. 23) და წემო-
სსენებული ჩემი საკითხავი: „Къ матеріаламъ по исторіи Грузіи“).

4) იმავე ტაბლიცის № 4 სიგელი დაწერილია, როგორც ჩვენ განგმარტებო (იხ.
ქეემო გვ. 65-68), არა თამარის დროს, როგორც ჭვიქრობდა დ. ბაქრამე, არამედ
1260 წ., შემდეგ ქართველ-მონგოლთავან ზადდადის ქალაქის ალებისას (იანკარს 1258
წლისას).

5) სიგელში ტაბლიცა XXIV № 1 სრულიად არ არის მოხსენებული ჭრის ბრანქით შემცხ მისი სახელი იქ აღმოუკითხავს დ. ბაქრაძეს, რომელიც ამ სიგელს მინაწერს ღაშა-გიორგის ჩვენ უკვე დავასაბუთეთ (გვ. 13-14), რომ სიგელი დაწერილია 1082 წ. და აქ მოხსენებული ძეგე გიორგი არის გიორგი II.

6) განსვენებული დ. ბაქრაძე, წინააღმდეგ ბრძოლის (Rap; I, 7), უხარულად „საიდუმლო ქართულ ანბანებს“ არსებობას, მაგრამ ბრძოლის სიმართლეს და საიდუმლო ანბანების არსებობას ამტკიცებს სამი ამ გვარის ანბანით ნაწერი ნიმუშები: ერთი იხილება წერა-კითხ. წიგნთ-საცავში, ერთი ნიმუში იმერეთიდან მომდინარეობს და ერთიც—მღ. პ. კარბელაძემ გადმოიტანა და მისისავე დასმასებით ამოცნობილ ბეჭდს. ამ ნიმუშებს ჩვენ ჩაურთავთ „ქრონიკების“ შემდეგს წიგნებში, რომლის მეორე ტომი უკვე იბეჭდება უბრწევინჯალესის დაჯადის კონსტანტინე ივანეს ძის მუხრან-ბატონის სურვილითა და საფასითა.

უმაჯობესი კორექტურულნი შეტყობანი (სტრიქონები ზეიდან ნაანგარიშის).

გვ. სტრიქ. დაბეჭდილია: უნდა: გვ. სტრ. დაბეჭდილია: უნდა:

გვ.გ.	სტრ.	მიჯნაძორელნი	მიჯნაძორელნი	19	31	ყოველთაო	ყოველთაოა
—	11	მიჯნაძორელნი	მიჯნაძორელნი	19	31	ყოველთაო	ყოველთაოა
—	12	10	მოსაჯულნი	26	11	ბაგრატიონისა	ბაგრატიონისა
—	20	დამიტკიცებია	დამიმტკიცებია	26	12	მეფისა	მეფისა და
13	25	სახელითა	ქ: სახელითა	27	2	მტკიცე	ქ: მტკიცე
—	26	ლეთისათა აბნაზთა	ლეთისათა აფნაზთა	—	26	დასრულე-ბულ	დასრულე-ბულ
14	15	მტკიცეა	ქ: მტკიცეა	66	29	ვპოვე	ვპოვე
					9	ძემან ძაგან-მან	(განმეორე-ბულია)

სინოდ. კანონის გუჯარი № 67*)

1) 890 — 913 წ. — სახელითა ღმრთისაითა მამისა, ძისა და სულისა წმიდისაითა, მეოხებითა და შუამდგომლობითა წმიდათა ანგელოზთა და მთავარ-ანგელოზთა მიქაელ და გაბრიელისაი, შუამდგომლობითა ნაშობთა უმეტეს წოდებულისა იოვანე ნათლისმცემლისაითა, რომელი მიეყრდნის მკერდსა საუფლოსა, წმიდათა და სამეოც-დაათთა ქალწულთაითა, რომელთა გუ(ი)ქადაგეს განკორციელება სიტყუისა ღმრთისა, მეოხებითა და შუამდგომლობითა წმიდისა მამისა შიოსითა, მას ეამსა ოდეს ზადაკს შეკიბესით, 1) ერთი ლომისა მსგავსი ფანგელი 2) მკულარი დარჩა და ერთი ცოცხალი. ესე უარესი წამეკიდა: ერთი უხუცესი შვილი ქავთარ შინა მაიმოკუდა (sic). ეთხოვენ ჩემნი მკედარნი, მამულნი ჩემნი, მკედარნი მამულნი მეფესა 3) და მიბოძნა, რომე ტყუენი დავიკსენ და მკულრისა სუ-

*) ეს გუჯარი მიწერილია მე-XIII საუკ. გუჯრის ბალოს (შომმტყობის გუჯრ. № 67) მე-XV საუკუნის ხელით, მაგრამ ცხადია, რომ ეს სრული პირია უძველესის გუჯრისა (რომ ძველი გუჯარი ჰქონდათ ფანგლებსა, ამაზე ჰმოწმობს კათალიკოზი არსენი, იმავე გუჯრის ბალოს № 67). გუჯარი № 67 დაწერილია გავაზელთა მამულზე, ხოლო ეს ცხვერეველ, ანუ ცხვერევიზე. გარდა ამისა კახეთის მეფეები ფალღე და კვირიკე სცხოვრობდნენ მე-IX და X საუკ.: ფალღე ანუ ფაღალა I ვახუშტით მოკვდა 893 წ., ხოლო კვირიკე I — მოკვდა 913 წ. ხოლო აფხაზთა მეფენი კონსტანტინე I 908 წ. და ქე მისი ბაგრატ გამეფდა ჩვენის „ქრონიკებით“ 931 წ. (გვ. 87—89). ადგილების სახელები, ფულის ანგარიში, განსაკუთრებული ფორმა წყევ-კრულქისა და საზოგადოდ ამ გუჯარში ნახარის ტერმინები წინა ლიან ძველებია. ამ მიზეზებით ზემო ნახევნი გუჯარი ძველის მე-X საუკ. გუჯრის მხრად მიგვაჩნია. ეს საბუთი (გარდა მისის ისტორიულის მნიშვნელობისა) ძვირფას მასალად მიგვაჩნია უძველესის ჩვენის შინაურის წეს-წყობილებისა. არც ერთს უძველესს გუჯარებში არ მოიპოვება აქ აღნიშნული ტერმინები და წეს-წყობილებანი, რაიცა უმკველ ჰყრფის ჩვენს აზრსა.

1) ქ.-ცხ. I, 197.

2) გვარი ფანგელთა არსად იხსენება ქ.-ცხ. ფალღე ი ჩანუხი, მოხსენებული ქ.-ცხ (I, 219) მეფის ბაგრატ IV დროს (1027—1072), შეიძლება იყოს ამ გვარისა.

3) რომელს მეფეს? — შეიძლება კახთა მეფე აქვს სახეში, კვირიკე დიდი, რომლის დროს უნდა მომხდარ იყოს ბარდავის ომი, რომლის შედეგი ის იყო, რომ „სალართა (სარკინოზთა) დაუპყრათ მამინ ბარდავი და აღაძრადანან“ (ქ.-ც. 197). ეს მომხდარა ტერეთის მეფის დროს.

ლი ვაურეო. ეთხოვენ (sic) ოთხნი სოფელნი: ცსკეერეი, გუგელ დესი-თურთ, გაგაზენი კოტმი-თურთ**), ქუემო გულდეს ორი გლენი შულლიას ძე და ტარიკას ძე და მოვიყვანე მთავარი მემლუმე თეკლორე და მიეთუალენით სოფელნი და მომუწონა (მომიწონა) ოც-და-ათი ლიტრა ოქრო, ოც-და-ათი ლიტრა***) ვერცხლი წმიდისა შიოს კობოსა (კუბოსა) შემონაყარი; ათი-ათასი პელპელი, ათი ათასი სტავრა, შვიდი (შული) ჯორი კარდა, შუიდი (შვიდი) ქორი კაზოქტი, შუიდი (შვიდი) მეძებარი, შუიდი (შვიდი) მწვეარი წაუელი. თეთრისა რა ანგარიში უნდა: კაზარჯითა გადაუწყე. უკანისა საფასე ემცირებოდა და კიდევ მოგუქმანეს. მივეცით ერთი კორი (პური?), ზაღარი კურტამითა, ერთი ცხენი სამასად, ერთი უნაგირი ხუთასად ყუელას მჯობი, ერთი ლაგამი მარგალიტისა ძირითა; მივეცით და მიეუბენდიერეთ სარკინისა წინამძღუასა აჰ ნიჩხელი (sic), კორთიელი და კასტანგ ბიკრიტელი. ჩვე მე მიქაჯელ მემლუმე და ჩაეიტანენ ჩემნი ჯავრანი ცხევრელნი. დაუწყე ჩემსა მამულსა შიგან ციხესა გება, დედგი კევისა კერძოდ. უკეთესი კოშკი შიგნით და გარეთ უკეთესი სახიზრო ცხევრელთა ჰქონდეს. დაეიდე ერთი დღე ანეული ცხისა ბეკარი, ერთი დღე სამკალი, ერთი დღე საღეწავი. თუ გრავი გამოვიდეს ცხრა გრივი პატონსა (sic) და მეთე ცხევრელთა. წელიწადსა შიგან ერთი დღე ნადირობა არის. ბეგარა ჩუენი მოსაცემელი: კაცისა თავსა ორ-ორი ჯამი შეჭამადი, ორორი პური, ორ-ორი პირი ღუნო (sic). თუ რამე ცხირელსა (ცხევრელსა?) კელოსანსა გურდსა (sic) შესაპოვარი გედვას, აჰმევედ რასა, ბეგრობისათუის ღალისა ნუ გააღლებინებ; სიარული არა შეუძლოს. აიკიდე ზურგსა, მათსა სამზღერასა შიგან გაიყვანე.—გარდაეე ლიხთ იმერთ და მოვიღე თავისუფლობისა ბრძანება კოსტანტინეს და ბაგრატისა, კასთა მეფეთა ფაღლესი და კურეკესი. მითავისუფლებიან მეფეთა და დედოფალთაგან, და დიოფალთა და დიდებულ-

ხანაკის დროს (გურგენ ერისთავთ-ერისთავის დისწულისა ჯ 945 წ.), რომლის დედამ, დინარ დედოფალმა, ადარნასე ერისთავის (ჯ 896 წ.) ასულმან, ჰერეთი მოაქცია მწვალებლობილად მართლ-მადიდებელად (ibid).

**) ამ სოფლების სახელები კოტაოდნად გადამხიზებულად ეხლამდი დარჩენილა ახალ-ქალაქის ახლო, გორის მაზრაში, სადაც ეხლა დასახლდენ მთიულები და ოსები: გაეა-ზური, ცხრავერი (ერთაწმინდის თავში), გველეთი (რკონის ხეობაში, ტყე), კოტმანი (მინ-დარია). „მკვდარი მამული“, ე. ი. უშვილოდ ამოვარდნილის მამული (სახელმწიფო).

***) აქ ლიტრა, სჩანს, წონის ანგარიშით არის ნახარები, პე ჰ პ ე ლ ი ბერძნული ფულია, მე-XI საუკუნის ქართულს ხელ-ნაწერში ხშირად იხმარება (მაგ. ათონის ალაპებში 1074 წ. დაწერილს ხელ-ნაწერში).—ს ტ ა ვ რ ა ოქრო-ქსოვილია, მაგრამ აქ სჩანს ფულის ანგარიშად უხმარიათ.—კ ა ბ ა რ ჯ ი საზომისია.—თ ე თ რ ი წვრილი ფულია, ბროსეს გამანგარიშებით ერთი შური.—უ კ ა ნ ი ს ა ს ა ფ ა ს ე, ე. ი. უკანასკნელის სოფლის საფასე.—გ რ ი ვ ი ფულით ბაეი უნდა იყოს (გრივი=200 ა ს ს ა რ ო ნ ი).

თაგან, აზნაურთა და მათთა ცოლთაგან; მითავესუფლებიან ყოველთავე კე-
 ლოსანთაგან, მოლარეთაგან, მეულუფეთა, მეჯინიბეთა, მესაბანჯრეთა, მეგო-
 დრეთა, მეჯამეთა, ყოველთავე დარბაზით გამოსულთა კელოსანთაგან. თუ ეინ-
 მე გაწყენდეს და არეინ რას გაგიგონებდეს, სააჯოს კარსა მიიხუენით და ეინც
 რამანც გუარისა კაცმან შეუცვალოს, შემცა იცვლების რჯულისაგან ქრისტი-
 ნეთასა; რისხავსმცა მამა, ძე და სული წმიდა: კრულმცა არს ძილი და ღუი-
 ძილი მისი, საფლავ და საკსენებელი მისი, შემცაედების კეთრი გეზისი, შიშ-
 თვილი იუდასი, დანთქმა დათან და აბირონისი, იგიმცა მას უთქუამს: „სისხლი
 მადისი ჩუენზედა და შეიღთა ჩუენთა ზედა“; ქრისტე(ს) ჯუარის მცემელთანამცა
 დანიწილების სული და საკსენებელი მისი; პირველ კურთხევითგან იაკობ შმი-
 სა უფლისა ეიდრე უკანასკნელობამდი რაცა ჟამი იწირვის წმიდათა მამათა
 მღრდელთ მოძღუართა და მღრდელთაგან, მათითაჲცა წირეთა კრულია. სა-
 ტანას გან(უ)კსნელითამცა საკრველითა შეიკრვის ტომით, ნათესავით და სა-
 კსენებელით მისითურთ. ამა ზემო წერილთა წმიდათა მადლი რისხავს, რამან
 ადამიანის ნათესავმა შეშალოს. ამისი დამამტკიცებელი ღმერთმან აკურთხოს“.

ზედვე მოსდეკს დამტკიცება ამ სიგელისა „მეფეთ-მეფის ალექსანდრეს ძის
 მეფის დემეტრესაგან“ (1447—1452 წ.), მისის საკუთარის სეფით მოწერილი
 (იხ. 1450 წ. ქვეშე).

2) 1058 წ.—გუჯარი ბაბრატ IV

შოამღვიმის მსედრულად ნაწერი ტუავის გუჯარი, სიგრძით 35¹/₄ გერ-
 შოკი ანუ გოჯი და სიგანით 6 კერშოკი. თავი აკლია. რაც არ სჩანს ანუ მო-
 გლეჯილია და ჩვენ აღგვიდგენია აზრთა მიმდინარეობით, ის დიდ ფხსილებში ხა-
 ვისსამს.

„ - - - [ლაშ]ქარი დიდი წარმართნი - - - | და ევ[რ და]ვიმოარჩი
 ლეთ ლაშ[ქარნი და ალაოკრეს მამულნი] | წმიდისა უდაბნოისა: ლაერისა
 მღუიმიანნი: და [ესე წმიდათა მამათა მღუიმელთა ფ'დ] | დაამძიმდა: რომლი-
 თუისცა გოლსეიდგინეთ: შესა[ესებელად ალაოკრებულისა მამულისა წ'ის ლაე]-
 რისა და დაკლებოლობისა მათისა: გასაკორნებლად: მი[ოასხსენებლად]
 სოლსა: პირველ (პ'ლ) გარდაცვალებოლთა: მეფეთა: მამათა ჩემ[თა და სა-
 ლოცველად] | სოლისა: ჩემისა: და სალხინებელად ცოდეთა: ჩემთა: შეეს[წი-
 რე] | მამასა შიოს: ლაერასა მღუიმიასა: და წმიდათა (წ'თა) მამათა: მღუი-
 მელთ[ა მანგლისის]კეეს: ადგილი ბურტუის ჯუარი: ყოველითა მზღვრითა
 მისითა: მ[თითა] | ბარითა: წყლითა ტყითა კლდითა: წისქულითა და ყოველი-
 თა საკმრითა | და უკმრითა: და გაოთავესოფლეთ ყოჯლისა შესავლისა და გა-

მოსა[ვა]ლისაგან: საკლმწიფოსისა: საერისთეოსისა: საახნაუროისა: საც[იხის]თეო-
 ისა: საკეის: უფლოსა: საბანჯრისა საკიდისა: საკოშრისა (საკომრისა?) და
 ყოელისა უფლისა: (ოლღისა?) და გადუბოლისა: შესავალისა და გამოსავალისა-
 გან: და არ[ა] | რაი ზედა აც: თუნიერ (sic) სამსახორებელისა: მის წმიდისა:
 ლაერისა მღუიმიისა: რამეთუ თავისუფლობით: შემწირავს: ყოელისავე მეონე-
 ბლისა და | დამაკლებლისაგან: რათა მეოხებითა: წდისა: მამისა: შიუისითა
 (sic): ლოცვითა | წთა მამათა: მღუიმელთათა: მოგუენიჭოს ღთისა მიერ;
 შენდობი: ამის ნაქმრისა: და დაკლებისა მათისაი: წარმემართოს ლაშქრობაი
 ესე: და ყოველნივე: | ღლენი: ცხორებისა ჩემისანი: ნებასა შინა ღთისასა: მშუი-
 ლობით: და მტერთა | ჩემთა ზედა ძლევით აღვასროლენ; და შემდგომად სი-
 კუდილისა: მეოხ იყოს: [წინაშე] | ღთისა სოლისა ჩემისათს: წმიდაი იგი: და
 მადლი: მათ ყოველთა წმიდათა მამათაი: აწ ვინცა ჰნახათ ბრძანებაი: და სიგე-
 ლი ესე ჩუენი შა (შიგა?) ჩუენსა: მომავალთა მეფეთა: ენთა (ერისთავთ-ერის-
 თავთა): | ენთა (ერისთავთა): ახნაორთა: ციხისთავთა: კეისუფალთა: ჩინებოლ-
 თა: და ყოველთავე | საქმის მოქმედთა ჩუენთა: დაამტკიცეთ: და ნოენ უშა-
 ლავთ: (sic) ბრძანებოლსა მას: და გაგებოლსა ჩუენსა: ნოცა რას ვინ დააკ-
 ლებთ: ნო დიდსა და ნო მტირესა: თუიწიერ მწეწენისა: და თანადგუმისა (sic)
 და ოკთო (უკეთუ) ვინმე გამოშინდეთ: ღთისა უარის | მყოფელად: და მის
 წმიდისა ლაერისა [შ]ემცოდენ: ოდესცა და რასცა ჟამსა: ანო რაისცა მიზე-
 ზისა მოღებთა: გინა თო იგი ადგილი შეოცვალოთ მას წდაქსა ლაერასა: ანო
 (ანუ) თო ესე წესნი: გაგებულნი ჩუენნი: შეოშაღნეთ: უირის მსყუფელთამცა:
 ღთისთა: თანა დასჯილხართ: იგიმცა წმიდაი მამაი: და მადლი მის წდიქსა
 ლაერისაი არს მოსჯოლი (მსაჯოლი) თქუენი: ცოდვთამცა და ბრალთა ჩემთა
 გარდამკლენი ხართ: წინაშე ღთისა: და თქუენ ქრისტეს მიერ: გი (გიორგი)
 ქართლისა კათალიკოზმან: და წმიდათა მღდელთმოძღუართა: დაწერილი ესე
 ჩუენი დაამტკიცეთ: ვითა: წესი არს: წყველანი: და შეჩუენებანი დაწერენით;
 ვინცა აქციოქს და შეაცვალოს: დაიწერა: ბრძანებაი და სიგელი: ესე ჩუენი:
 ინდიკტოონსა მეფობისა: ჩემისასა მეო: ლა: სა: (ე. ი. მეოცდაათობეტეს) კე-
 ლითა იოვა:ქენ მწიგნობრისა: მწერლისაითა: :(sic)“.

სსჯა ხელთ და სსჯა მეღნით:

„ქ: კრნ (კირიელისონ) ესე ვითა: აღიდენ ღწ ძლიერს ბაგრატ აფხაზთა
 მეფესა | და ყოელისა აღმოსავლეთისა ნოველისიგომსსა დაწწერია და ბოქრო-
 ის ჯოარი სალოცველად მეფობისა მათისა და შეილთა მათთათს | მღაიმიის
 მონასტრისდა შეოწირავს მე გი ქ: კწნი (მე გიორგი ქართლისა კათალიკოზი)
 მოწამე ეპარ დაწერილსა მათსა. აწ ვინცა ვინ რამანც გოპრმან კაცმან რა-
 სცა ჟამსა ვითა მათსა დაწერილსა სწერია უ: ქ: ციოხს (უქციოხს) და შალოს და-
 წერილი მათი გინა ჟამთა ცვალებითა გინა სიგრძათაგან ჟამთაისა | იკად-

როს ანო; შლად ანო ცვალეზად ანო შესავალად დესკვეისყოლოდ გაკადლოს ანო ბეგარი და გამოსავალი რაი დასდვას და ვითა დაოწერიო და გაათავისოფლებია მას ზედა მკადრად (მკვიდრად) და შეგავალად არა იპყრან ჰრისხავესტა მამიძე და სული წმინდაი წმიდაი ღის მშობელი | დჷ კრალმცა არიან დაასაბამოისა ორლისა (უფლისა) სიტყოითა (sic) ათორმეტთა | წთამოციქალთა მადლითა ექასთა კრებათა მადლითა ხათთა | პატრიქთა ჯვართა წისა დედა ქალაქისა და საეცის ცხოვლისა მადლითა ჩემ გლახკისა ჯვართა გოკსნელად სულით და კორკით ამის ყაფასა და მას სჯაკანესა არსმცა ნაწილი მისი იოდასთანა ისქარიოტელსა და ელთა (ყოველთა) მწუვეალეგელთა და ოფლისა ოარისყოფელთა თანა შერაცხილია და ეინ დამტკიცოს და არა შალოს ბრძანებოლი და დაწერილი მათი მიიღვენ კართხვევი ღთისაგან და ჩემ გლახკისაგან.

ქ: აღიღვენ ღწ: ესე ვითა უძლეველსა | მეფეთაჲმეფესა, დჷწუწერა, და შეუწირავს ბორცოლის ჯოარი მლომიმისთნ სალოცუველად | მეფობისა მათისა შეაწიენ ღწ მადლი წღისა შიუხი | და ევეგრესი: (sic) მეცა მიწას მეფუბისა მათისას იწს | (იოანეს) ძესა ღწტ (ლიბარიტ) ეწსა: (ერისთავთ-ერისთავისას) დამიმტკიცებია უქცეველი | არს: ბრძანებაი მათი: ჩემგანცა მონისა მათისაგან.“

ეს გუჯანო ჩვენ ზირკელად გამოკეცით 1893 წელს „ქრონიკებში“ (წიგნი I, გვ. 202—204); სოლო 1895 წ. სრულის განმარტებით დაბეჭდეთ რუსულს ენაზედ (იხ. „Чтение въ Императорскомъ Обществѣ Истории и древностей Россійскихъ“ кн. III, т. 174, 1895). ეს უგანსენელი სტატია თითქმის მზად იყო და დაბეჭდილი როდესაც გაჩნდა ბ. თაყაიშვილისაგან რუსულ-ქართულად დაბეჭდილი ესვე სიგელი (Записки Вост. Отд. Имп. Р. А. Общ.“ т. IX: „Сигель Груз. царя Баграта IV“). ამ სტატიის შენიშვნებისაგან საგულისხმობელია, ვითომ ბ. თაყაიშვილის გამოცემული ტექსტი ჩემს წაკითხულსე არ იყოს დამყარებული. შესანიშნავია, რომ თვით ბ. თაყაიშვილი სრულიად არას ამბობს იმაზე, ვითომ მას არ ესელმძვანგლოს ჩემგან გამოცემულის ტექსტით, მაგრამ ბ. კარიჭაშვილი მაინც სდდილობს. დამტკიცოს, ვითომ ბ. თაყაიშვილს არ ესელმძვანგლოს ჩემგან წაკითხულის და გამოცემულის ტექსტით და სს. და სს.

რომ ბ. თაყაიშვილი ჩემს წაკითხულსეა დამყარებული, ეს ადვილად გამოსაჩნობია შემდეგის საბუთებისაგან: 1) ჩემი „ქრონიკები“ გამოცეა 1893 წ. (და არა 1894 წ., როგორც მოხსენებულა თ—ლის გამოცემაში, შენიშ. 1) და მასსადამე ერთის წლით წინეთ ბ. თაყაიშვილის გამოცემისა; 2) ჩემის „ქრონიკების“ თურცლები 1891 წლიდამეე მიჭქონხათ ზოგიერთ თფილისელ სელმძვანგელთ; 3) თვით ასლი ანუ ნამდვილი ტუჯის სიგელი თაყაიშვილსე მე მქონდა მუსეუმში და (1860

წლიდან არაერთხელ მიმინია, მსოფლიო 1894 წლის დამდეგს გადაეცემა ეს სიგელი ბ. თაყაიშვილს, რომელსაც მსოფლიო მასშინ შეეძლო ჩემი გამოცემა შეესწორებინა დედანთან; 4) მაგრამ ყოვლად შეურყეველი საბუთი წინა-თქმულის ის არის, რომ ბ. თაყაიშვილს ის ათიოდე მწერილი კორრექტურული შეცდომები გაუმეორებია, რომელნიც ჩემს გამოცემაში შეპარულან და სწორედ იმავე სიტყვებში: ამაჟა ყველა დარწმუნდება, კინც გულმოდგინედ შეუსწორებს ორსავე გამოცემას დედანსა. მაგრამ უფრო თვალ-დასანსი და ცხადი ის არის, რომ ბ. თაყაიშვილსაც (სტრიქ. 30) გამორჩენია სწორედ ის თანდებული „თუ“ (ანუ „თა“), რომელიც უწინ მე გამომრჩა და იმავე სიტყვებ შუა, სადაც მე გამომრჩა. კორრექტურული შეცდომა ჩემის გამოცემის „იოანე ურბნელი“ (ურბელის მაგიერ) ბ. თაყაიშვილს გაუმეორებია და იოანე ორბელი (იგივე ურბელი) ურბნელ ეფისკოპოსად აღუარებია*).

უკორრექტურული შეცდომებით გამოცემა თითქმის შეუძლებელია. თითო-ორჯოდა ასო თვით „დაზადების“ გამოცემელოთ მოსდით სოლოჟე, თუმიცა ათასი თვალი უფურებს, რომ არც ერთი შეცდომა არ შეეპაროს. ჩვენ არც წინეთ გვითქვამს და არც შემდეგში ვიმედოვნებთ, რომ ჩვენგან გამოცემულ ტექსტში თითო-ორჯოდა ასო არ გამოვადღეს. ჩვენ მსოფლიო იმას ვადეგნებთ ყურს, რომ ახრბ ტექსტისა

*) შენიშ. მოვიყვან რამდენსავე მაგალითს იმისას, რომ ჩვენგან „ქრონიკებში“ დაშვებული მწერილიანი კორრექტურული შეცდომები ბ. თაყაიშვილსაც გაუმეორებია სწორედ იმავე სიტყვებში და იმავე ასოებს შუა, სადაც ჩემს გამოცემაშიც შეპარულა:

დედნის სტრიქონები (ეტრატით)	დედანში ესრე სწერია:	მე და ბ. თაყაიშვილს, ორთავეს, ერთი-და-იგივე შეცდომები მოგვსელია, სახელდობრ:
2	ლაშ(ქარნი)	ლაშქარ(ნი) (ფრჩხილების ხმარებაში).
3	უდაზნ-ო-ისანი	უდაზნისანი.
12	საც(იხის)თვოითა	საც(იხის)თვოითა (ფრჩხილები).
27	უარის	უარი.
28	ანო (ე. ი. ანუ)	ან.
28—29	რა-ი-საცა	რასაცა.
30	თო (ე. ი. თუ)	ეს სიტყვა ორსავე გამოგვრჩენია.
31—32	წდისა	წსა..
37	ლა:სა	ლა:სა (უქარაგმოდ).
44	ანო (ე. ი. ანუ)	ან
45	ანო	ან
45	ანო	ან
45	ანო	ან
46	არსმცა	არს-ა-მცა.
53	ისკარიოტელსა	ისკარიოტელ-ი-სა.
54	ჯოარი	ჯუარი.
58	სალოცველად	სალოცველად.
58	ევეგრესი	ევაგრესი და სხ.
61	ურბელი ე. ი. (ორბელი)	ურბ-ნ-ელი (თამარის გუჯარი).

არ დამასინჯდეს მსხვილის შეცდომებით და სადაც ამისთანები მაინც აღმოჩნდება, ბოლო სიტყვაობაში გასწორებით სოფლები. — რომ უშეცდომოდ გამოცემა თითქმის შეუძლებელია, ამას მჭკვერთეყველურად გვიმტკიცებს თვით ბ. თაყაიშვილის გამოცემა: თუმცა მას, როგორც სჩანს, მისად წაკითხული, გამოცნობილი და დაბეჭდილი ტექსტი ჭჭონისა სელში, თვთ დედანი სიგლისა და მისი პოლეოგრაფიული პირიც და მხოლოდ ერთის გუჯრის გამოცემა უგისრნია, მაგრამ შეცდომებს მაინც გერ მცდ-დაჩა. ამ შეცდომებში იმისთანებიც მოიპოება, რომელნიც შესამჩნევად ამასინჯებენ თვთ ჭაჩრსა ტექსტისას, მაგ.: „გორუდმა არიან (სიგლის შემსლენი)... სუელით და კორციით მას ყოფასა და მას საუკუნესა“. გამოდის რომ სიგლის დამარღვე-ველნი მხოლოდ აჭაურს მიწიერს ცსოკრებაში იქნებთან შეჩვენებულნი (როგორც ეს ფრასი უგუდმართად ესმის თვთ აქსონს: ის. თარგმანი მისი, გვ. 63). სიგლის აზრნი-გი ის არის, რომ ამ სიგლის დამარღვეველნი შეჩვენებულნი იქმნებანო ამ ქვეყნიურს ცსოკრებაში („ამას ყოფასაც“) და სიკვდილის შემდეგაც, საიქიოშიო („მას საუკუნესა“).

რაც შეესება იმ განსხვავებას ჩემის და ბ. თაყაიშვილის ტექსტისას, რომელიც იპოება დედნის მეცამეტე სტრიქონში, ჩვენ ამისი პასუხი უკვე დაბეჭდვით შემო-სსენებულს გამოცემაში („*Къ материаламъ по Исторіи Грузіи*“, въ *Чтен. въ Имп. Общ. Ист. и древ. Рос. кн. III, т. 174, 1895 г. стр. 16—18.*) და აქ მხოლოდ იმას ვიტყვით, რომ სისვა-და-სსვაობა ძველ ნაწერ-ბის კითხვისას ასალი და მავნებელი მოკლენა არ არის, არამედ სშირ და კან-ნიერიც.

ბაგრატის გუჯრის დამწერი (როგორც იმ დროის მსედრული და საზოგადოდ აღმოსავლეთის მწერლობა) ძალიან სშირად უშეებს ასოს „ა“. ამის გამო ჩვენს გა-მოცემაშიც ეს ასო გამოუშვით, თუმცა-გი ეს ასო უსათუოდ უნდა ეგულისსმებინა მკითხველს და არ უნდა ჩამოერთვათ ჩემთვის უმეტრებად.

ასოები „ო“ და „უ“ ძალიან სშირად ერთი-მეორეს მაგიერ იმმარება. ნიმუშე-ბი ჩვენ გუჩვენეთ ჩვენს „ჭრნიკებში“; მაგრამ რადგან ჩვენის აზრით ამ გარემო-ებას მხოლოდ პოლეოგრაფიული მნიშვნელობა აქვს და არა ფონეტიკური, ამის გა-მო ჩვენ „ო“ „უ“-დ აღვნიშნეთ, სადაც-გი მას „უ“-ს გამოთქმა აქვს (მაგ. „ანუ“ და არა „ანო“). არც ეს უნდა ჩათვალოს უმეტრებად.

სრული განმარტება ბაგრატის გუჯრისა ისილე შემოსხენებულს ჩვენს რუსულს გამოცემაში. სოლო ბორცვის ჯგერ რომ მანგლისის სეობაში არის და არა არა-გვისაში, ეს ცსადია ქვემო დაბეჭდილ გიორგი მეფის 1073 წლის გუჯრისაგან, სადაც მოსსენებელია „ბორცვის ჯგერი გლდეკართა ქვეშე“ (მანგლისის ახლოს), სადაც გვიჩვენებს მას ვასუშტის რუკაცა.

*) **მეორე სიგელი ბაგრატ IV (1058 წლის ახლო დროს):**

ეს სიგელი დაწერილია ტყავზე მხედრულად, თავი და ბოლო აკლია.

სიგელე 3 აწმინა და 7 კერშოკი, სიგანე ექვსი კერშოკი სტრიქონი 66; ოთხი გადაკერებული ტყავი, მესუთესი ორი კერშოკიდაა.

ეს სიგელი ოპიზართა (ოპიზის მონასტერი ბათუმს ახლო) დ. ბაქრაძეს გამოუცა (ის. прилож. къ V т. Записокъ Имп. Академіи наукъ, № 1. 1887). ჩვენ სელში გვაქვს მღვ. პ. კარბელოვის წავითსული, რომელიც უფრო სწორია და უმეტ-ნაკლო, რაისგამო გებუდავით ამ უკანასკნელს სიტყვა-დურთავად. ოპიზის მაშენებელზე „ბაჩილასზე“ ის. ჩემი „ქრონიკები“ 1233 წლის ქვეშე.

- - - [მო]ვიდეს: ჩნ წე ქუთათის: სახლსა: სამკუიდრებელსა: ჩნსა: ესე მამანი: მიჯნაძორელნი: და მამანი: ოპიზარნი: და მოიყვანეს: მიჯნაძორელთა: ხატნი: წ დათა: მოციქულთა: პტრსი და პვლსი და ნაწილნი: წდისა ბართლომე: მოციქულისანი: და მოიხუნეს: სიგელნი: გურგენ: ერისა: გურგენ: მეფეთა: მეფისა: პაპისა: ჩემისა: ბგტ კურაპალატისა: და: მამისა: ჩემისა: გი: მეფისა: რლითა: იგი ტყენი და ზღვარნი: მიჯნაძორისათვის: დამტკიცენს: და: კრულობითა მოწმობანი: კათალიკოზთა: და: მღდელთა: მოძღუართანი: და მოიღეს: ოპიზართა დაწერილი: გუარამ: მამფლისა: რლითა: მას ტყესა და: ზღვარსა: მიჯნაძორელთა: ერჩოდეს: და ამათ: მიჯნაძორისა: სიგელთა: შინა: გუარამ: მამფლისა: დაწერილი: რლ ოპიზართათვის: დაუწერია: არა: ესენებულ იყო: არცა დამტკიცებულად და არცა გარდადებულად: და ჩნ: ესე შფოთი მათი გუიმძიმდა: რადგან იგი წდანი: უდაბნონი: მშუილობისა და: დაწენარებისა: და ჩნ: მეფეთა ლოცვისათვის: აღშენებულნი: არიან: და გულსმოდგამნი ლნ: და მადლმან: მათ წდთამან: კელეჯავ ხარკებით: საურაცსა მათსა: შეეკრიბენ: კარსა: დარბაზსა: ჩნისასა: მღდელთმოდღვარნი: ერნი: ენი: დაჟლთა: კეთა: ზემოთა და ქუემოთა: აზნაურნი მეცნიერნი საბჭოთა საქმეთანი: და დაესხენით: წე ჩნსა: და წავიკითხენით: მათნიცა: და მათნიცა: დაწერილნი: და რლი: სიტყუისგება იყო: მათ შორის: მოვისმინეთ: და სამართლად: ესე გავიგონეთ: რლ კელნი ამათნი: მრენი (მრავალნი) და მტკიცენი: იყუნეს: დაჩგან მათი: გატეხა: არა: ჯერიყო: და სულსა მათ პირველთა მეფეთასა: არა დავამძიმებდით: და თუმცა: ოპიზარნი უნუგეშინისცემოდ: გაგუეშენეს იგინი: შეწუხდებოდეს: და: ესე ჩნ: ბრალად დაეინახეთ: და აწ: სალოცველად მეფობისა: ჩემისა: და შვილისა: ჩემისა: გი: კურაპალატისა: და სალოცველად: სულსა: მათ: პირველთა მეფეთასა: ესრეთ განვაგე: და დავამტკიცე: საქმე: მათი: ტყენი: და ზღვარნი: ამათნი: ვითა: მათ: პირველთა: მეფეთა: დაწერილთა: სიგელსა: შიგან: უწერიან: ნიშნით: ზღვარნი: სამხრით: სამწყურისა: წყალი- ვითა: შეკშეთის: წყალსა: ჩაერ-

თვის: და: ტახარის: კლდე: და ქედქედი: ვითა: წავალს: დასაველით: გეჟანთა: ქედი: და ჩრდილოით: დიდუბისა: ხერთვისი: და საქათმის კარი: ვითა: ქედქედი წავალს: დიდი: ქედი: ერთკარი: ესე ზღვარნი: მტკიცენი არიან: მიჯნაძორა-ელთა: ზედა: და ქედსა: ამერთ არაი: უც: საქმე და სასარჩლოი: ოპიზართა: სლესეელთა: სათიბისაგან: კიდე: და: ამისდა: ნაცელად: რამცა: ოპიზარნიცა: გულსავეც ვყვენ: სალოცველად: სულისა ჩემისა: თავსავე ჩემსა: დავთმინე: ავი-დე: სამასსსლდისოისა: სამსსსურებულსა: ჩნისაგან: ზარკენი სოფელი: და მივეც: ოპიზართა: სატრაპეზოდ: და გარდაესწყუიდე: მათ შორის: საზიდი: და საჩნი-ელი: რა: ესე: ორნივე: წდანი: უდაზნონი: მშუიღობით: და უშფოთველად: იყუნენ: და: მეფობასა: ჩემსა: და ძესა ჩემსა: გ: კურაპალატსა: გუილოცვი-დენ: და: მათ პირველთა: მეფეთა: მაშენებელთა: და შემწირველთაცა: ულოცვი-დენ: რა ღნ: მეოხებითა: მათ: წდათა: მოციქულთათა: და მათდა: მიმართ-ვედრებითა; მათ წდათა: მამათათა: დღესა: მას: განკითხვისასა: ულხინოს: ცო-დვილსა: სულსა: ჩემსა: და მიკნას სასჯელთაგან: საუკუნეთა: აწ ვინცა ჰნა-ხოთ: ბრძანება: და სიგელი ესე ჩნი: შემდგომთა: ჩნთა: მომავალთა: მეფეთა-ნეთა: ეთა: ტაოისა და: კლარჯეთისა: ტანუტერთა: და ყლთა: კელისუფალ-და: და საქმის მოქმედთა: დაუმტკიცეთ: და ნუენ: კელპყოფთ: შლასა: და შე-ცვალეზასა: ამისსა: და უკუეთუ ვინმე: რასაცა ვაშსა: რაიცა გუარი კაცი: დიდ-გინა: მცირე: ადგეს: და ამას: ნაქნარსა: ჩნსა: აქცევედს: გამცაურისნდების: მა-მაი ძე და სული: წდაი: და ესემცა: წდანი: მოციქულნი არიან: მსაჯულ-ნი: სულისა: მისისანი: დღესა მას: განკითხვისასა: და ჩემნი: ბრალნი: მი-სგან: იძინ: ღნ: და თქნ წდო მეუფეო: ქართლისა; კ: და წმიდანო: მღვდელთ მოძღუარნო: უჯუარო[ბითა დაუმტკიცეთ]“. - - - აქ წედაბა გუ-ჯარნი.

ბ. თაყაიშვილის აზრით (Сигель гр. II. Баграта IV стр. 67) ოპი-ზის გუჯრის და ზემო დაბეჭდილის შიომღვიმის სიგელის სელი ისე ჰგვანან ერ-თი-მეორეს, რომ ორივე ერთის პირისაგან უნდა იყოს დაწერილი. ჩვენ სელში გვაქვს მღ. პ. კარბელაძისგან გადმოღებული პალეოგრაფიული პირი ოპიზის გუ-ჯრის ასოებისა, რომელნიც სრულიად არ ჰგვანან შიომღვიმის გუჯრის ასოებსა და სელსა.

*) 1072 წ.—სიგელი ბიორგი II-ისა.

სინოდალურ კანტარის საბუთებში იპოვება ტყავზე დაწერილი ძველის ღამაზ მსუდრულ ასოებით ნაწერი სიგელი გიორგი II, № 35, მცდეული შიომღვიმეს პირველს წელს მისის მეფობისას, ე. ი. 1073 წ. სიგელი სელ-მოწერილია თვთ-მეფე გიორგისგან და გაბრიელ კათალიკოსისაგან (ფოტოგრაფიულად გადმოღებუ-ლი სასე მათის სელისა ვს. დამატებაში).

გაბრეულ კათალიკოსის სასჯელი ჰირეკლად გესკდება ამ გუჯარში. თუმცა ქ.-ცხოვრებაში იგი მოსესუნებულა, მაგრამ უწინ მსოფლიად არშისე ეოფილა მიწერილი (როგორც, მაგ., ეკ. მიწ. სელნაწერ ქ.-ცხოვრებაში, № 131, გვ. 230) და მსოფლიად შემდეგ ბატონიშვიდს თეიმურაზს თვით ტექსტში შეუტანია (ის. ჩემი „ქრონიკები“, წ. I, გვ. გვ. LXV, შენიშ.). სჩანს, რომ ქ.-ცხოვრების შემსწორებელთ ეს გუჯარტი მიუღიათ სასჯემი.

გუჯარს თავი აკლია, მაგრამ 1850—1853 წლებში, როდესაც კომისია არჩედა ამ გუჯარებს, ერთს წევრს კომისიისას ქქონია ამ გუჯარის დაწინაბული თაკიდა, რომელიც მას აღმოუკითხავს სადაც-გი დაწინაბული არ ეოფილა და დაუწეროს ცალკე ქადაღდა, რომელიც ჩვენ კიპოკეთ იმაგი გუჯარებსში. რაც წამითსკელს დაწინაბულ სიგლისაგან გერ აღმოუკითხავს და ცალიერი ადგილები დაუტოკებია, ის ჩვენ აღგაკეთ მიგნებით და დიდს ფრწხილებში ჩავსკით.

ქ. სიგელი გი (გიორგი) მეფისა ცხირეთს ცხაერისა, გავაზისა, კოტმანისა, გველდისისა და სხვათა სოფელთა შინა გლენებისა და მამულეებისა¹⁾.

ქ. მე გიორგი ზაგრატოვანმან, ნებ[ითა ღთისათა აბხაზთა და ქართველთა მეფემან], ძემან სულკურთხეულისა მეფისა [ზაგრატისამან და]ევწერე და მოვაკსენე სიგელი ესე [ლაერასა] და [მონასტერსა] მღვმისასა. მოვიდეს მღვმეს ჩუენ წინაშე წმალა მამა მიქელ²⁾ და ყოველნი მამანი, მკვლრნი მღვმისანი და [მოიხუნეს] სიგელნი [ჰამათა და პაპათა] ჩემთანი და დაწერილნი მთავართა ყოველთა [და აზნაურთა] საქონელთათჳს მათთა, რომელნი [ჰქონან] ლა[ერასა მღუიმისსა] თრიაღეთს და მანგლისის კეეს და მოგვა[კსენეს, რათა] იგი სიგელნი გაუახლენით და დაწერილნი დაუმტკიცენით³⁾. გულგვიდგინა ღმერთმან სამლოცველოდ მეფობისა ჩემისა და მამისა ჩემისა [ზაგრატ]⁴⁾ კურაპალატისა და მოსაკსენებელად სულთა პირველთა მეფეთა მამათა ჩემთასა გაგუიახლენიან სიგელნი მამისა და პაპათა ჩემთანი⁵⁾ და დაგვმტკი-

¹⁾ ეს სათური ყოფილა გუჯარისა.

²⁾ ეს მიქელ არის ის შესანიშნავი მთავარ-მამა მღვიმისა, რომელმაც დავით აღმაშენებლის მინდობილობით აღაშენა შუა ეკლესია მღვიმისა, სადაც მისი სახელი აქამდე დარჩე. ნილა დასავლეთის კედელზე გამოქანდაკებულს ჯვარზე: ის. დავით აღმაშენებლის გუჯარი 1223 წ.

³⁾ ჩვეულებად იყო, რომ ახლად ტახტზე ასულ მეფეებს დაამტკიცებინებდენ ხოლმე ძველ სიგლებს, და ეს სიგელიც განახლებული უნდა იყოს გიორგი მეფისაგან იმავე წელს, როდესაც იგი გამეფდა, ე. ი. 1072 წ., როგორც ეს სიგელიც ჰმოწმობს: „ინდიკტიონსა: ა: მეფობისა ჩემისასა“, ანუ 1073 წლის დამწეებს.

⁴⁾ ზაგრატის მაგიერ დაწერილში მოხსენებულია „დავით“; მაგრამ ეს ცხადი შეცდომაა.

⁵⁾ ამ სიგელში მოხსენებული მამულები მართლა ნაყიდა მღვიმელთამიერ ფაენელისგან 901—941 წლებში, როგორც ეს ცხადად სჩანს ზემო-დაბეჭდილ (№ I) და ზაგრატ IV

ცებიან დაწერილნი ყოველთა მთავართა ყთა [დიდებულთა] და აზნაურთა⁶⁾ შემწირველთანი და სიგელი ესე სიმტკიცისათუის დაგუიწერიან და||მოგუიკსენებინან: წდნისა: მამისა: შიოსდა: და წმიდისა ლავრისა მღუიმისადა: სო||ფელნი: და აგარნი მათნი: და ყოველნი: საქონელნი: მათნი: რომელნი სამეფოსა: ჩუენსა|| შინა: არიან:—სახელდებით: ესე: აჯარაჲ:—⁷⁾ ციხედიდს: გლენინი: და მიწაი:—ნიჩბისს|| გლენინი: და მიწაი:—კოდალს:—და წინარეკს:—და შუარეკს ადლთს (ადლეთს) შედარს:—და ძუელ ღრღულეთს:—და ცხირეთს: ცხევერი:—და გავაზელნი:—გუელდესი:—და კოტქმანი:—⁸⁾ კლდეკართა: ქუეშე ბორცუის ჯუარი:—⁹⁾ და ბჭითი:—¹⁰⁾ ზეგანთა: მოუგონელნი:|| სეინეთს:—¹¹⁾ და ფურკიდს:—დაფიცეს:—ესე: ყოველნი: საქონელნი: მათნი: ვითა: თქუით: პირველთა: სიგელთა: სწერიან: ¹²⁾ და ვითა: შემწირველთა: კელით წყირილსა: შინა სწერიან: შეუეალობისა: და თავისუფლობისა: მათისათუის: აწ ჩუენ||ცა: მასეე: ზედა: გაგუითავისუფლებინან: ესე ყოველნი საქონელნი: მღუიმისსნი: ყოვლისა: შესავლისა: და გამოსავლისაგან: საკელმწიფოსისა: საერი-სთ|გოსისა: საცინისთგოსისა: საკევისუფლოისა: შურტათა: და ჩინებულთა||გან: და: ყოველთა საქმის მოქმედთაგან:— და ვითა: სამსახურებელი ციხეთაჲ: ა||რაი: ზედა: სდებია: და ყამთა: შლილობისათა შინა ოდესმე მძლავრთა||: და: უღმრთოთა: კაცთა: მათ ზედა: რაიცა: ბეგარი: დაუც: და რაიცა:|| დაჭირებითი: სამსახური: უქნეეია: ანუ სამუშაოი: ანუ სუხრაი: (sic) ანუ ბაჟი|| აღებულა: ვითა: არაი: ზედა სდებია: ესე ყოველი აგუიკდა: გარდაგუიგდა||: და ყოვლისაგანეე გაგუითავისუფლებინან: და ვითა: პირველთა: სიჯველთა: შინა: უწერია: გაგებით: მას წესსა: ზედა: იყუნენ: და არა ვის კელეწიფების: მათ ზედა: დაჭირებითისა: და უსამართლოსა: საქმის: ქნა||: და მეუნებლე: მანებელი: და დამაკლებელი: მათი: არ ეინ გუბს||რძანებია: და: არცა: მშლოლი: და მქცეველი: ბრძანებისა: ამის: ჩუენ||საი: და: ესე: ამისთუის: გუიქნია: რათა ღმერთმან (ღწ) მადლითა: და მერხებითა: წმიდისა|| მამისა: შიოისითა საწუთროისა: ამის: ცხორებასა: კეთილად: წარჰმარ||თოს: მეფობაი: ჩე-

1058 წლის გუჯრებისაგან და დამტკიცებული ყოფილა აფხაზთ მეფეთა კოსტანტინე (†908) და ბაგრატიისაგან (†945).

⁶⁾ აქედამ ტექსტი იბეჭდება ტყავის გუჯრიდამ, რომლის პირველი სტრიქონი იწყება „[აზნა]ურთა შემომწირველთანი“ და სხ. ქარაგმა-გახსნით ვებუდავთ;

⁷⁾ „მღვიმისა სოფელი აგარა“ იხ. I082 წ. გუჯ. № 36.

⁸⁾ აქ ჩამოთვლილია ისევე მამულები, რომელიც სყიდვით მოიპოვა მღვიმემ X საუკ. (გუჯ. № 1).

⁹⁾ ეს მამული ბაგრატ IV-მ შესწირა მღვიმეს 1058 წ. (იხ. გუჯ. № 2 და შენ.)

¹⁰⁾ სოფელი ბჭითი მოხსენებულია 1123 წ. გუჯარში (№ 6).

¹¹⁾ სეინეთი შემდეგ „სავანეთად“ იწოდებოდა: „კოდმანი და სავანეთის მთა“ მცხეთის (გუჯ. ნუსხა №: სიხ:) ნუსხაში „სეიანეთათ“ სწერია.

¹²⁾ ამ სიგლებთან ზემო დაებეჭდეთ №№ 1, 2, 3.

მი: ღა საუკუნესა: მას: მღზინებელ მექმნეს: სულილსა: ჩემისა: ღღესა: მას: სა-
 შინელსა: განკითხვისასა: აწ ეინცა ჰნახოთ: ბრძანებაი: და სიგელი: ესე ჩუე-
 ნი: შემდგომად: ჩუენსა: მომავალთა: მეფეთა: ერისთავთ-ერისთავთა (გვთა):
 ერისთავთა (ვთა): აზნაურთა მემამულეთა: და მოსაკარგავეთა: (sic) ციხისთავ-
 თა: კევის უფალთა: მანდატურთა: შურტათა: ჩინებულთა: და ყოველთა საქ-
 მის მოქმედთა: დაუმტკიცეთ: და ნუ ეინ უშალოეთ: ბრძანებასა: ამას: და გა-
 გებულსა: ჩუენსა: და ნუცა რას ეინ: დააკლებთ: ნუ ღიღსა: ნუ მკირასა:
 თუნიერ შეწენისა: და თანადგომისა: და უკუეთუ ეინმე: რამანცა გუარმან
 კაციმან: რასცა ჟამს: კელ ყოს და იკადროს: ამის: ბრძანებისა: ჩუენისა: შეცი-
 ვალეზად: წმიდაი: მამაი: შიო: და ყოველნი წმიდანიმცა არიან: მოსაჯუენი¹³⁾
 და დამსჯელნი: სულისა: მისისანი: ღღესა: მას: საშინელსა: სასჯელისასა: და
 შემცაჩუენებულ არს: მარანათა (sic): ყოველთა ღუთისა (ღთისა): უარისყო-
 ველთა: თანა: და თქუენ წმიდაო მეუფეო: ქართლისა: კათალიკოზო: და ყო-
 ველნო მღღელთ-მოძღუარნო: უჯუარობით: და წყევით დაუმტკიცეთ დაწე-
 რილი: და სიგელი ესე: დაიწერა: ბრძანებაი: და სიგელი: ესე ჩუენი: ინდიკ-
 ტიონსა: მეფობისა: ჩემისასა: —ა:—¹⁴⁾ კელითა იოვანე: (იწე): მონაზონისითა:

სსკა სკღით ღამას მსჯდრულით: „ქ. ესე ვითა ზემოთ: დამიწერია: მე
 გიორგის: ბაგრატუნინას: კელითა: ჩემითა-დამიტიციებია: მტიციე არს: ო(კეთუ)
 ოჯალსა ღმერთსა (ო ო ო) უნღეს“.

და ზუდვე მომწერილოდ მსჯდრულადვე: „ქ. კრღნ (კირიელისონ!): ესე
 ვითა: აღიღენ ღმერთმან (ღწ) ძლიერსა: მეფეთა-მეფესა: გიორგის (გის) ბაგ
 რატანინას: დაოწერია: წმიღის შიოისთუის: და ყოველნი საქონელნი მისნი:
 ყოველის შესავადისაგან გაათავისოფლებიან: ჩუენ გზრიელ: (გაბრიელ) ქრი-
 სტეს (ქეს) მიერ კათალიკოზი (ქკზი) მოწამენი ვართ: მტიციე არს ბრძანებაი
 მათი ნებითა ღთისათათა და ეინცა მშღელ და დამაქციველად გამოჩნღეს:
 კრალმცა აღს დაუსაბამოსა: ღთისა სიტყუითა: წმიღისა კათალიკე ეკლესი-
 ისა მღღლითა და ეინ კულა მტიციე [ჰყოს] ღმერთმან აკორთხენ
 - - - აწ.¹⁵⁾

*) 1082 წ. — გუჯარბი მეფის გიორგი II-ისა.

ტუჯვის გუჯ. სინოდ. კანტორისა № 36, ღამას მსჯდრულ ასაკებით დაწე-
 რილი (ის. „ქრთნიკები“ II დამატება) მეათე წღეს მეფე გიორგი II-ის მეფობისას,

¹³⁾ ე. ი. მსაჯულნი.

¹⁴⁾ ე. ი. პირველსა (ის. შენიშ. № 3).

¹⁵⁾ ამით თავღება ეს გუჯარბი: მაგრამ მეორე პირზე სიგელს აქვს შემღვეი წარწერები:
 1) მხედრული XI—XII საუკუნისა: „სიგელი გრ [მეფისა] თრიაღეთ და ტორანის-კეუს სო-
 [ფელთა]“ - - - - 2) ხუტური წარწერა XIII საუკუნის: „სიგელი ესე ცხირეთსა, ცხავერისა,

ე. ი. 1082 წ. რომ აქ მოხსენებული მეფე არის გიორგი II და არა სხვანი, ამის ჩვენ (გარდა სიგლის ზოლოცარაფიულ თვისებათა და მისის მწერობითის ფორმისა) ვასაბუთებთ თვით შინაარსით: 1) ამ სიგელში მოხსენებულია, რომ მღვიმის სოფელს აგარას მეფის ბეგარა ედგაო. მაგრამ დავით აღმაშენებელის მიერ მიტეხულის სიგლის შემდეგ ეს შეუძლებელი იქნებოდა, რადგან მან გაათავისუფლა ყველა მღვიმის მამულები ყოველ გარსასხლმწიფო და გერძო ბეგართა და გამოსაღებისაგან (იხ. ქვემო გუჯ. 1123 წ. № 33); 2) მღვიმის საჭმეს, როგორც ამ გუჯრადამ სწანს, განაგებს „ამათ-მოთავარი იოანე ქართლისა მთავარეპისკოპოსი“ („ინე: ქ: მე“), რომელიც შუამავლობს მეფის წინაშე მღვიმის მამულებზე. მაგრამ დავით აღმაშენებელის „ანდერძის“ შემდეგ მცხეთის კათალიკოზებს წაერთვათ ყოველივე უფლება მღვიმის მონასტრისზე, რომელსაც მას უკან განაგებდენ თვთ მემღვიმენი და ზირ-და-ზირ მეფისგან მიხენილი სამღვდელი ზირნი, როგორც სტავროპოლი მონასტრის (იხ. იგივე 1123 წ. „ანდერძი“): შიომღვიმის ესრეთის თავისუფლებით უნდა ახსნას ის გარემოება, რომ თვისის ტასტის დამტკიცებულნი კათალიკოზნი (მაგ. ანსენი XIII საუკ.) და ეპისკოპოსნიც ამ ღვარაში, როგორც კათალიკოზთაგან დამოუკიდებელ მონასტრში, ატარებდენ დანარჩენს დროს თვისის ცხოვრებისას. ეს საბუთებიც სავმარისად მიგვაჩნის იმისთვის, რომ ეს სიგელი არ შეეწეროს გიორგი III-ს და მით შემეტეს გიორგი ღაშას, რადგან შეუძლებელია დავიჯეროთ, რომ ამის ბრწყინვალე მეფობის დროს დარღვეულ იყოს „ანდერძი“ დავით აღმაშენებლისა და შიომღვიმის დაეკარგოს უზირატესი თვისი უფლება— მცხეთისგან დამოუკიდებლობა: 3) აქ მოხსენებული მკვნი იოანე მეტე კათალიკოზად იყდა (ქ.-ცხ. I, 240—245).

ქარაგმები გავსენით, ორ-ორ წერტილები გამოუშვით გარდა ზირკელის სტრიქონისა; სოფო სამ-სამი წერტილი-გი დატოვეთ.

„სახელითა: ღთისათა: ესე: ბრძანებაჲ: ჩემი არს გიორგი (გნი) ბაგრატიონიანისა, ნებითა ღვთისათა ახსნათა და ქართველთა, რანთა კახთა და სომეხთა მეფისაი, შარვანშა და შაჰანშა და ყოვლისა აღმოსავლეთისა და დასავლეთისა თუთომერობელისაი: — [მო]გუაკუნა ქრისტეს გამოჩენულმან სასომან და მეფემან (sic) ჩნმან წმიდამან მამათავარმან იოანე ქართლისა მთავარეპისკოპოსმან (ინე: ქ: მესმან)*“ უღაზროსა მღვიმისა სოფლისა აგარისა საჭმე და გუთაჯა რომელი ჩუენისა ზოროხისა შებმაი ზედ ედვა ფუქსა ზედა, რათამცა იგი გაუ-

ჯუარისა, კოტმნისა და კლდე-კართა გარემომო სოფლებისა და [გლე]ზებისა“ 3) სხვა მერმინდელ ხელით: „სიგელი კიტებისა“ ; — „სიგელი აღლეთისა“ „სიგელი ესე. ცხირეთისკ ჯვარი, კარტმანი და კლდე-კართა გარემომოთა სოფლებისა“. ნუსხაში: „ქ. სიგელი გიორგი მეფისა ცხირეთ ცხავარისა, გავაზისა, კოტმანისა, გველდისისა და სხუათა სოფელთა შინა აღიხმისა და მამულებისა“.

*) ეს უნდა იყოს ის იოანე, რომელიც შემდეგ გაბრიელისა კათალიკოზად დაჯდა და რუის-ურბნისის კრების თავმჯდომარე იყო (ქ.-ცხოვრება I, გვ. 242).

შუთ სალოცველად მეფობისა ჩუენისაღ:—ჩუენ ვისმინეთ მოკსენებაი და ჰაჯაი მისი იაფანე ქართლისა მთავარ ეპისკოპოსისა (იწე :ქ: მესისი) და გაგუი-შუთა ზროხისა შებმაი, რომელი ზედა ედვა უდაბნოსა მღუიმისა სოფელ-სა აგარასა, რაც მღუიმისაი არს საკუირაასისა გლეხითურთ და ამისთუის გუიზინა მწირველი და გაგუიკეთა საწირავად ჩუენთუის ათორმეტნი საუფლო-ნი დღესასწაულნი და მარხეთა შაბათ-კუირიაკენნი. ესე ჩუენთუის განჩენილი არ-ოდეს დაეცადოს, ვიდრემდის იგი უდაბნო ეგოს და არაენ გუიბრძანებია მშლელი და მქცეველი ბრძანებულისა ამის ჩუენისა, არცა მეუნებლე, მანებელი და დამკლებელი მისი. აწ ვინცა ჰნახოთ ბრძანებია და სიგელი ესე ჩუენი საგამ-გეოისა ჩუენისა მოურავთა, მუხნარისა ციხის თავთა, მეზროხეთა და ყოველთა საქმის მოქმედთა ჩუენთა დიდთა და მცირეთა, დაამტკიცეთ და ნუმცა ვის კელგე-წიფების შლად და ქცევად ბრძანებესა ამის ჩუენისაღ.

დაიწერა ბრძანებია და სიგელი ესე ჩუენი ინლიკტიონსა მეფობისა ჩუენი-სასა მეთესა, კელითა მწიგნობრისა ჩუენისა მიქელ კატარაწის ძისათა:—

ზედგე სკეულად, სსვა სელით: „მტკიცეა ნებითა ღთისათა“:—(ეს თვთ მე-ფის ხელია).

სათაურბ სიგლისა: „სიგელი აგარისა მართალი და ქეშმარიტი“.

იქვე მე-XV საუგუნის სელით მსედრულად, ნაწერი გადასულია და ზოგან ვა-მოიგნობება: „- - ანატანური: ისა - - ერთი ქანდა - - სხალტბური ერთი: ანატანური თავი: სიგელი: სხუა ერთი: სიგელი ქალაქისა მამულისა და კართა: ერთი: სიგელი სხუა: დართური ერთი: - - ლ შიოს: უბნური: ერთი. სიგელი თელეთური: სიგელი სხლ - - ური სხუაეი (?) სიგელი ძალური: რუსნაუზისა: სიგელი ვრთი: მამულთა თარხანობისა: სიგელი ქალაქურისა წყლისა: სიგ - - იმერთა: ლომა ლომას ძეთა“.

*)—მეფის წაღვით აღმავანებლის ანდარძი, შიოკლივიისდა მიცემუ-ლი 1123 წ.

საქართველო-იმერეთის სინოდ. კანტორის გუკურებში იპოება ძველი სუტურად ტყავზედ ნაწერი სიგელი, სიგრძით სამი აწმინი და სიგანით ო კერძოეი. თავი და ბოლო სიგელის წარწერაღია თუთ დავით აღმაშენებელის სელით მსედრულად. ეს შესანიშნავა საბუთი უგეე გამოკვეთი რუსულ-ქართულად და სრულის განმარტებით საკელესიო სიძველეთა მოტრფიადის, ყოვლად უსამღვდელოესის გორას ეპისკოპ-ოსის ალექსანდრეს სურვილით და მისისავე სარწით ცალგე წიგნაკად: „Завѣща-ніе груз. царя св. Давида Возобновителя“ Тиф. 1895 г. ამის გამო აქ ამ საბუთის კებტდავთ სიტყვა-დაურთავად და ქარაგმების გასსნით.

[ნე]ბითა ლეთისათა შედაის შეწყის (?¹)

ჟამსა ჩემსა შარვან[სა ზედა] გა[ნმა]რთისასა შევეცდარე შეწევნად ჩემდა შესავედრებელსა ჩემსა წმიდასა მამას შიოს. ვიხილე ეკლესიაჲ ჩემ-მიერ აღშენებული [და]სრულებულად; და მივიღე ლოცვა ყოველთა მამათაჲ, და სასომან და განმანათლებელმან ჩემმან ბერჲან არსენი მიბრძანა ამის ანდერძისა დაწერა. [ხოლო] დაკლებული სისწრაფისაჲ არს, თუ ინებოს ღმერთმან ჩემი შემოქცევად, უმჯობესად შეიცვალოს; თუ არა, ესე იყოს აწინდელი.— ეინათგან მსთუადმან წყალობად და სულ-გრძელმან მხედველობათა შინა ცოდეთასა და წყალობითა სიყვარულისა თვისსა მიმამრთ მიმზიდველმან ღმერთმან ჩემ უღირსსა ზედა აჩუქნა მიუწოდებელი ქველის-მოქმედებანი, რომელთათჳს ყოვლად უმადლოი ესე ჯგერისებრ ვერ-მმადლობელიცა არა მომიძგად და არა დააცადა ჩუქსულებითი წყალობაჲ დღეს-დღემდე უგბილსა-სულსა ზედა, რომელთაჲ კერძოჲ რაჲჲ და ურიცხვთაგან ერთი მიზეზად თხრობისაჲე მიესცე თხრობასა. თვით იგი ოდეს მარწმუნა (sic) მის-მიერ განგებულსა მეფობასა თვითან რაჲთაჲე განგებითა არა-უღირს-მჩენელმა შარვანდსა შინა პატრიოსანსა უპატრიოებისა ჩემისაჲან, აქითგანვე აღიღო კელი სიტკობებითა თვისითა განძღებად ჩემდა, და თვთ მეფე მეფეთაჲ იქმრდა საჭირველთა უჭირველად; ცხადთა წინააღმდეგობთა განმგეობისა თვისსათა-მისცემდა მოსასრველად; იღუშალოთა კუალად ზაკუვისჲ-თჳს შორის- მფარველთა არა შეუწდობდა სიცილიად, რომელთა თანად თვთ მიიღეს ზაკუვისა მათისათჳს საცაურო;— და ერთმან მათგანმან, ძაგანმან, შემაწუხებელმან ღირსა და მონათა მისთამან, მძლავრებით ლეთისაცა არა-მრიდმან, თანავე მის თვისსა მოდისტოს, წინა-უკმ ოჲსა მდღელთ-მოძღურისა, რომელმან ერთმან პატრონთა თვისთა წყალობაჲ მათ ზედა საისრელად აღმახუა, ხოლო მეორემან ღმერთსა, და გ(ან)კუთენითა ეკლესიები საზეზო-მჩენოდ თჳსად მიიტაცა; რომელნი ესე არა ითნა ესრედ ყოფად საშველმან გამოუძიებელმან,— ცხად არს, რაჲეთუ ღირსაჲან;— და არცა მიუშუა კუჭრთხი ცოდვილთა ნაწილსა ზედა მართალთასა; მწყემსი უკაროჲ ჭეშმარიტთა მწყემსთა-მიერ დაემკუაჲ, და ძაგანი, მღუიმეს შეღტოლოილი, მომცა ღმერთმან; რომელსა შინა არა-მცირედი ერთგულება აჩუქნეს ჩუქნდა მომარა მამათა მემღჳმეთა: რაჲეთუ იხარებს მართალი, რაჲჲჲს იხილოს შურისგება. მაღლობა აღუვარე დამბადებელსან ღმერთსა და თაყუანისუცე ღმერთ-შემოხილისა წმიდისა მამისა შიოს საფლავსა. ვიხილე წმიდა მთავარ-მამა, მემღჳმე მიქელ, და სულითა ლეთისაჲთა განათლებულნი ნამანი; განვიშჳ სულითა საწადელისაჲ მისთჳს კრებულისა და მხიარულებით აღვივისე სამოთხის მსგავსისა მის ლავრისათჳს. მყის მოუწოდე არსენის ბერსა და გაუწყნადე სათნოჲ ჩემი და ვარწმუნე აღშენებად ეკლესიაჲ

¹) ეს ოთხი სიტყვა მხედრულ ასაგებით არის დაწერილი, როგორც ეტყობა, თვით დავით აღმაშენებელის ხელითა; ამისი შემდეგი-კი ბოლომდე ხუცური ხელია. რას ჰნიშნავს „შედაის შეწყის“ ჩვენ არ ვიცით.

საშუალო მონასტრისა, სახელსა ზედა ყოვლად წმიდისა ლეთის-მშობელისასა, და მომადლებითა მისითა სრულად ეიხილე.—მიბრძანა სასომან ჩემმან, ბერმან არსენი, და თვთ სულიერმან ბერმან, მოძღუარმან ჩემმან, იე(იოანე); რათამცა წესსა ზედა სკიმონ-წმიდისასა დავსხენ მონასტრისა მღვმისა წესნი, რომელი თვთ მათ-მიერ აღწერილი ეიხილე ყოვლად შუწნიერად, უტომელი გზა და წესიერი ცხოვრება და ანგელოზებრი მოქალაქობადა, რათა ლეთისათჳს ოდენ განკულ[თნიელ]ნი, მას მხოლოსა, თვნიერ საწუთუთადასა, ზრუნვასა ჰზრახვიდენ [და წინაშე ლეთისა] მეოხებად კადნიერ იყვნენ.—შეწვენითა ყოვლად სახიერისა ლეთისადათა და მადლითა ყოვლად წმიდისა ლეთისმშობელისადათა და მეოხებითა შესავედრებელია ჩემისა წმიდისა შიოდასითა მიეცინ სიმტკიცე ეკლესიასა, ჩემ-მიერ აღშენებულსა! თუ მე ღირს-მყოს ღმერთმან ენკენობადა მისი ეიხილო, კურთხეულ არს სულგრძელებადა მისი, თუ არა—არსენი ბერსა, რომელ აქუს კოსტანტი და პერპერადა, კალაპოტი გამოუყარონ, მოღვსენ, მოხატონ, და ძემან ჩემმან ღტე (დემეტრე), თანადგომითა კურთხულის მწეთ-უხუცესის (კთლის მწუ უხუცესისა) და ჩემთა ბერთადათა, აკურთხონ კელითა იოანე ქართლისა კათალიკოზისათა (იწენ ქკზისათადა), თანა-დახუდობითა იმერთა და ამერთა ყოველთა ეპისკოპოსთადათა.—ვითარად მამათადა და პაპათა ჩემთაგან სიგელნი ჰქონან სოფელთათჳს მათთა წმიდასა ამას უდაბნოსა, რადაცა სიბოროტითა ჟამთათა შეცვალებულ იყო, მე კულა გამიახლებიან იგი სიგელნი ანუ მეფეთა შეწირულთა ანუ მთავართა ვიეთმე და თვთ ძუჭლი და ძუჭლის-ძუჭლი ნასყიდი მონასტრისაგან, ყოველი უბეგროდ, უბაჟოდ და უწყინლად კულა მომიკსენებია წმინდისა მამისა შიოსათჳს.—ქალაქს ტფილისს, რომელი სპარსთა ქონებასა ჰქონებია და რომელი აწ უყიდი და რომელი მე მომიკსენებია იგი და ანუ წადმართ მოიგონ იგიცა, ყუელადა უბაჟოდ და უსუხრაოდ (sic) ყოვლისა სასეფოდასა გამოსავლისაგან ჰქონდეს. ვითა წინამძღუარსა შჯულისა ჩუენისასა მეუფესა იოვანეს ქართლისა კათალიკოზსა უბრძანებია და მოუნიჭებია ეკლესიისა ჩემისა-და, რომელ საქონებელნი სოფელნი და აგარანი ჰქონან, მღვმისა საშჯულოდა სამრებლოდა არს ყოველგან, თვთ მემღვმისა დიაკონმან მოისა, მართლოს და ეკლესიისა ზეთადა მოიკმაროს*); და ამისთჳს რომელ მიჰრონსა ქართლისა კათალიკოზი (აძღვეს) ჩემსა ეკლესიასა შინა სახელი მისი მოიკსენებოდეს პირველთა თანა მღვდლისაგან.—ბროლისა, ბაზიჯისა და მინისა კანდლები, რომელი მე მომიკსენებია და რომელი არსენის დაუდგამს, ნუმცა ვის უკადრებია გამოღებადა; სასანთლები, სიწმინდის სამსახური და რაიცა უნდა მისთჳს, ოც-და-ათი ლიტრადა ვეცხლი წმინდისა არსენის კელსა არს.—ცული, ვითა გამიჩენიან ვაჟართა ზედა ჟამად-ჟამადი, იგი ამსახურონ.—საზრდელი ძამათა—პური, ხილი ფურნისადა, ხუთასისა ღრამისა წონი, ნუმცა ოდეს მოაკლდე-

*) ეს ფრასა სიტყვა-სიტყვით მოყვანილია დოსითეოს ფიცხელაურის განცხადებაში 1806 წ., 14 მაისს, გუჯ. № 46.

ბის.—სამღლივიროდ ღჯნოჲ ქამსა სთულისასა, შემსგავსებულად მრსჭლრისა, შინათ მოართუან მსახურთა მონასტრისათა ყოველთა ზრთი საწყად. ეგრეთვე სხუა ყოველი საჭიროჲ საკმარი შემოსავალთაგან მონასტრისათა.—სხუა ნაბჭობი და ქულბაქთაჲ და საზეთეთაჲ და წისქვლთაჲ ყოველი შესამოსლად განეყოფოდის.—ოც-დაათი ჯორი, რომელი აწ მე მომიკსენებია, ამას ნუ დააკლდეზის.—ძუჭლითგან ვითა სიგელი შეუვალობისაჲ აქუს ცხუართათჲს ჟსაბანჯრობისაჲ სამი-ათასისა ცხურისაჲ მთასა და ბარს, აწ მე მომიკსენებია ორი ათასი ცხუარი; და ხუთი ათასი ცხუარი თჳთ სასეჳოჲ მონასტრისაჲ და მატთა მეცხოვრეთაჲ (sic) ჟსაბანჯროდ, უბაჳოდ და უწყინელად დგეს და იარებოდის ჩუენსა ჭამბარსა გუჭრდით, და ამისი გამოსავალი ცხუარი ჯორსა იყიდდეს, მატყლი მსახურთა მონასტრისათა და წუჳსლაჲ ძმთა მიეცემოდის.—ასი ფური მომიკსენებია, რომელ თრიალეთის მთასა, სოფელსა ბჳითს და ბჳითს ზეითს სოფლებს და მთსა საფურესა მუხნარს დგეს. მომეტებული ზროხაჲ ჯორსა და ცხენსა მონასტრისა სამსახურებელსა იქმოდეს. კარი სამცხოვრებელთა სამუშაოთა აღგილთა მოაკმარონ.—თუალი და მარგალიტი ჩემისა ხატისათჲს რომელი დამიც და ორნი ბროლისა სასანთლენი მას ემსახორს (sic) უკლებდა.—ბროლისა ბარძიმი და ბაზიჯისა ფეშხუჭში სიწმიდისა განახლებისა სამსახურად მოიკმარებოდის.—სხუაჲ ჭურჭელი, იაგარი სპარსთაჲ, რომელი არსენისა და ივანესა მიითვალავს, იგი მისსა ქამსა ჩემსა მონასტრისა გაგზავნოს ძემან ჩემან დემეტრე.—ძელი ცხორებისაჲ და ნაწილი წმიდათანი, ორი მოთხე საესე, ესე თჳთ ამას ჩემსა ეკლესიასა შინა იყოს.—წმიდათა დიდთა მარნეთა ყოველთა პარასკევთა ეკლესიას ტფილსა სეფისკუჭრსა განუყოფდენ საკსენებელად ჩემდა. და პირველისა შეიდუელისა პარასკევსა თითო კარასეული მიეცეს, სეფისკუჭრსა და თესლსა-თანა შესუან და მილოცონ ესრეთ: „უფალო ღმერთო, დავითს მიუტევენ ბრალნი მისნი სიყრბისა და ცთომილებისანი!“—მეგსეგფე ყოველთა კვირიაკეთა ჩემთჲს წირვიდეს ჩემსა ეკლესიასა შინა და მამაჲ მემღჳმე მას დღესა სერსა უყოფდეს.—რომელსაჲცა დღესა ჩემი განყოფაჲ იქმნას კორკთა ამთგან უბადრუკთა და მრავალ-მცოდველთა, ღამის თეჳაჲ და ლოცუჳაჲ ყონ ყოველმან სიმრავლემან, და მას დღესა ქამის-წირეჳა ჩემთჲს აესრულებოდის.—სოხასტერი, ვითა ბერსა განმანათლებელსა ჩემსა არსენის განუწესებია და მე ხუდაბუნი შემიწირავს მუხრანს წმიდისა სჳმონ საკვარეელ-მოქმედისა-და, რომელმან სამისა დღისა მკუდარი აღადგინა, იგი, ვითარცა თჳთ არსენი განაწესის, ეგრე იქნას (sic). გარნა ჩემ-მიერ ესე ოდენი, რომელ შემდგომად არსენისა განკრძალული მღდელი იყოს მკსენებელი ჩემი შეუცვალებელად.—ტფილის საამიღოჲთ, ვითა სხჳთაცა ნიშნითა თჳთ კელითა ჩემითა დამიწერია ასი ღრაჳკანა მღდელთა და მგალობელთათჲს, ნუ-ეინ დააკლებს მათ; დღესა, რომელსა მომიკსენოს ღმერთმან, გაიყონ მღდელთა და მგალობელთა.—ვითა აწ არსენის გაუწესებია ყოველთა კვართა ღამე-ყოველ ღამის-თეჳაჲ, ნუ ეინ შესკელის ამას წესსა.—და ტურათის უბანსა რომელ მეზურენი დაუ-

სხმან და ზუარნი და მიწანი, ამისი ჰური ეკლესიას მიეცემოდის თითოჲ კვარაჲს ძალითა და თითო კარასეული ღჯო.—ოღეს ზეზანდისა ციხე და მუხრანი ძუხლითგან ვეცადე მათგან ძებნითა, მაშინცა არა იყო ნებაჲ ჩემი, მამამან ჩემმან უბოძად, მით რომელ სხუათაცად ჰქონებოდა მათთა გუართა და არაეის ოღეს ექნა ჩუენი ერთგულობა. აწ ძაგანმან სადგომად საეპისკოპოსნიცად უდიდესნი გარნა (გახადა?) სამთავროდ თვთ აღრითგან მამაობასა ეწერა—ყე საეპისკოპოსოდ და მცხეთისა საქონელნი მრავალნი დაემჭირნეს და წილკანი საყდრისა. მონასტრისა რაცა იყო მთასა ციხე, მარანი ანუ მატური იგი სოფელი და მღვმემონასტერი შიგან ციხედ და სადგომად ჰქონდეს თვთ. ოღეს მოიქცეს საღმობა მისი თავსა მისსა, ყოველი ყოვლითავე უკუნით ეცით ნაქონები მისა-მამართ [მი]თვსებული და მღვმეს ქონებანი მისნი საეპისკოპოსნი და წარტყუწნილი, ვითა მამისა ჩიმისა ბრძანებასა შიგან გაჩენით სწერია. აღარ ოღეს მიგეღოს იგი და არცარა ვის სხუასა საქმე უც მღვმესა. თანა და არცა მღვმისა ქუბთა. ვითარ იგი თვთ სანატრელისა მამათა ნათლისა შიომასა ანდერძში სწერია, უფალი მღვმისა ღთა (მღვმეთა?) მეუფე წმინდა მამა შიომ და მეფეთათვს ლოცვა აღასრულონ, ვითა თვთ წერილნი წმიდანი უმოძღურებენ და ვითა თვთ იგინი. თვნიერ მეფეთა საწირაეისა საქმე ყოფილა მღვმესა თანა არცა-ვის აწ უც საქმე თვნიერ ლოცვისა და შეწირვისა. აწ სვიმეონ (სწ) ბედიელ-ალავერდელისა იყოს შევედრებულ. რაც საქმე და სატრავი მათი იყოს, იგი იყოფოდის, რომელსა ჩვენ ვერ მივიწინეთ; და შემდგომად მისსა თუ მისსა ადგილსა ამითვე წესითა სხუად მწეთ-უხუცესი იყოს, იგი აურვოდის.—და თვთ ძუჭლთა და აწინდელთა ქართლისა კათალიკოზთა კელნი ვითარად ჰქონან, არცა ქართლისა კათალიკოზის საქმე არს მღვმესა ზედა, არცა ვის სხვას ეპისკოპოზისა არცა ზერი, არცა მეფეთა, არცა მუხრანისა მეფეთა; არცა მღვმისა შედგომად ვის აქუს კელმწიფებაჲ, არცა მათთა აგარაკთა და საქონებელთად თანა ვის საქმე უც. და ესე ჩემგან აღშენებული ეკლესია ნიჰად ჩუწნობისად (ჩწნობისად) კმა ეყოს ყოველთა.—ოღეს მუხრანს ვიყენეთ წმიდისა შიომას ხატსა შეგუამთხვნენ; სამი სეფისკუტრი, ერთი ფილას საზედაშე და ფარჩითა კაპარი გვევლოგონ. მთავარმან მემღვმემან (მოასვენოს) ჯუარი მისი, მას გეამბორონ, ჩუენ პატიესკეთ, ვითარცა სულიერსა მამასა ჰმუენის, საჯდომელითა და სერიითა.—თვნიერ ერთი*) მიიცივლოს, ვითა თვთ წესი არს მის წმიდისა შიომას საფლავსა ზედა წილგდებად**), ამით სხუად განაჩინონ და ჩუწნსა დარბაზსა მოიყვანონ, და ჩუენ არგანი მოეცესნოთ და შეეკვედროთ მონასტერი.—და თქუწნ, შემდგომად მეფენო! ჩემსა ეკლესიასა და მონასტერსა ანდერძითა ამით შეჰგვედრებ წინაშე ღეთისა შეკრებასა ჩუწნსა, რომელ არ-სირცხლისა თანამდებ

*) აქ განახლებულია ნაწერი. წინეთ იქნებოდა: „თუ მთავარ-მამა“.

**) ეს წესები აღწერილი ყოფილა იმ ნაწყვეტში „უდაბნოს წინამძღვრის რიგისაში“, რომელიც ჩვენ ვიპოვეთ და ამ „ანდერძის“ ქვემოლ ვბეჭდავთ (გვ. 20—21).

იხილენეთ ღვთისა და ანგელოზთა მისთავან.—მოიკსენებთ ევრდი ჩემი და ნუ ოდეს დამივიწყებთ დავითს; ჰნახეველი გულს-მოღვინებით ქმნილსა ჩემსა ეკლესიასა და ნუ ოდეს ვის გაარყენებთ კულა მას დიდებულსა ლაერასა.—და აწ შე მდგომად ამისსა ანუ მეფემან, ანუ მთაყარმან, ანუ ებსიკოპოზმან; გინა მონაზონმან, გინა კელისუფალმან-ვინ, თუნდა გლეხმან და თუნდა აზნაურმან ანუ ანდერძი ესე ჩემი შეცვალებად იურვოს, ანუ ვინ საურავი მოუღოს ანუ ქრთამისათჳს, ანუ თუ თვთ იქმოდეს, ანუ მძლავრებით და ანუ თუ ღვთის-მსახურებასა რასმე აჩუჭნებდეს, ანუ მღვმესა შიგან სადგომად იურვოდეს, ანუ თავისათჳს რადმე მოსაკარებლად, ანუ გარეშე მონასტრისა მწეთ-უზუცვისისა სასაურაობასა ვინმე იკადრებდეს, რაჲ გუარი, გინდა ვინ იყოს,—პირველად შენ, დაუსაბამო და დაუსრულებელი ღმერთო, მიაწიე რისხეაჲ შენი დაუსრულებელად მას ზედა; ნუმცა უზილავს ნათელი ღვთავებისა შენისაჲ; ნუმცა მიეცემის წყალობაჲ შენი, ნუცა ცუარისაგან ზეცისა, ნუცა ნაყოფისაგან ქუჭყნისა, იყავნ სამკვდრებელი მისი ოკერ და ნაშობნი მისნი მოსასრველ. მოლოდებასა შინა წყალობისასა რისხეაჲ შენი ეწიენ; გონებისა, ცნებისა და ხედვისაგან ოკერ ყვე იგი, ღმერთო. ხოლო შენ, ყოველად წმიდაო ღვთისმშობელო, განყოფასა მისსა კორცთაგან, განყვე იგი ნაწილისაგან ცხოვრებელთაჲსა და შური იძიე ვითარცა მგმობარსა შენსა ნესტორს ზედა. ხოლო შენ, წმინდაო ღმერთ-შემოსილო მამაო შიო, ოდეს დასჯდეს ქრისტე ღმერთი განსჯად ყოველთა ტომთა და საქმეთა, წარმოუდგ და განჰსაჯე და ვითარცა შემაწუხებელსა შენსა ზედა ვგრეთ შური იძიე პირითა ღვთისაჲთა.—უკეთუ ჟამი მომცეს ღმერთმან და სხუაჲ უახლესი ანდერძი დაეწერო, იგი თქუტნ თქუტნ-მიერითა კანონითა უჯუარობით, წყევითა და შეჩუტნებითა დაამტკიცეთ, წმიდაო მეუფეო ქართლისა კათალიკოზო და ყოველნო მღვდელთ-მოძღუარნო; და თუ სიტყჳსა დაწერად ჟამი აღარ მომხუდეს, თვთ ესე დაამტკიცეთ, და რაჲთაცა რას ვინ მღვმესა დააკლებდეს, კანონითაცა თქუტნ-მიერითა კრულ არს გაუქსნელად“.

შემდეგ ზედეჲ მსკილი და ლამაზი მსედრული წარწერა თვთ დავით აღმაშენებელისა (რომლის ზოლოგრაფიული პირი ეს. ჭეკელი): „სიმტკიცეო ყოველთაო, ღმერთო მტკიცე მტკიცე აქციე“.

7) —წინამძღვრის რიგი.

ამაჲე დროს უნდა ეკუთნოდეს „უდაბნოს წინამძღვრის რიგი“ რომლის ნაწილი ჩვენ ვიპოვნეთ მცხეთის სუტურად ნაწერს ნუსხაში, № სღვ. როგორც ამ „რიგის“ შინაარსიდან სჩანს, ის დაწერილია ანუ „განჩილი“ მამის სეიმეონისაგან. ეს სვიამუნ უნდა იყოს სვიამუნ ბედიელ-ალაქერდელი, რომელსაც დავით აღმაშენებელმა ზემო დაბჭადილის ანდერძით მიანდო გამგებამ შიომღვიმის ღაგრისა და რომელსაც ამის გამო სრული უფლება ჰქონდა წესდებანა „განჩინა“ ბერების-

თვის (იხ. „ანდერსი“ წის დავით აღმაშენებელისა), აი თვით ეს ნაწყვეტი, რომელსაც თუმც თავი აკლავ, მაგრამ მაინც საეურებადღებოა ჩვენის ეკლესიის ისტორიის მკვლევართათვის:

სწი: „უღაბნოს წინამძღურის რიგი. თავი აკლდა“.

- - ენა ქვეს ღთისაგან და ყდ წისა დედოფლისა ღთისმშობელისაგან გამოჩეულ არს თქუენდა წინამძღურად მოვლინებულისა და ჰნებაეს ღა და საწინამძღურო კურთხევა კელთა მიეცით. და საჯდომსა და პატიესა დაისევს და იყოს უცვალებელად, არა თუ გამოჩნდეს მისთანა საქმე წუალება, მონასტრისა ორგულობა ანუ შეფეთა ღალატი და რჯულისა შეცოდება. თუ მას ეს არა სჭირდეს, დაემორჩილოს ყი, ენა ქრისტესა ღსა და ენა თვით ღა ვერ ვინ იკადრებს უნებლისა მისისა, ვინცა იკადროს წინაღმდგომი არს ღა, ენა თვით თავადი ღი ბრძანებს, ედ რნ თქნი არა ისმინოს, ჩემი არა ისმინოს, და რნ თქუენ შეურაცხ გყოს, მე შეურაცხ მყოფს; და მოციქული იტყვს, ედ დაემორჩილენით წინამძღურთა თქუენთ... ვგრეთვე უკმს წინამძღურთა ღსა მიერ გამოჩეულთა მწყემსსა და მოძღუარსა მათსა. ვგრეთვე დეკანოზი მოაკლდეს, შეკრბენ ძმანი წე მამისა და წინამძღურისა და მოძღურისა და გამოაჩიონ იმავექვისითა, რომ ზემო სწერია, ისრე იმას დააყენებს და პატივი - - დეკანოზისა რომელ ღის მსახურებდეს ეკლესიათა. ეკლესიასა შა შემოვლად, დადგომად ეუბნებოდეს, ანუ შინა შევა და ღოცეასა იჩემებს და სხუათა ეუბნების და ღთისა წინაღმდგომთა და შეურაცხის მყოფელთა თანა დაისჯების. ესრეთ ეკლესიად შესრულთა ეუბნების, მათ ღოცეა ზგონის და ღოცეა არა არს. საუფლოთა (სოფლიოთა?) და კორციელთა შუას შოსრულნი ყთა ზრახუენ და ეუბნებიან და ესრეთ იქმნების ღთისაგან რისხუა ზრახვითა და უწესოდ დგომითა ეკლესიათა განიდევნოს და იკონივი (სილ) არა მიხუდეს ძმათაგან სამ-დღე და ეკლესიათა კართა დგომასა იყოს სამდღე და შენდობასა ითხოვდეს ყთა მათგან საღმრთოთა კრებულთა ძმათა; შენდობა მისცენ, მწუხრი და იკონივი მისცენ. დეკანოზის მეტისა კანისაგან საუბარი არა იკადრების, მანცა თუ დაჭირება იყოს. ვინცა ღოცეა მოშალოს, განიკანონოს მოძღურისაგან, წინამძღურისა და მოძღურისა და დეკანოზისა კელთა არს ეკლესიისა საქმე და ძმათ სულიერთა, მათ სამთა კელთა არის. ეკლესიისა საქმე რაყა დააკლონ ღმერთმან მათ ქვითხოს.

ესე განაჩენი მე მწნ სნ (მამამან სჰმონ) - - - *) ზლოვ გავაჩინე. ვინცა ესე ზემოწერილი გაათაოს და ისმინოს, ღს მისი ღოცეა ისმინოს. (ზოლო უკეთუ) დიდმან ანუ პატარამან რამანცა კაცმა მოშალოს, ანუ დიდებულმან, ანუ აზნაურმან, ანუ მონაზონმან, ანუ ძმათაგანმან დაუჭირებელად მოშა-

*) ეს სიტყვა ჰყლებია, რადგან ნუსხაში ცარიელი ადგილია დატოვებული. იქ უნდა წერებულყო „ბედ ი ე ღა ღა ვერ დ ე ღ მ ა ნ“, რომელსაც, როგორც ვთქვით, მეფისგან ჩაბარებული ჰქონდა გამგეობა შიომღვიმის ღაფრისა.

ლოს, ამა სოფელსა შერტუნტნითა და სიკუდილითა ჰკითხოს და საუკუნოდ წარწყმელითა ჰკითხოს სულსა მისსა. ან“.

8) — წინა დავით აღმაშენებელის გუჯარი.

ამაკე დროებს უნდა ეკუთვნოდეს დავით მეფისაგან მიცემული შემდეგი მოკლე გუჯარი, რომელიც ჩვენ ვიპოვეთ მცხეთის გუჯართა ნუსხაში, № :ტბ: და თუმცა შიომღვიმეს არ ეკუთვინის, მაგრამ აქ ჩაურთეთ დაუკარგველობისათვის. რომ ეს გუჯარი ეკუთნის დავით აღმაშენებელს და არა დავით IV-ს, ანუ სსკათა, ამის საბუთად მოგვიყვას ჩვენ: 1) თუთ ენა და მწერლობითი ფორმას (მოკლე-სიტყვაობა) გუჯარისა; 2) გუჯარში მოხსენებული გვარი არიშანის ცნობილია ქ.-ცხოვრებაში მხოლოდ მე-XII საუკ. (ქ.-ცხ. I, 242; 283; ჩემი „ქრონიკები“, I, 274). არიშანნი სცხოვრობდნენ კახეთში. და ერთმა ამ გვართაგანმა დიდი შემწეობა აღმოუჩინა მეფე დავითს კახეთის დაპყრობაში (ქ.-ცხ. I, 242), და ამ დროიდან მათი გვარი იტყვოს საპატრიო ჯაგს მე-XII საუკ., მაგრამ შემდეგს საუკუნეებში არ სჩანს; 3) გუჯარიდან სჩანს, რომ ნიანია დიდად დამსასურებელია მეფის წინ ლაშქრობით, დაპყრობულა და „ლაშქრობა აღარ შეეძლო“; ამის გამო მეფე ათავისუფლებს მას და მისს მამულებს ყველა სახელმწიფო სათხოვრისაგან. რადგან დავით IV-ს დროს კახეთი ესრე შევიდრად არ იყო დამოკიდებული მეფისაგან, ამის გამო აქ მოხსენებული მეფე უნდა იყოს აღმაშენებელი დავით. აი ტექსტი გუჯარისა:

„ქ: სახელითა ლეთისათა დავითისაგან, ნებითა ღთისათა აფხაზთა, ქართულთა, რანთა და კახთა მეფისა.

აწლა მოვიდა ჩუენ წინაშე არიშანი და გუეაჯა, რათამცა გაუშვთ და გავათავისუფლეთ ნიანია გრიგოლ მოკრებულის შვილი მისითა მამულითა ვეძისკეცითა, ვინადგან აღგილიცა ზითვად ჰქონებოდა და ჩუენიცა დიდად ნამსახური და ბევრი ფალი იყო, ლაშქრობა აღარ შეეძლო. აწ გაუშვი ნიანია მისითა მამულითა ზითვად ნაქონებითა ვეძისკეცითა და გავათავისუფლებია ყოვლისა გამოსავლისა და შესავლისა საკელმწიფოდასა და სათხოვრისაგან ყოვლისა“ (ჯათაუდა).

9) — თამარ-მეფის სიკელი.

1190 წ. — ამ წლის ახლო ხანებში უნდა იყოს დაწერილი ს. კანტ. ტუაგის გრძელი სიკელი № 64, (სიკრმით 2 არშინი და 1 1/2 კერშოკი; სიგანით 4 1/2 კერშოკი) რომელიც ხელ-მოწერილია თამარის დროინდელ ისტორიულ შირთაგან: ტაბურისაგან, შოთასაგან, თეოდორე კათალიკოზისაგან და სსკ. სიკელი დაწერილია მხედრულად:

„ - - - - - ყლ წ(მიდისა) - - - | - - - - - თა: რომლისაგან:

შეისხენ | კორცნი: ქტემან: ღთნ ჩუენმან: და: კლ: შლ: შობისა: მშობელი | ქალწულად: დაიცვა: ძალითა: ცხუელს (sic): მყოფელისა: პატიუნისა ჯ[უხარ]ისა ძელისა: ცხორებისათა: რომელსა ზედა: განიპყრნა: უხრწნელნი: | მკლავნი: თუისნი: ქნ ღნ: ჩნმან კსნისათუის ჩნისა: (აქ განკებ გამოკუშვით 12 სტრაქონი). . . მყოხებითა და თანამოქმედობითა წლდისა და ყლ სანატრელისა: მამისა: ჩუენისა: შიოსითა: | რომლისა მიმართ: არს სასო(ე)ბაი: ჩემი და წერილი: ესე დაგიწერე: | და მოგაკსენე: მე მან დატოროთ ხუცესმან და: ამირსპასალარმან: | ჭიაბერმან: პირველად: შენ: სასუხა: და შესავედრებელსა: | წასა: მამასა: შიოს: და შენ მიერ: აღშენებულსა: უდაბნესა: (sic) მლუიმესა: და მონ შინა: დამკოდრებულთა: (sic) ყლთა: მამათა: და: ძმათა: აღრიდგან: მქუნდა სასუხებაი: და სიყუარული: მაგის: წისა: უდაბნოსისა: მიმართ: მინდოდა: და მწაღდა: რათამცა: სულისა: ჩემისა სალოცავი: განმეჩინა: რაიმე: დაჰხედლი (დაჰხედლოდი) რომელ ამთ[და] სასოებითა: თქუენ: იყვენით: ჩემდა: მომართ: ჩემსა: ყინოენისა: ქუნებასა: შინა ეკადრე: და მოვაკსენე: ღთისა: სწორსა: მეფეთა მეფესა: თამარს: და მათ მიერ: ბზითა (ბჰმანებითა) და კითხვითა: გკადრე: და მოგაკსენე: შენ: წასა: მამასა: შიოს: და შენტა: ცრემლთა: მიერ: აღშენებულსა: უდაბნოსისა: მლუიმესა: და შენ: შინა: დამკოდრებულთა მამათა: და ძმათა: ყინაენით (ყისკანით) მიხითარაის ძენი: დაეითის შვილნი: უქროი: და მახარაი (sic): ბრაქი: და: იწე: მათითა: სახლითა: და მამოლითა: ნასყიდითა: და უსყიდელითა: რომელი: მიიღებდენ: ყოველთა: წელიწადსა: შინა: ცუინსა: თხუთ[მე]ტსა: ლიტრასა: და: ამისთუის: გამიჩინეთ: სალოცავად: დღესასწაული: წისა: ეფრემისი: იანვარსა: უცდა (sic): რეასა: აღაპითა: და წირვითა: უცვალბებლად: გ[ა]ბუენდირენ: ღნ: მი: უკე: (მოჟუენისამდე) ყინოენით მიხითარაის ძენი: დაეითის: შვილნი: უქრაი და მ[ან]არაი: ბრაქი: და: იწე: მათითა: სახლითა: და მამოლითა: კელ-მოსხლესტითა: და მოუდევრად: მომიკსენებთან და შეოვალად: ყოველისა: შესავლისაგან: და არა ზედაც: ბეგარი: ვითა: სადაცა: სხუაგან: შემოწირულნი: ეპქარნი: თქუენნი: ყოველისა მანებელისაგან. შეოვალნი: და ნებერნი: სხენანა: ეგრეთვე: ესენი სხდენ: და ყოველთა: წელიწადთა: ამას: ცოინსა (ჯგაღსა?): მოგარმიდენ: თხუთმეტსა: ლიტრასა: არა: შეგეცვალოს: ჩემგან: არცა: შემდგომად: ჩემსა: ყინოენისა: მქუნებელთაგან: რაიდგან: მე: პატრონთა: ღთისა: სწორთა: ბზთა: (ბჰმანებითა) და კითხვითა [მი]ქნია: და ეინც: რამანცა: გუარმან: კაცმან: კელყოს: ამისად: შლად: და გატებად კრულმცა: არს: დაუსაბამოსისა: ღთისა: პირითა: ნესტერიმც: (ნესტარიმც) არს: ყლ: წისა: ღის მშობელისათუის: არიუზ: ძისა: მისისათუის: ჰეროდე: ნათლისმცემლისათუის: ნერონ: წთა: პეტრე და: პავლესითუის: დაუთქ(უა)მსცა: დასასროლად: (დასასრულად) სიტყოისად: (სიტყვისად) ვითარმედ: არა: არს: სხუაი: ღთი: თუნერ: სამაველისსაა(?) და ყოველთამცა: ბრალთა: და ცოდვითა: ჩემთა: პატიყსა: მიმკდელი: არის | და

ინცა: და: (sic) ამტკიცოს: ღთმან: ყოელი: ვაგებული: და მისმიერ ქნილი: დაამტკიცოს: და შეონდენეს.

სხვა სელით:

ქ. ესე მანდატურთ ხუცესისაგან | შეწირალად განაჩნი ჩემგანცა მტკიცეა: (შეიძლება ეს იყოს თვით თამარის სელი).

ქ. ესე დაწერილი მე ჭიაბერსა მეფეთ-მეფისა თამარის | მიწასა მანდატურთ-ახუცესსა თამარის დღეგრძელობისთვის შემიწირავს იგი კაცი და დაწერილი დამამტკიცებია და ჩემად სალოცაჲდა: ვინ შეცვალოს შემცაიცივალეების ქტეს რჯოლისაგან. (თვით ჭიაბერის სელია):

ქ. ესე დაწერილი: ჩუენ ქტეს მიერ: ქვსა თვის (თეოდორეს): დაგუიმტკიცებია: შემცვალებელნი: ამისნი: შეცვალნეს ღნ: სჯულისაგან ქრისტიანეთასა და კროლმცა არიან ცათა შინა და ქუეყანასა ზედა ამას ყოფასა და მას საუკუნესა დამამტკიცებელნი | ღნ აკურთხენ და წმიდამან: და წმიდამან (bis) დედაქალაქმან:—(ე. ი. მცხეთამ).

ქ: მე შოთაი ჩემს ძინოვნის ქუნებასაც შიგა ამას ეამტკიცებ ვითა ამასა შიგა სწერია. (ეს შოთა უნდა იყოს რუსთველი: სხვა შოთა იუსტორიულთ პირთ შორის არ სჩანს თამარის დროს. შოთა ანთავანოსძე 1177 წელს დაისჯა (ქ.-ცხ. 273) როგორც „შინაგამტკემი“ გიორგი-მეფისა. „სოლო შოთა კუბრი“ რუსუდანის მეფობაში სჩანს ქ.-ცხ. 362. ალბათ ჭიაბერის შეწირულობაში შეცდომით ჩაჭეულია შოთას მამული ყინჯანისა და შოთასაც დაუთმა ეკლესიისთვის).

მეორე მხარეზე: ქ. მე ავგ (ავაგ) ორბელი: ამისი დამამტკიცებელი ვარ რომე წღისა შილისდა აქ შიგა სწერია. (ავაგ, განთქმული პირი XIII სუჟ. † 1250 წ. Н. Gr. p. 554 Add. p. 333.—ეს მერმინდელი წარწერას).

სეკუელად: „ქ: მე იენ (იოანე) ურბელი მოწამე და დამამტკიცებელი ვარ“ (ესეც მერმინდელი XIII სუჟ. წარწერას. იოანე ურბელი ანუ ორბელი, მამა ავაგისი, გამოჩენილი პირა თამარ-მეფის და გიორგი ლაშას დროის: იხ. ქ.-ცხ. სრული განმარტება ამ სიგელის და რუსული თარგმანი მისის ტექსტის ჩვენ გამოკვეთით უურნალში: „Чтенія въ Императорскомъ Обществѣ исторіи и древностей російскихъ“ 1895 ч., ч. IX. т. 174.

10)—თამარ-მეფის დროინდელი სიგელი № 68.

ამავე დროს (1190—1207 წ.) უნდა იყოს დაწერილი შიომღვიმის ტუჯავის ხუცურად ნაწერი თავმოკული სიგელი № 68 სიგრძით 2³/₄ არშინი; სიგანით 5¹/₂ კერშოკი, რომელშიც მოხსენებულნი არიან ისტორიულნი პირნი თამარ მეფის დროშასანი, თეოდორე კათალიკოსი და მემღვიმენი. თავი გუჯრისა დაზიანებულია. ტექსტის გარდა სხვა ყველა მხედრულად დაწერილია (ხელ-მოწერა წყევ-გრულვით) დიდის სელოკებით (ნიმუშები წერისა იხ. ბოლოს).

. ესე დაწერილი და სიმტიცე და[გი]წერეთ და მოგუ-
სენეთ ჩუენ მღვმისა ლავრ[ისა] კრებულმან ძლიერმან და უძლურმან(?) :მ:
ბას[ილი] (ე. ი. მღვიმელმან ბასილი) - - შნათემან ნიკოლოზ და ყოველმან კრე-
ბულმან მა - - - თ ს'ლებითმან (სრულგებთმან?) : თქნ ტოხ[ადეს] - - ნიას და
ყოველთა მომავალთა - - - ნათესავთა მი: უქვე: (მიუგუნისამდე): და უ - - -
სამწირველოა: გბოდებოდა სიგლითა - - - დ: კვე (კვრიკე) კახთა მეფისგან: და
ჩუტნცა მიგეცით და მოგაცსენეთ სამ'მლოდ (სამამულოდ) და მკვდრად: ამაღ
რომე თქუტნისა გუარისა მოძღუარი ყოფილიყო კვე კახთა მეფისა ბასი-
ლი ტოხაასძე: და მას მისითა მოძღ'რობითა შემოეწირინა წმიდისა შიოაქს-
თვს რჩევით: მათა შინა დაოთი: და ბართა შინა რუეთი: და გაეჩინა მისისა
სულისა სამლოცავად: ერთი ფუძე გლეხი დაოთს ეკ'შამისძე: და რუეთს უში-
შარაასძე - - - ებოძა სამადლოდ მ[ი]წა(?) - - მწირე - - - - და გომთა ჰმარ-
თებს - - - : და ჩნ - - - - სამწირ]ელოა მით ორითა ფუძითა - - - - და გკონ-
დეს ჩუტნგანცა შეუვალად [ეთარ]ცა გინდეს ეგრეცა იმსახურებდით: და ედ-
ვას [ლა]ლაა ნაოთხალი თქნთვს მოსახუტდრებელად: და რაჯომიცა მსახური
გინდეს მუნით იმსახურებდით და არა ოდეს რა საქმე გუტდვას არცა ჩუტნ
და არცა ჩუტნთა შემდგომთა: თუნეირ ამისგან კიდე რომე ოდესცა მივიდო-
დეთ ძღუტნი მოგუტნთმოდეს: სხუად გიბედნიეროს ღმერთმან თქუტნ ტოხაას-
ძეთა და თქუენთა მომავალთა კვე კახთა მეფისა სამწირველოა. მისითა მიმდ-
გომითა შათა (შინათა) და გართა. უკეთუ ხუცესი არა იყოს ტრაპეზნი გარდა-
იკდებოდეს: კვე კახთა მეფისათვს: აწ გიბედნიეროს ღწ თქნ ტოხაასძეთა იწეს,
ნიწს და [ნია]ნიას: და ყთა ძმათა და შეილთა და მომავალთა [თქუენთა] და
უკი უკვე ერთგულობასა შა წის ამის [უღაბ]წოაასა: და აწ სრული არს და-
წერილი ესე ჩუტნგან და შემდგომთა ჩუენთაგან: მოწამენი და დამამტიცებელ-
ნი ვართ ამას დაწერილსა შა ბასილი: მი: (ე. ი. მღვიმე) ღწკა: წ: (წილ-
გაქლი) ნკწ მნათე და ერთობით ყი კრებული: და აწ ვინცა ვინა ესე ჩუტნი
დაწერილი შეცვალოს ანუ შინამან (შამან) ანუ გარემან ანუ მოძღუარმან ანუ
უღაბწოაასა ამის მფლობელმან ანუ რამან გუარმან კაცმან შეგიცვალოს
ანუ შინათა სამწირველოა: ანუ გარეთ ორი ესე მის[ა] მიმდგომი ორი ფუძე
გლეხი: ჰრისხანესკა ღწთი დაუსაბამოა... (წყუა-კრულგა ფრიად გრძელი).

ბოლოს მხედრულად:

„ქ. ესე დაწერილი ჩნ ქწეს მიერ ქკწსსსა თწეს (თეოდორეს) კელითა
ჩუენითა დაგუიმტიცებია შემცვალებელნი ამისნი რაისაც მიზეზისა მოღები-
თა იყუნენ კრულ წყეულ და შეჩუენებულ: ღწთისა და ვოველთა წმიდათაგან
აქა და საუკუნესა დამამტიცებელნი აკურთხენ ღწ და წმიდამან დედაქა-
ლაქმან“.

მერე სსკა ხედათ:

ქ: ესე დაწერილი ჩნ ქტეს მიერ: ქსა: მსა: გწს (ქართლისა მთავარ

კბისკობორის გიორგის) ჩუენითა: კელითა დაგუიმტიცებია. (წყვპა იმ გპ-რავე)...

ქ. ესე ვითა: ზემოთ: მამათა: წდათა: დაწერია: თქუნ: ტოხუასძეთა-და: და: კე: მეფისა: სამწირველოი: და სახლი: მოოცემია: ამას: მეცა: ნკლზ: წილენლი: მოწამე...

ქ. ესე ვითა: წთა: მშთა: მღმელთა: ინე (იოანე): ტოხას: ძისა თის. თს (his) დაოწერია და: აზძებია (და უბოძებია) კე: კახთა მეფისა: სამწირველო: მამულო-ბით მე ლუგა მკამე (მემღმე) მოწამე: და დამამტიცებელი: ვარ.

ქ. ესე: ვითა: წთა: და ლთ შემოსილთა: მამათა: და ძმათა: ამის უდა: ბნოდასათა: ტუხუას ძისადა: და ყლთა: მომავალთა: მათდა: კე კახთა: მე-ფისა სა:მწირველო: მკულირად: და მამოლობით: უბუძებია: მეცა: უნდლი: ელია: მემღმე: მოწამე ვარ...

ქ. ესე ვითა... ინე ტოხუასძისადა: და ყოველთა მომავალთა: მათთა-და კურიკე: კახთა: მეფისა: სამწირველოი: მკულირად: და მამულობით უბოძებია: მე-ცა: მწირი: ლულუნ ყოფილი: ნიკოლოზ: მოწამე ვარ...

ქ. ესე ვითა... და კურიკე კახთა: მეფისა სამწირველო უბუძე-ბებია: იოვანე ტუხუასძისათუთს... მე ნიკოლოზ: მნათე: მოწამე ვარ...

ფრად სელოჯნურად სეღსართულად მეორე პირზედ:

ქ. „მე: მთავარ: მამა: მემღმესა: იუვანესცა დამამტიცებია: არგოს: ლთმან სულსა: კახთა მეფისა: კურიკესა: ამინ“.

აწშიაჩე:

ქ. ესე: ვითა: წღთა და ღმერთ: შემოსილთა: მამათა: და ძმათა: მღა-მისა: ოდაბნოსათა იოანე ტოხასძესადა: და ყოველთა მომავალთა მათთადა: და კურიკე კახთა მეფისა სამწირველო - - [უ]ბოძებია მეცა [კოლ]ელი აბრა-ამ მიხისძე (?) - - - და ვინ დამამტიცოს ღწ აკურთხოს.

1202 წ.—სიგელი თამარ-მეფისა.

ეს ძვირფასი სიგელი სინოდ. კანტორისა № 1 დაწერილია ტყაფზე (სიგრ-ძე 2^{1/2} არშინი და სიგანე 6 ვერშოკი). ლამაზ მხედრულ ასოებით მეთერთმეტე-წელს თამარის მეფობისას, ე. ი. (1184+18) 1202 წ. და თვით თამარისა-გან ხელმოწერილია (პალეოგრაფიული პირი თამარ მეფის წარწერისა იხ. ბო-ლოს). თუმცა თამარ ამტიცებს რა ამ სიგელს, თავის სახელს არ აწერს, მა-გრამ შემდეგი წარწერა მოიხსენიებს, რომ ეს სიგელი დამტიცებულია „თვით საუფლოდათა კელითა მისითა“ (თამარ მეფისითა) და მაშასადამე პირველი წარ-წერა ყოველს ეჭვს გარეშე თვით თამარის ხელია; მეორე წარწერაჲკი ეკუთნის მის ქმარს დავით-სოსლანს, რომელიც მეფედ იხსენიებს თავის-თავს; სიგელი მოიხსენიებს ლაშა-გიორგისაც. ბოლოს დამატებულია თამარ-მეფის ჯვართ-მტირთველის, ვაზირის და მწიგნობართუხუცესის ანტონ ჭყონდიდელის განჩი-

ნება შიომღვიმეში მისგან მოყვანილის წყლის შესახებ. ეს განჩინება თჯობის ანტონის ხელით უნდა იყოს დაწერილი. როგორც ჩვენს „ქრონიკებში“ წ. I, გვ. LX) დავასაბუთეთ, ეს ანტონი არის მემბრანე, თამარ-მეფის ღრობის აღმწერი.

ამ გუჯრის დამწერი იაკობ შემდეგ (1250 წლის ახლო ხანებში) ყოფილა „დიდის გელათის მონასტრის დეკანოზი“, როგორც წინან მისგანვე დაწერილ გუჯრიდამ (იხ. ჩემი „ქრონიკები“, წიგნი II, 1250 წლის ქვეშე).

ეს სიგელი ის უგუჯარია, რომლის არსებობა ჩვენ გავიგეთ („ქრონიკები“, წ. I, გვ. 278—279) და რომელიც ჩვენ შემდეგ მოვსძებნეთ შიომღვიმის გუჯრებში, № I.

- [სახელი]თა ღმრთისათა - [თამა]რისაგან ბაგრატიონისა ნებ[ითა ღმრთისათა] | [აფხაზთა] და ქართველთა, რანთა, კანთა და სომეხთა მეფისა, დედოფალთა დედოფლისა | და ყოვლისა აღმოსავლეთისა და დასავლეთისა ფლობით მწყობრებისა | .—მოვიდა ჩუენ წინაშე ვაზირი ჩუენი ანტონ ჭყონდიდელი მთავარებისკაპოსი მწიგნობართ [უხუცესი] | და პროტო-აპერტიმოსი და გუეჰაჯა და მოგუაქსენა რმ[ცა] [მიწანი] | და რლო მღუიშეს მონასტერსა სამლოცველოსა ჩუენსა წყალი მ[ო]ყვანეს | სხალტბისლთ: და წყლისა მის სათავესა ზედა გლეხი: ჯდა სასეფო [ქოსოს ძენი] | მის წყლისა მკაზმელად, იგი გლეხი სამკჯდროდ შესაწირავად მღუიშისად სული[სა] | მისისათვის მას მიუბოძეთ:—დაგუაჯერა ღწ და ვისმინეთ ჰაჯაი და მოკსენებ[აჲ] | მისი ვაზირისა ჩუენისა ანტონ ჭყონდიდელ მკსნისა: მწ: უხუცესისა და პროტო-აპერტიმოსისა და რომელ სხალტბას მის წყლისა მისგან მოღებულისა სათავესა ზედა გლეხი ზის მიწად ერთი და კუამლად ორი ქოსოს ძენი საუკუნოდ მის წყლისა მკაზმავად მღუიშისა მონასტრისა შესაწირავად მისდა მიგუითავისუფლებია. ჭქონდის იგი წყალი და გლეხნი ქოსოს ძენი მიწად ერთი და კუამლად ორი, სჯმონ და გიორგი და იაბერი და შეილნი და შეილისშეილნი მათნი სასოსა და მფარველსა ჩუენსა წსა მამასა შიოს და სამლოცველოსა ჩუენსა მონასტერსა მღუიშეს; არას ქამსა შეეცვალოს და არცა რაჲ მას წყალსა და გლეხსა ზედა კელისუფალთა ჩუენთა კელი შეუვიდოდის; ყოვლითურთ შეუვალი და თავისუფალი არს, რაიც ანტონ ქლწნ განუჩინოს სამსახური მის წყლისაი, მას ჰმსახურებდეს და არავინ გუებრძანებია მშლილი და მატკეველი ბზულისა ამის ჩუენისა არცა მეუნებლი და დამაკლებლი მათი. აწ ვინც ჰნაზოთ ბზაჲ და სიგელი ესე ჩუენი ზეზადნისა (სი) ციხისთავთა, მპარაეთ მეძებელთა, მოხარაჯეთა, მესაბანჯრეთა და ყოველთა საქმის მოქმედთა ჩუენთა დიდთა და მცირეთა, დაუმტკიცეთ და ნუ ვინ უშალავთ ბზასა ამასა ჩუენსა, ნუც რას ვინ დააკლებთ, ნუ დ[ი]დსა და ნუ მცირესა თვნიერ შეწვენისა და თანადგომისა.—დაიწერა ბზაი და სიგელი | ესე ჩუენი ინდიკტიონსა მეფობისა ჩემისასა: მეა:—თურამეტესა:—კელითა მწიგნობრისა ჩუენისა იაკობ აწრელისძისათა:—

წარჩინებულის ზეგულის ასოებით:

მტკიცე ყოვს ლწ შეუცვალეგელად (ეს თამარ მეფის ხელით).

აწმასუ ჩინებულად, ამავე მეღნიით: „ქ: მე მეფესა დავითსა და მიმტკიცე-
ბია: მტკიცეა ნებითა ღთისათა“:—

აჭვე ზუტურად:

სახელითა ღთისათა... ესე დაწერილი დაწერეთ ჩუენ სწ კრებულ-
მან და ლაერამან მღვმისამან. — ქეს სწორმან ანტონ ჭეონდიდეღმან დიდითა ლუა-
წლითა და გულსმოდგინებითა და საფასოითა აღამართინა, მოიყვანა წყაროი
ესე ნუგეშინის საცემელად ამის უღაბნოსათუის, რომლისა საუკუნომცა არს
კსენებად და სუფევად ყთა წთა თანა. — ესე გლეხნი ქოსისძენი ფუძედ ერთი,
კუამლად :გ: ვითა ამას სიგელსა შინა გაჩენით სწერია, მათგან მოგებული არს
და წყაროასთჳს მიყენებული. ესე მიწანი, რწნი თჳთ საუფლოათა კელათა მისი-
თა სწეაან და გენაგე ჭქონდეს მათ გლეხთა. — ჩუენ დაეხედნით ამას, რომელ
ესენი ოდენ არა ეყოფოდეს მკაზმავად წყაროსა. მათთავე კითხვითა და ბრძა-
ნებითა ერთი მერაშმაგათე გლეხი სახელით პატარ და მეორე გლეხი გარეშ მო-
სული ქაჩაბურაასძე ესენიცა წყაროსავე მიყენებით მკაზმავად. უკეთუ ნივთი-
ერი რაიმე საკაზმავი იყოს, სხალტბურითა და სხუაგურითა ძალითა ზედა მო-
ვიდოდით და მოჭირვებით ჩუენ კრებულობით ეჭკაზმიდეთ და ამით მეწყაროც-
თა სწდ ყთა ერთი ევლოგიაჲ ჭქონდის, რაიცა გაიყოფოდის: შინად და გარედჲ ამი-
სე შეცვლად რწ კრებულისაგან არაოდეს იკადროს და ვინღაცა ესე ჩწნი გაგებუ-
ლი შეცვალოს და წარმდებად და უღებებით იურგოდის წყაროასა საქმესა,
კრულომცა არს თჳთ საუფლოათა მით სიტყჳთა“.....

აჭვე მხედრულად, ღამას სელით:

ქ: სახელითა ღთისათა, ადადენ და დაამყარენ ღთნ მეფენი ჩწნი ღთ
და თამარ და მე მათი: გ:ი: ღამა, რომელთა წელნი უჭამრავ (sic) და სუფევაი
დაუსრულებელ. მე მიწამან და მლოცველმან მეფობისა მათისამან ანტონ: ჭწ
(ჭეონდიდეღმან) ვიხილე სახლი ღთისა წაწი უღაბნოი მღუიშისა და მას შა
მყოფნი წწნი მამანი ჭირსა და იწროვბასჲ. შა ურწყულობისასა და შემწეობი-
თა წწსა მამისა შიოსითა ეძებენ და ეპოვე წყალი ადგილსა სხალტბისასა და
კელეყავ მოქმედებად და შეწვენითა მისითა მოიყვანე წყაროი კარსა წწსა ეკ-
ლესიისასა ჟამთა წელიწადისა სამისათა დიდითა შრომითა და გულსმოდგინებითა
და მოსლვისა თავსა თანა ეძებენ სხუაი წყალი, რწლი მკუიდრთა მის ადგილი-
სათა არა მოაკლდა, ეგზომ მოვიდა და უმეტესიცა წყალი; და ვევედრები მასვე
წწსა და ღთ შემოსილსა მამასა შიოს და მუნ შინა დამკუიდრებულთ წთა მა-
მათა მადლსა, რათა დაამკუიდროს იგი წყალი მას ადგილსა საღიდებელად ღთი-
სა... და მის წყაროსა სათავესა იყო კუამლი ორი სასიფოი სახელით აფხაზ-
თანნი და ეჭკადრე და მოვაკსენე ღეთისა სწორსა მეფეთა მეფესა თამარს რაი-
თამცა იგი გლეხნი მის წყაროსა მკაზმავად უბუძნეს (sic) და მოაკსენეს მო-
ნასტერესა. შემეწყალეს და მიბოდნეს და მსახურიცა მსახურეს ჯგროანი და გჳა.

სიგლითა მკუილრად და თავისუფლად მეფობისა თამარისა სალხაცავლ აფხაზეთ-
 ნი (sic) იგი გი და ია ბერი ფოძედ ერთი და კომლად ორი და მე გაუზინე
 სამსახური მის წყაროხი, რლ ორისავე სასლესგან თუთოა შეილი მათი ქუქან-
 კად გაისწავლეუბადეს და ჰკაზმიდენ მას წყაროსა. სხუი მსახური არცა რაი ეკ-
 ლესისა ედვას თვნიერ წყაროსა კაზმვისაგან კიდე და თუ ღიდრ და ნიეთნი
 რაიმე საქმე გამოჩნდეს, რი მათგან არ იქნებოდეს, მონასტერი დაუდებდეს, ანუ
 თუით შემლუიმი და კრებული ჩამოვიდოდეს და ყოელითურთ უნაკლოლოდ
 ჰკაზმიდენ.—და ამით გლეხთა ორთავ სწორად მიესცენით მიწანი მონასტრი-
 საგან სსაღტბას სსსეღდებით ბოტეოს და ღიდვალს დღისა ათვის და წყაროსა
 თავსა ორისა დღისა და ეკსაკი, რამელი სსარებულა ადგა სსაღტბას. აწ ეს ვითა
 ქმნილა და გაგებულა მტკიცე ყოს ღნ და თუით მან წმიდამან შირ. და ვინ-
 ცა და რამანცა გუარმან კაცმან ღიდმან, ანუ მტირემან აზნაურმან, გინა ერი-
 საგანმან, კელისუფლომან ანუ კელისუფლომან, მონაზონმან ანუ მოსაკარგვემან,
 გარეთმან და თუნდა შინა მყოფმან, წინამძღუარმან, მოძღუარმან და ანუ კრე-
 ბულმან დააკლოს, შეცვალოს და წარმდებებით აღარ ჰკაზმოს და არ იურეოს
 რომლისაცა მიზნისა მოღებითა, ნისტორმცა არს ყდ წსა ღთის მშობელოისა-
 თუის, არიოზ ძისა მისისათუის, ჰეროდე ნათლის მცემელისათუის, დომენტიანე
 იოანე მახარებელისათუის, ნერონ წმიდათა მოციქულთათუის, დეოკლიტიანე
 და მაქსიმინე წდათა მოწამეთათუის და სადაც უსისხლოი მსხუერპლი შეიწირ-
 ვის და ან შეწიროლა და ბარძიშა შინა წყალი ერთვის და რთოლა (sic)
 მისმცა ყუელასა მადლითა კრულია ცათა შა და ქუეყანასა ზა“...

მეორე ჰირზედ სუცურ ნარეკი მსეღრუდი, მქრალ მეღნით:

„ქ: ამას ბზასა (ბრძანებასა) და სიგელსა ღეთისა სწორისა მეფეთ-მეფისა
 თამარისასა და ანტონი და გის და წთა მამათა მღუმელთა; რომელ წყაროსა-
 თვს გაჩენით მოზნი (?) გაოჩენიან და მეწყაროეთათუის ვენაკი... მეცა ქს მიერ
 შსა (უფლისა) შსი (მთავარებისკოპოსი)—მოწამე და დამამტკიცებელი ვარ
 ბრძანებისა მათისაი... (წეკვა)

სათაურით XVII სუკ. სეღით: „ქ. ეს: სიგელი: წმიდის: შიონს: არს:
 სხალტბური:“.

პრშაზე ტუქსტის სეღით: „და მლი, ოდესცა უნდეს, მემლუიმი გაიღებ-
 დეს ეკლესიისა ძალითა და საფასითა“:—

1212—1227 წ. ძეგლი“ ანუ „განგება“ ვაჰანის ძუაზთა

მონასტრის.

ვაჰანის ანუ ვანის წმიდის გიორგის მონასტერი, განთქმული თვისის ქვაბე-
 ბებთ ზწ სომეხთა მიერ მიტაცებული), აღ შენებულა ია ტაო-კლარჯეთის მთა

ში, სომხეთის საზღვრის ახლო (იხ. ვახუშტის გეოგრაფია, გვ. 88; 82). როდესაც თათრებმა გააუქმეს აქ ქრისტიანობა, რამდენიმე სიწმიდე (ხატები) ამ მონასტრისა იქაურის ქრისტიანებითურთ გადმოვიდნენ იმერეთში და დასახლდნენ ჩხერემელას სათაურში. ახალს სოფელს უწოდეს იგივე სახელი ძველის თვისის სოფლისა ვაჰანს ანუ ვახანი (აქიდან ვახანის ხეობა; ვახანის ციხე) და ახლად აშენებულს ეკლესიასაც—ვახანის ქუაბი.

ჩვენ ეხლა ხელთა გვაქვს ძველის ვაჰანის ანუ ვანის მონასტრის დიდი ტყავის სიგელი, გინა „ძველი და განგება“ ამ მონასტრისა, მიცემული სარგისის შეილის მსარგრძელისაგან და დამტკიცებული მხარგრძელის შეილის სარგისისგან და კათალიკოზის გიორგისაგან. (სიგრძე „ძველისა“ 7 არშინი, სიგანე 5 ეგრშოკი). სიგელი შეიცავს მონასტრის რიგს და განმგებობას, და ფრიად გამოსაყენებელია ჩვენის საეკლესიო და უმეტეს სამონასტრო წეს-რიგის გამოსაკვლევად. სამწუხაროდ სიგელი მეტად დაზიანებულია, თავი მოგლეჯილი აქვს და შუაშიც რამდენიმე ტყავის ფურცელი აკლია, არშინებიც აქა-იქ სიძველისაგამო მოცრცნილი აქვს და ზოგან მელანზე მეტად მქრალია. სადაც ტყავის ფურცლები გადაკერებულია, იმ ალაგებს თვით მხარგრძელის ხელით მხედრულად აწერია: „მე მკარგრძელს დამინიშნავს“.

სიგელი დაწერილია ლამაზის ხელით, ხუცურად, რომელიც ძალიან ჰგავს საეკ. მუზეუმის მე-XII—XIII საუკუნის ხელნაწერის (№ 76) ხელსა. თვით ორთოგრაფიული ნიშნებიც (ხმარება წერტილებისა, მძიმესი, მძიმე-წერტილებსა და სხვა საქცევ ნიშნებისა) ორსავე ხელნაწერში ერთგვარია.

„ძველს“ ქორონიკონი არ უზის და ამის-გამო საძიებელია ის, თუ როდის არის ის დაწერილი და ვინ არიან იმაში მოხსენებულნი პირნი: მხარგრძელი, მისი შეილი სარგის, სარგისის დედა ხათუთა და კზი გიორგი. ეს პირნი ისტორიაში უცნობად სჩანან, რადგან მხარგრძელი ამ „ძველში“ სახელ-წოდება და არა გვარი, ხოლო მისი შეილიც, სარგისი, ცნობილი არ არის.

„ძველიდამ“ სჩანს, რომ აქ მოხსენებული მხარგრძელი დიდებული პირია, რომელსაც აქვს მრავალი მამული და ჰყავს აზნაურები; იგი მდიდარი პირია, რადგან დიდ-ძალს ჯამაგირს უნიშნავს ხორაგად და ფულადაც ვანის ბერებს. ამის-გამო ეჭვიც არ შეიტანება იმაში, რომ მხარგრძელი ისტორიული პირია. რადგან მხარგრძელნი ისტორიის ასპარეზზედ გამოდიან მხოლოდ გიორგის მეფობის დროს, ხოლო მართლმადიდებლობა მიიღო მხოლოდ ივანემ თამარის მეფობაში 1191 წლის ახლოხანებში (ქ.-ცხ. I, 317), ამის გამო უეჭველ ხდება, რომ „ძველში“ მოხსენებული „მკარგრძელი“ უნდა ცხოვრებულ იყო არა უადრეს 1191 წ.; ხოლო რადგან ივანე ათაბაგის ძის ავაგის სიკვდილს შემდეგ, 1250 წელს, გვარი მართლ-მადიდებელთა მხარგრძელთა გათავდა (ავაგს ეპიშვილი არ დაჩხა), ამის გამო ზემომოხსენებული „ძველი“ უნდა დაწერილ იყოს 1191—1250 წლებს შუა.

ხოლო რადგან კათალიკოზი გიორგი ჩვენგან შეკრებილ და გამოქვეყნე-

ბული კათალიკოზთა სიაში მოხსენებულია შემდეგ კათალიკოზის არსენისა (იხ. ჩემი „ქრონიკები“, გვ. 80), რომელიც 1233 წლის ახლოხანებში ცოცხალი ყოფილა, თუმცა კათალიკოსობის დამტყვევებელი უბრალო ბერად მოღვაწეობდა შიო მღვიმეში (იხ. ქვემო შიომღ. გუჯ. № 48, 67, 37), ამის გამო ცხად ჰდებდა, რომ „ძველი“ დაწერილია 1233 წლის ახლო ხანებში, როდესაც ალბათ კათალიკოსობას განაგებდა „ძველი“ მოხსენებული გიორგი. აქედამ გამოდის, რომ „ძველი“ დაწერილია 1191—1233 წლებ შუა; და ამ დროებში ცხოვრებულან მასში მოხსენებულნი პირნი. ამ გარემოებათა მიხედვით ჩვენ გვეგონია, რომ „ძველი“ მოხსენებული სარგისის შვილი „ერისთავთ-ერისთავი მხარგრძელი“ უნდა იყოს ცნობილი ივანე მხარგრძელი, რომელიც მართლაც სარგისის შვილი იყო და საიდუმლოდ ბერობა მიეღო (ქ.-ცხ. I 349. 351 Hist. de la Gé. p. 306; 315; 325.—Add. t. p. 362); ხოლო მხარგრძელის შვილად მოხსენებული სარგის უნდა იყოს დიდად ცნობილი ისტორიაში ავამ მხარგრძელი (ქ.-ცხ. I, 351, 356—8; 365), რომელიც იწოდებოდა სარგისად (სარგის II-ღ: იხ. Brosset: Add. a l'H. de la Gé. p. 362; მისი 3); Hist. de la G. I p. 336; 342); ხოლო ხათუთა, ჯდდა სარგისისა, ცხადია, პირველი ცოლია ივანესი და აქამდი უცნობი პირია ისტორიისა, ხოლო ხვაშაქი ყოფილა მქორე ცოლი ივანესი;

რადგან ივანე მხარგრძელი შოკედა 1227 წელს (Hist. de la G. p. 315; 325—Add. p. 362), ამის გამო უფრო დაახლოებით შეგვიძლია განემარტოთ, რომ „ძველი“ დაწერილია 1212—1227 წლებ შუა, და ამავე დროებს ეკუთნის კათალიკოსობა აქამდი უცნობ პირთა, არსენისი და გიორგისი; ცხადია, რომ 1227 წელს არსენი კათალიკოსობიდან გადამდგარი ყოფილა, როგორც აცხადებს შიომღვიმის საბუთები (№№ 37, 48; 67).

შინაარსი „ძველისა“ ფრიად საყურადღებო საგანს შეეხება—საქართველოს მონასტრების შინაურ ცხოვრებას და წეს-წყობილებას. სამწუხაროდ „ძველს“ წახვერამდე აკლია და დანარჩენიც აქა-იქ ძალიან დაზიანებულია, მაგრამ რაც დაგვრჩენია ისიც დიდ განძად უნდა ჩაირიცხოს ჩვენის ძველის ყოფა-ცხოვრების მკვლევართათვის და ამის გამო ეპისკოპოსის ალექსანდრეს ნება-დართვით შეუტყველად ვებუძაეთ აქა შიომღვიმის საბუთებში, რადგან ეს „ძველი“ გვიჩვენებდა ძველს მონასტრულს ცხოვრებას.

ბაქსტი ვაკანის ძეგლისა

დამატება — ქ. ნსტრასა ფელ შვი... მხენ-მ... ერცელი -

- - | კმად ღამტეენელი სიმრავლესა - - - | [მრკმე]ლებითა ზუგარდამოაზთა შე ო
 წეენითაჲთა - - - | - - [წყა]ლობითა სრულ იქმნა: ვინაცა გულსეიდგი[ნე] -
 - - | და კანუნთა ღთიე კმანთა სწლოთა ქადაგთა წ[მიდათა ღმერთმემო]-
 სილთა მამათასა განეგებოდის ყოველიევე სახე მრღუნაწეობრივისა ქცე[ვისა]
 რომელნი მკვდრ იყენენ მას შინა: რამეთუ არცა კეთილი კეთილ არსო თქმ-
 - - | - - ლად იქმნებოდის; და ზითარმედ მცირი იგი არა მცირე ა - - - | ღიდ-
 თა მხოზელ იქმნებოდის: -

- - - რომლისა [თჯს]ცა ღიდბთა გულსმოდგინებითა და გამოკითხებითა ადღეწე-
 რე განწესებაჲ ესე. მ[ღთიე] შუჭნიერებრისა წეს[ი მონაზონობისა] ვინაჲთგან
 იპრენეს მას შინა ვიეთთამე მონაზონთაგანი. რომელთა - - | მონასტრისაგან
 ორნატნი, აგარაკნი და ვენაკნი. რათა აქუ[ნდეს] - - | ამით ღაფსეთაგან წმ[ის] (?)
 მივეცს - - - - თითოეულსა რა[ოდენ]ცა ენება და იმ[ხო]ვა და ყ[ოველ]ი იგ[ნ]
 ტრაპეზსა მიუდგინე - - | ესე ვითარცა ყოველად უწესო [და] განგდებული, კა-
 ნონთაგან წთა და ღეთიე გ[ანბრძნო]ბილთა მოციქულთა, და ყოველად მსო-
 ფლიოთა კრებათაგან, და ვითარცა მ - - - | ნიჭით მოყუარებისაჲ და საძაგე-
 ლის შეძინებისაჲ, ვაჭრობისა და [მოფა]რღულრობისაჲ. (სი) და ვითარცა უწე-
 ხოჲ და წინაღმდგომი, და დამა[რღვე]ველი ყოველისავე სამოღუნაწეოჲსა კა-
 ნონისაჲ. და უცალო მყო[ფელი] ღთის მიმანაღებელისა ლოცვისა მიმართ და
 მარხვისა: მო - - | უფალობისგან ერთსულთა ძმთაჲსა. რამეთუ წერილ არს
 შეუქ[ლებელარს] ორთა უფალთა: მონებაჲ ესე იგი არს ღთისა და მამო-
 ნაჲ[სა] - - | მოიცალეთ და გულისკმაყაეთ რამეთუ მე ვარ ღმერთი და ღწ
 - - - ყოველისგანვე მონაგებისა თჯისა, ვერ შე[მძღებელ] არს მო[წაფე] ყო-
 ფად ჩემდა: და სხვთ წერილ არს, ხოლო სიმრავლე [სა მართლ მორ]წმუნეთ-
 ასა იყო გული და გონება ერთ. და არა ვინ იტყო[დის მონაგები] მისი თჯ-
 სად - არამედ ყოველიევე აქუნდა საზოგადოდ. ხოლო ნუმ[ცა] ვის თქუტ[ნ] [თა-
 განსა უკადრებრის ამიერითგან, რაჲთურთით უწესოჲსა] საქმესა კელყოფად, მონ-
 ნასტერსა ამას შინა ჩემსა სამკვდრებელსა მოგებად რასმე განგდებულთაგანსა
 თჯსაგან; რათა არა [მიიღოთ წყევალ იგი] მოსასპოლეელი ანაწიჲსი და საზ-
 ფისსაჲსა [და კე]თრი იგი გევისი - - |.

თავი V რიცხვსათჳს მკვდელთა და დიაკონთა და მწიროთაჲსაჲ: და დადგინე-
 ბისათჳს სულიერისა მწყემსისა: და კელისუფალთა თუ ვითარ [ჯე]რარს. გინბ
 ვითარი სათანადო არს რათა აფოს თუალა (თწლი) მათი, და ვწდ არ ვის მმთა-
 განსა კელეწიფების მოწაფე ყოფად სხვსა მოძღურისა არცა მოგებად მოწა-
 ფეთა არცა შინაგან მონასტრისა და არცა გარეთ. და კითარმედ - - - გწნ -
 დ - - ს ყოველი სჯსება მმთა და რათა მეგერენი მონასტრისაჲ ვატრონ-
 თა - - - (ეს მუხლი სულ წითუნად არის დაწერილი).

- - - [ესეცა] განეაწესეთ რათა იყენენ მონასტერსა ამას ჩუენსა სამკვდრებელსა
 [ვაჰ]ანის ქუაზსა შინა მღდელნი უკუტ ვიდრემე (ვემე) და მთავარ დიაკონნი და
 [მწი]რღვე[ვი] უსისხლოჲსა საიდუმლოჲსა სრულ მყოფელნი წწნი და პტ[იო]ნანნი

რიცხვით: **ხ-ღ**: [რომელ]არს: **ჳ-შ**: მღღელნი და: **ხ**: ღიაკონნი განწესებ-
ბისაებრ [მოციქულთა კრებუ]ლისა და წათა მამათასა. ხოლო მწირად წოდებ-
ულნი იგი, რომელ არიან მონაზონნი იგიცა უმეტესლად ღთის მომღმნი და
ღთისად განმკუთვნილნი ყოვლისა ცხოვრებისა თვისისანი და წინა აღრჩევისა
მიერ ზემთა აღსრულნი სოფლისა [ღელე]თაგან და მსახურებისათვის მონას-
ტრისა და მათასა. დიდად მოსიყუარულენი და უღრტვნიველად მორჩილნი წა-
მის ყოფისა მწყემსისა და მამისა [ამის ლაე]რისასა რიცხვით: **ჳ**: ხოლო მსა-
ხურნი: **ი**: რომელნი ყოველსავე ტრაპეზისა და [სამ ზა]რეულომასა და სახა-
ბაზოქსა. სამსახურსა აღასრულებდენ რლბა (?) იყო რიცხვსა ამის უმრავლესსა
დაწესება მღღელთა და მონაზონთა, გარნა ვინაჲთგან ყოველით კერძო უზ-
რუნველობისა და [კორციელად] და სულიერად განსუფნების, მათისათვის, მოს-
წრაფე [ვიყავ და რათა] აქუნდეს ყოველივე საჭიროდ საკმარი კორცთაცა [უმე-
ტყუ]ლო და უმოქმენ იყენენ და ყოველივე მოცალე [მარხვისა და] ღოც-
ვსათვის [მოღუწეობისა] და საღმრთოაჲსა წერილობსა კითხვისა. და მათ შო-
რის მღღებარეთა, რომელთა ზედა - - - - და - ხედედა ხედვითა მათ მღღელ-
თა რომელ ესე თანა **ნ** - სასწრაფო არს და საჭირო მოსაგებელ ყოველთა
მოსწრაფეთა საუკუნოაჲსა ცხოვრებისა. მეძიებელთა: ამის ჯერისათვის კმა ვყავ
რიცხვ ესე რომელსა მოაკლდების ნუმცა ოდეს რიცხუსა ამას მღღელთა, და
და მთავარ ღიაკონთა, და მონაზონთასა:.

[ამი]ს უკუტ ზემოქსენებულისა დასისაგან მღღელთასა გამოირჩეოდის ერთ-
სულობისა მიერ მათასა კაცი სიტყვით და საქმით უღრესი სხუთაჲ ყოველთა
რომელსა ყოველივე ერთკომობით ეწამებოდინ. და მრავალი ჟამი დაეყოს [მონა]-
სტერსა შინა და უბიწოაჲსა ცხოვრებისა მისისა ყოველი იყენენ მოწამე [ერთ]-
ობილ ყოველითავე სათნოებათა სიკეთითა, სულიერისა და კორცთაებრ [შემ-
ძლ]ებელი ტვრთვად ესოდნისა სულეგსა მათასა - - - - ჯერისაებრ და ჟამი-
სა და საკმრისა ღუწად და წურთად და - - - კაცადკაცებასა წ[ყ]ლულეებასა და
შემოსლ - - - სებულისა საღბ - - - და რათა უმცირესთა სიტყვითა უმრავ-
ლესნი საქმით [მიიღე]ბდენ, ესე იგი არს რათა - - - სახე კეთილისა ექმნებო-
დის ყოველთა კეთილის წარმართებითა თვისისა ცხოვრებისაჲსა (?) ვითარცა
წერილ არს: რომელთა იწყო იბსო ყოფად და სწავლად: რამეთუ მოციქული-
საებრ მეტყულლისა რომელმან თვისისა სახლისა კეთილად განგება არა უწყო-
დისო მეს. ეკლესიაჲ ღთისა ვითარ ერწმუნოს: და ნანდვლვე სამართ[ალ]ით,
რამეთუ უკეთუ თუთ წინააღმდგომისა იყოს მოქმედ ვითარ ასწაოს მან სხუთა
კეთობად. მოქალაქობა. არა სამართლად ითქუასა მისა მიმართ, მკურნალო გა-
ნიკურნი თავი რჯის არანედ უფროაჲსა რათა ვითარცა. ნიკესა შა. განვიღო-
დიან ყოველინი მოსწრაფებითა სათნოებისა მისისათა და შემძლებელ იყოს წა-
რდგინებად წინაშე ღთისა. სამწყსოთა თვისთა - - - [რომელსა - - -] სიტყვს
მიცემადკა თანა აც თანა წარუეალსა მას საშიწელსა] ნათელსა სიტყვსა ქვისა
და თქუმაჲდ აჲ მე და ყრბანი ყოველინი [რომელნი] მღმცნა. მე უფალმ ან:

არ - - - ვად - - - წამებაჲ, რამეთუ ამ[ას]- - - მოციქული - - - უანეს - - - დ -
 - - - ვარდეს ეშმაკისსა და რათა ბრძანებისაებრ უფლისა მი - - - რ დადებად
 სულისა თვისსა სამწყსოჲსა თვისსათჳს წერი[ლისაებრ: ყოველმან] შწყემსმან
 კეთილმან სული თვისი დადეს ცხოვართა თვისთაჳს და [იგი] - - - - [ესე ეი-
 თარი] კაცი - - - რად (ხოლო) მკურნელი თათისა თვისსაჲ, და[დგინებოდეს]
 წინამძღურად და მოძღურად სულიერად და კორციელად. და მას [ერთსა]
 [მიე]წებოდის სული ყოველთა მონასტერთა შინა მყოფთა ძმათაჲ და ყოველ-
 ნივე იგი მწყემს და მოძღუარ და მამა სულიერი ნუმცა ვის სხუასა უ - - - -
 (აქ ბევრი აკლია: გადაკერებულ ფურცელზე სწერია: „მე მკარგობდილსა
 დამინიშნავს“).

- - - - ყა მ - | - - - ანა ტრაპეზი - | - - - ობისათჳს ძმან[თასა] - | -
 ჯერ არს (ჯ'რის) რათა ყოველთა ტრაპეზობათა წიგნი იკითხვოდის დღეთა ქამსა
 ძმათა საზრდელისა მიღებისასა: და ნუ [რომელ]სა დღესა იქნების დახრწევაჲ წიგნისა
 კითხვისაჲ, ნუ [რომლისა] მიზეზისათჳს: ხოლო რკითხავს იგი, რომელიცა კანანახო-
 ბისა მსგე[ფისა] მსახურებდეს: ხოლო არა ვის კელეწიფების უბნობად ურთიერთ-
 არს ტრაპეზსა ზედა. არამედ რათა ფრიადითა მყუდროებითა [მომღე]ბელნი საზრდე-
 ლისანი მამალოზდენ მომცემ[ველსა] და რამეთუთით არა იყოს საუბნარი: და თუ
 ვინ - - - ერთ და ორ გზისცა მეტრაპეზისამიერ [გა]რე - - - განყვანებულ
 იქმნეს ტრაპეზით და განიცაოსწნ - - [და უკეთ]უ[მცა] მასვე - - - სიგლის-
 პენსა ზედა დაადგრ[ეს] - - - [სატრა]პეზსა ზე, ესე ვითარი - - - -
 აღმძრეველი და მამა[შროთ]ებელი - - - [მ]ყუდროებისაჲ ყდ ყოვლითურთ მრ-
 იკულტენ [ვითარცა] დამალი და გარე განითხინ: ხოლო ჯერ არს რათა რამეთუ-
 თით განწულებაჲ არა იყოს შეკრებასა ძმათასა მიღ[ება]დ საზრდელისა [სწო]რად
 დაეგებოდის ყოველთა ძმათათჳს ტრაპეზსა ზედა პური და ღვინო [და] წუწნი
 მემკრეთათჳს და მწირეელთა და მწირთა: და ნუმცა უხუცესთა ძმათაგანი მი-
 ზებითა (- -)ლისა გემოთ მოყვარობის[ა და] ნაყოფანებისა თვისსაჲთა ნიეთად
 უკეთურებისად და [სასჯელ] ბოროტისად ექმნების სხუათა დამაბრკოლებელი ყო-
 ევლთაჲ. არამედ თ[ითოეუ]ლი დასჯერდინ საყოველთაოსა ევლოვასა: და
 ნუმცა ო[დეს] იკადრების კიდევანისა წუწნისა დაგებაჲ ტრაპეზსა ზედა. და გან-
 წეა[ლისა და] განხეთქილებისა შემოდებაჲ ერთსა მას შინა გუამსა ძმათა[სა]
 და უმცირე[ისა] ყოველთასა, და ყოველთა უდარესსა ერთი [და იგი] და სწრ-
 რიმცა [მოე]გების საჰმელიცა და სასუმელი და [სხუაჲ] - - - გარნა თუ იშუთ
 ოდესმე სტუმართ მოყვარობისა მიზეზითა იქმნას [მო]შატება საჰმელთა რა-
 თაჲმე. ბრძანებითა მოძღურისათა, ეს[ე] ჯეროან არს და ძულლ მცნებაჲ.
 რომლისა მიერ ვიეთმე ვითარ იგი არა უწყოდეს ანგელოზნიცა ისტუმრნეს:
 განესუწნებოდენ (eis) უკულ სტუმართა, რლთა თანა დედაკაცი არა იყოს; და
 უფროსსა იშუთთა, გინა შორით მოსრულთა. ცხად არს ვითარმედ მიზეზითა
 ლოცვისთა, ერთი და ორი დღეცა და მესმესა დღესა წარვიდოდენ გზასა თჳს-
 სა. უკეთუ ვინ დიდი და საპატიოჲ სტუმარი შემოვიდოდის ვინა ვინ [ვბი]სკო

პოსი. ანუ აზნაური. ანუ საპატრიონი ეინმე მონაზონნი ამ - - თა წესსა ტრაპეზით ემასპინძლებოდის; და თუ ქუჭმოსა თ - - იყოს მონაზონი გინაერის კაცი. და არა ვის თანა საქმე ედვას [ძმათა] თვნიერ ლოცვისა და ტრაპეზისა გაღებასა არა ღირს იყოს - - ესე ვითართა მოძღურისა და დეკანოზისაგან ემასპინძლებოდ[ეს] სად[ილოსა] განმწესებები მათთვის ნამეტნაუად გასაყოფელი რათა [ესე ვითართა სტუ] (აქაც გადაკრებულა და მსარგებელის დამოწმებულა) მართხ იგინი გაისტუმრებდენ: და თუ ნათესაეი ანუ მეცნიერი იყოს ვისამე ძმათაგანისაჲ და არა ლოცვისა მიზეზითა მოსრულ იყოს არამედ სხვსა რაჲსამე საქმისათვს. ამას თვთ მან უმასპინძლოს რომლისა თანაცა აქუნდეს. საქმე. ხოლო მრავალ მრონინეთა მათ და მიწყითთა მთხოველთა მეკარე განისტუმრებდეს: არა კვლევწიფების მიმოელად სახლითი სახლად შინაგან მონასტრისა: საკმარას რათა ყოვლად განკრძალული ერთი დ[ა] ღთისა მო[შ]იში მონაზონი მესნეულედცა განიხინებოდის და უძღურ მყოფთა ძმათა ჰმსახურებდეს ყოველსავე საკმარსა მათსა: ღლითი დღე ს[ამ] გზის მოპვლიდეს და მოიხილვიდეს, და საწესოსა მიაართუმ[იდეს] ძმასა] ტრაპეზით: და სხუჲ რაჲცა უკმდეს სნეულთა და უძღურად [მყოფთა] ძმათა უშურეულად მიეცემოდის ტრაპეზით: და ნუმცა რაჲ მ[ოაკლ]დების საქიროდ საკმართაგანი: რომელიცა იყოს და იპოებოდეს:.

ძირნა ეინადთგან ყოვლით კერძო უზრუნველობისა და უმოკენეობისა ძმათასა მიეძებელ ვარ. და რათა არა რაჲთა იყენენ ნაკლულეენანი გაუჩინე სხიკედცა. რათა მოძღუარსა ენმე (ვიდრემე) ვითარცა მწყემსსა სულიერსა და უცთომელსა წინამძღუარსა მიეცემოდის :ეჭუსა: დუკატი: ხოლო დეკანოზსა და იკონომოსსა ოთხოთსი დუკატი: და რომელნიცა სამკროსა ღირს ქმნილ იყენენ ძმანი და მონასტრისა პატრონთა და თყნებულ (თაყვანებულ) იყენენ მათ :სამსამი: დუკატი: ეგრეთვე მწირეულთა რომელთაცა მკითხველ კანანახობაჲცა შეეძლოს მემკრეთა[ე] თანა: სამსამი: დუკატი მიეცემოდის: მეჭურჭლესა და მეტრაპეზესა და კანდელაკსა და იპიტირიტისსა ესრევე სამსამი: დუკატი: ხოლო მეღრისა დასისათა რომელთაცა წირვისა მეტი სხუჲ საკრობაჲ არაჲ შეეძლოს ამათ: [ორ]არა: დუკატი აქუნდეს: და მესამისა დასისათა, ესე იგი ჯრს მწირთა, ბოტინატი და დოკატი მიეცემოდის: ხოლო მსახურთა სატანისამოსლედ მწირთავე სწორად ჰქონდეს: ბოტინატი და დოკატი: *) (აქ არშიაზე იმავე ხელით ფადატანილია: სს[ლო] არაგინ - - რას დააკ[ლუბდეს]- - უნდა შემატებ[დეს] - - და უნდა ემ[სასურე]ობდ[ეს]- -) ეგრეთვე და პურიცა და ღვინოჲ გაუჩინე რათა მიეცემოდის მოძღუარსა (მძღ[რ]სა) რეჲ გრივი პური. ოთხი წმიდაჲ, და ოთხი ქრთილი, და სამი საპალნე ღვინოჲ: და იკონომოსსა. ექუსი გრივი: სამი წდაჲ: და სამი ქრთილი. და ორი საპალნე

*) ხაზ-გასხული სიტყვები-თვით მსარგებელის ხელით არის დაწერილი მხედრულად, ხოლო ტექსტი იგივე ხელისავე მიხედვითაა დაწერილი თუ იგივე მიხედვითაა დაწერილი.

ლწნოა: ეგრეთვე დეკანოზსა ექუსი გრივი პური. სამი წმიდაა: და სამი ქრთი-
ლი და ორი; სპალნე ღწნოა: ხოლო უთავადესთა ძმათა რომელთა: **ქრ:ქრ:**
(სამ-სამი) დუკატი: აქუს საჩოკედ. ამთ პური ორი გრივი წმიდაა და ერთი
ქრთილი მიეცემოდის. და თვთო სპალნე ღწნოა: და მერარისა დასისათა რომ-
მელთა წირვისა მეტი არაა შეეძლოს. ღწნოა თვთოა ცალი მიეცემოდის. გარ-
ნა პური ვითა თავადთა ძმათათჳს დაგვწესებია. ეგრეთვე იმათთჳს. ხოლო
მწირთა პური თვთოა გრივი წმიდაა და თვთოა ქრთ[ილი] და ღწნოა ოთხთა
და ოთხთა თვთოა სპალნე:

თავი **II** კითარმედ ანავის ძმათაგანსა კელეწიფების თავნობად და მოფარდუ-
ლობად ღწნისა ანუ სსჯს რამსმე არცა აღნადგინებად მიცემად საკმართა და რათა
გამოუთხოვად მოძღწრისა არ ვის სსდა კელეწიფებოდის წარსლყად გარგან მონა-
სტრისა. და არაფოფისთჳს მეშფოთეთაჲსა. და არა შესლვისათჳს დედაკაცისა თჳნი-
ერ კელწიფეთაჲსა. და არაფოფისათჳს დიკონთსა: და თუ რამათა მიზეზთათჳს შეი-
ცვალების მოძღუარი (მძღარი) წესისაგან თჳსისა ანუ ძმაჲ განიკლების მონასტ-
რით:.

წრა ვის ძმათაგანსა კელეწიფების, მონასტერსა ამას შინა ვაჭრობად და
თავნობად ანუ მოფარდულობად ღწნისა გინა რამესა ცა სხჯსა არცა ვახზად და
ზღნადგინებად გაცემად საკმართა, მსოფლიოთა. გინა დაჭირებულთა ზედა. და
სისხლითა გლახკათათა განმდიდრებაჲ, რომელი ესე დიდისა უწესობისა არს
საზღვარი და (აქცე გადაკრებულაი და წარწერილი: „მე მკარგძქელს დამიძტიცე-
ზა“). დასასრულ ანგაპარებითისა სიმოროტისა და ვაქ[რობისა] - - - [უ]ძვრეს
არს: ნანდილევი სამართლად ითქუას მისსა მ[იმართ: სახლსა] მამისა ჩემისასა
სახლ სალოცველ ეწოდების. ხოლო თქუწ გიყოფი[ეს იგი ქუბა] ავაზკათა,
რომელი არცა თუ ერის კაცთაგან ჯერ არს ყოფად: უ - - - ამისი დაიძკ-
დრებს კეთრსა გიეზისსა და შიშთიელსა იუ[დაჲსსა] ვინაჲცა რომელსა ცა ძმა-
თაგანსა ემხილოს ღწნის მოფარდულო(ბა) გინა მეგანზობა მყის განიდევნოს
მონასტრით და მოიკუწთოს ყოვლითურთ და მისსა ადგილსა სხუაჲ დაიდგო-
ნოს:.

წრა რაჲ აღსძრავს ჯა აღაშფოთებს და განამწარებს. მყულდ[რობასა] ერთ-
სულთა ძმათასა, ვითარ მეშფოთე კაცი და დულარკნილი: [ვითარ]ცა იტყო-
დის რაჲ მოციქული. ვითარმედ ყოველი რისხუაჲ და გულისწყრომაჲ და
კდომა[ჲ და] ლაღადებაჲ და სიმწარე მოისპენ თქუწ შორის. ყოვლით უკე-
თურებითურთ, ვითარცა ჰმუწნის წმიდათა: რასა სხუასა გუასწავებს. თჳნიერ
განშორებასა ამის [ჩუწნისა]გან და ესე ვითართა კაცთაგან: რამეთუ ერთიცა
ვათგანი კმა არს სრულისა და [ე]რ მრავლისა ქალაკისა აღძრვად და აღშფო-
თებად. ვინაჲცა რომელმანცა ძმათაგანმან, იკადროს გინებად ანუ შეურაცხყო-
ფად, რაოდენ უმცირესთაგანისა ვისმე, ძმათაგანისა და ლაღვად და ამბოხებად:
ეგე ვითარი იგი მყის მოისპენ და განიდევნენ, მონასტრით; ხოლო ნუ ვინ გა-
მოჩნდ[ე]ბის მეშფოთისა და მომთრავლისა ასაბიად, რათა არა ითქუას მისთჳს-

ცხილი (sic) თუ მპარავი თანაურბიოდ(ა) მას დღ შემდგომი: და თუ კელ ყოს ვენ ასაბიობად ესე ვითარსა, იგივე პატივი დაითმინოს მანცა [ვითარცა] თავკე- დი და დაუწყნარებელი. ხოლო განიხილოდედ ესე მწყემს[თავან] და უკეთუ ორთავე იყოს ბრალი, და ორკერძოვე ცხად იყოს მეშფოთეობაჲ, სწორ იყენ ორთავე კანონიკა გინა პატივი, რამეთუ მონისა ღთისჯ არა ჯერ არსო ლა- ლეჲჲ თქმლ არს, და რაჲთურთით მეშფოთესა და მაგინებელსა და მომთრე- ლესა, ვრა აქუს აღგილი და საყოფელი მონასტერსა ამას შინა, რაოდენცა სა- კმარნი იყენენ ესე ვითარნი იგი განიკადებიან მონასტრით. არამედ უფროჲსდა ფერენი მყოფროთა და მშკდთანი სტკბ[ნა].

რაგის ძმათაგანსა კელეწიფების ოდესცა უკითხვად და გამოუთხოვლად მოძღურისა, (sic) წასულაჲ, სადაცა გარეგან მონასტრისა. არა თავისა საქმისა და საურავისათჳს რაეზომცა დაეჭიროს. არცა რეცა თუ მონასტრისა. არცა თუ ჩემისა სამსახურისა ძლით: არამედ თანა წარუვლი თუ და საქიროჲ საქმე და- ემართოს ვისმე ძმათაგანსა, წარვიდეს და აუწყოს მოძღუარსა, და გამოეთხო- ოს და ლოცვაჲ და კურთხევაჲ მისი მიიღოს და რაოდენსაცა დღესა უბრძა- ნოს მოძღუარმუნ მეტსა არა უკმს დაყოენებაჲ. რათა არა ურჩებისა და უწყე- სობებასა კანონსა თანამდებ ყოს თავი თჳსი: რამეთუ მცირედ-მცირედ შეჭყვაო იწლსა (ისტრავლ?) თქუმულ არს, და სიტყვთ იტყჳს, ვითარმედ მცირე იგი არა მცირე არს: ხოლო უკეთუ ეინ გარდარეულებითა ამპარტაენებისაჲთა ღამეცა ერთი გამოუთხოვლად დაყოს გარეშე მონასტრისა განიკადენ, მონასტრით ვი- თარცა თავკედი და შეურაცხის მყოფელი თჳსისა ცხორებისაჲ:

საბრკე ძლიერ და მსწრაფლ დამაკუჭთებელარს სახედველთა მიერი წყლუ- ლაბაჲ. რომლისა მიერ ევაობებთ დაკუჭთებულად პირველსაცა მამასა. რამეთუ შუტნიერ იყოო თქმულ არს ხილვად და შემდგომი: ვითარცა ჰონე (sic) უა- ღვრჲ (უღაჯროჲ). ნუ უკუტ და მრავალგზის კაპანთა შთაბნინის ზედამჯღო- მელი: ხოლო ჰეჩუტუნნი (sic) და აღულაგმეღლი თუალნი მრავალსახეთა, სა- სიკუდინეთა სენთა დღ ბოროტთა წყლულებათა მოაწევენ მტკრთველთა თჳსთა ზედა: გარნა წინასწარმეტყუტლი იტყოდის რაჲ, ვიდოდეთ ბჭეთა მიმართ ჩემ- თა, და ქვანი გზისაგან განჰყარენით. სხუასა არა რასა გულისკმა ეყოფ, თჳნიერ რათა ყოველივე დაბრკოლებისა მიზეზნი მოისპნენ და უჩინო იქმნენ საშუა- ლობისაგან ძმათა კრებულისა: ვინაჲცა განვაწესებ ამას რათა ყოველად ყო- ვლითურთ უფლ იყოს დედაკაცისაგან მონასტერი: და ნუ რაჲს მიზეზისათჳს ნუ შეველს მას შინა, თჳნიერ კელმწიფეთაგსა: და ჩუტნისა სახლისათა უკეთუ სა- კირო იყოს, თანაწარუვალისა მიზეზისა, და ყოველთა თანამდებისა ძლით; და მაშინცა მყის განეშორნენ და ღამესა ნუმცა ეინ დაჰყოფს მას შინა ნუოდეს, რაოდენცა დაეჭიროს. ნუცა ვისსა სენაკსა შეველს დედაკაცი დედაჲღა თუ იყოს მისი: ხოლო ამის მიზეზისა გარეშე სხუტბრ, არცა ჩუტნისა სახლისაგან ჯერ არს შესლვაჲ დედაკაცისაჲ მონასტერსა შინა: ნუცა დიაკონი იზრდების მას შინა, გინა უწყუტრული ყრმაჲ: ნუმცა ეინ იკადრებს, ფჳსსა ნათესავსა გინა

ძმასა, ანუ შვილსა, უჭასაკოსა და უწუჭრულსა, შემოყვანად მონასტერსა შინა
ნუ რომლისა მიზეზისა მოღებთია: ხოლო უკეთუ ვინმე გლისპობდეს და
შლიდეს წესსა მონასტრისასა, და კელყოს განრყუნად მონასტრისა და გატეხად
ტუპიკონისა (sic), და შემოიყვანოს ყრმაჲ უჭასაკოჲ და ერთიკა, ღამე დაყო-
ფიოს: გარეშე ყოვლისა ხუთაშინისა მესხეულად მითურთ განიდევნოს მონასტრით.
და მოიკუშტოს ვითარცა ასოჲ დამპალი:

ღუალადცა მასვე დაეამტკიცებ ვდ ვდ რაჲთრით (ყოვლად რაჲთურით)
არავის კელეწიფების უწუჭრულისა ყრმისა გინა დიაკონისა შემოყვანად მონა-
სტერსა ამას შინა საყოფად: გინათუ დიდებულისა შვილი იყოს, ანუ აზნაური-
სა: არცა თუ ჩემისა სახლისა თუ იყოს: ნუცა ვისისა შებოვნებისათჳს დაჰქსნის
ვინ წესსა ამას, ნუცა თნებღსა ძლით კაცობრივისა წყევასა მოიკლის თავს თჳს-
სა ზედა: და განმარტებით ითქუმოდენ ვდ ვითარცა იგი მდღერისათჳს, გან-
მიწესებიეს, ეგრეთვე მსგავსად, და უწუჭრულისათჳს განეაწესებ: რათა ყოვ-
ლად ყოვლითურთ უვალი იყოს მონასტერი ესე ვითართა პირთაგან: ხო-
ლო უკეთუ ვინცა და რამანცა გუარამან კაცმან იმეცადინოს დაქსნად კეთილსა
ამას წესიერებასა, და კანონსა ამის მონასტრისსა; ზეგარდმოათა რისხვითა და-
ჰქსნას იგიცა ღწ, განსახრწნელსა შინა უღონებელსა და დაუსრულებელსა: და
დასტეხენ მას ხუთ ქალაქთაებრ სოდომიანთა. და წარმოიციარიელენ საქანელ-
ნი რისხვისანი მას ზედა აწ: ხოლო რომელმან მტკიცედ იპყრას და დამტკიცოს,
დაფიკვდრენ შეურაფი სასუფეველი და უმმწუხროჲ ნათელი.

Ⓔქნ ხართო მარილნი ქქნისანი კმობს მეუფწ წმიდათა შინა სახარებათა,
რომელი ესე წინამძღუართათჳს ეყვის (ეტყვის?) და მოძღუართა. რომელთადა
რწმუნებულ იყოს წინამჯდომელობაჲ ეკლესიისაჲ. ვინაჲცა მართლისა თჳთე-
ბაჲ ესე არს რათა დაღბოლვად (sic) არა უტევებდეს. ესე იგი არს, რათა პი-
რველად თჳთ მწყემსი ყოველთა სახე კეთილის ექმნებოდის: ხოლოჲ ურჩთა და
ფაეკელთა ძლიერად ამხილებდეს. და რომელნიცა კურნებასა მითუალვიდენ, ამათ
შეიწყნარებდეს: ხოლო უკურნებელად დადგრომილთა მოიკუშტდეს—(აქ გადა-
კერებულაჲ და წარწერილი: „მე მკარგობელსა დამინაშნავს“)—და გარე განსთხვე-
დეს; რათა არა ყოველსა გუამსა განეზაოს სიმპალვე. ვწაჲცა (ვინაჲ) უკუწ-
თუ მოძღუარმან გინა დეკანოზმან თნებისათჳს ვითთამე და შებოვნებისა
რაჲსამე კაცობრივისა. ანუ მიზეზითა თჳსებისაჲთა. გინა თუ ენებულისა მეგო-
ბრობისა ძლით. ჰხედვიდენ რაჲ უწესოდ მავალთა და შეურაცხის მყოფელთა
ამათ განწესებათასა და არა სწურთილდენ არცა ამხილებდენ: რათა ანუ განიკუ-
რნენ ინებონ თუ: და უკეთუ არა, რათა განიკადნენ: თჳთ იგინი დაკლებულ
იქმნენ პატრიისგან თჳსისა, და ერთად მორჩილთა განად (sic) იქმნენ: ხოლო
უკეთუ ორგულობაჲ გამოაჩნდეს ვის მონასტრისა პატრონთაჲ. ანუ მოხუშჭაჲ
მონასტრისა და ეკლესიისა ნაქანებთაჲ. ანუ ქრთამისა აღებთა გარდაქცევაჲ
ქეშმარიტებისაჲ: გინა რაჲცა გუარი საძაგელის შეძინებისაჲ და მოხუშჭისაჲ
სრულიად განიკადნენ მონასტრით: და უკეთუ მოძღუარმან გინა დეკანოზმან

გინა იკონომოსმან. უდებებად გაცენ თავი თვისი და სენაკთა შინა მოსუმუ-
რობათა (sic) მიდევნებულნი უგულუბელს ჰყოფდენ საქმესა მონასტრისასა და
კარგე საჭიროა მიზნისა. ზედაასზედა ეკლესიისა ლოცვასა დააკლდებოდენ
გინა ტრაპეზს შესლესა უდებ ჰყოფდენ: ამათ წარუწყმედიეს თავი თვისი. ეი-
თარ, ძალ უც ცხოვრებად სხუათას ვინაეცა მყის შეიცვალნენ პატივისაგან თვისი-
სა: და უკეთუ შემდგომად ამისსაცა ეგე ვითარადე იქცეოდენ განიკადნენ მო-
ნასტრითცა: იტყვს საღმრთოა მოციქული განცხადებულად ვითარმედ არცა
მეძაეთა არცა კერპთმსახურთა არცა მემრუშეთა. არცა ჩუკენთა. არცა მამათ-
მავალთა. არცა ანგაჰართა. არცა მპარაეთა. არცა მომთრეაღეთა. არცა მავი-
ნებელთა. არცა მტაცებელთა, სასუფეველი ღთისაჲ ვერ დაიმკვდრონ: ხო-
ლო ნუ იყოფინ რათამცა იპოა ვინ ესე ვითართა მოქმედი მონასტერსა ამას
შინა: გარნა უკეთუ ფიხილოს ვის მკირეთა გინა ღიღთაგანსა: ერთიცა ამა ზე-
მოთქმულთა ბრალთაგანი: შეუწდებულად განიკადოს მონასტრით: —ხოლო ნუ
აღტაცებთ იქმნების ესე, არამედ გამოძიებითა მრავლითა განიხილეოდენ ესე
ვითარნი შესმენანი: ვინაჲთგან მრავალგზის აბორგებულნი ვინმე ეშმაკისაგან აღი-
ქურვიან საეშმაკოთა რათმე შურმეტერობათა ძლით ცილისწამებადცა: და უკე-
თუ ცილი დაეწამოს ვისმე რომლისა გამოჩინებაჲ ვერღარა შეუძლოს: ცილის-
მწამებელი იგი ფრიალთა შეურაცხებითა განქიქებული განიღვენოს მონასტრით
და ნაქონები მისი ძმათა განიყონ: უკვს მოძღუარსა; ფრიალთა კრძალულე-
ლებითა ჰყრობაჲ ამათ განწყესებათაჲ. და საქმით სრულ ყოფაჲ ამათ შინა აღ-
წყერილთაჲ. და რათა თულ უზუად ამხილებდეს ყოველთაეგ გარდამავალთა: და
თვთ თავსა თვისსა სახედ კეთილისად მისცემდეს ყოველთა: (აქ გადაკეთებულა
და წარწერილი: „მე მკარგრძელსა დამინიშნავს“) განგვწყესებიეს რათა სასყიდელი
ყოვლად რამათურთით არაჲ ვისგან აღებოდის ძმად დაწყესებისათჳს: არა მემ-
კრეთაგან არა მწირველთაგან და არცა მწირთაგან: ხოლო უკეთუ იკადროს
მოძღუარმან, ანუ იკონომოსმან გინა დეკანოზმან გარდარეულებითა ვეცხლის
მოყუარებისაჲთა: აღებად ქრთამისა რაჲსმე ფარულად გინა ცხადად: და ემხი-
ლოს: დაკლებულ იქმნეს თვისსა პატივისაგან: რამეთუ სადა ძირი ყოველთა
ბოროტთაჲ რომელ არს ვეცხლის მოყუარებაჲ და მკვდრებულ იყოს მუნ: ნა-
მეტნაჲ არს მიერ მოლოდებაჲ კეთილისა რაჲსმე ოდესცა: რამეთუ ბოროტთა თე-
სლთაო თქმულ (თქმლ) არს ბოროტ ნამუშავენიცა: მორჩილებასა და სიმ-
დაბლესა ეპპოვებთ თანანერგად სათნოებითისა ცხოვრებისა, რომლისა თჯნიერ
შეუძლებელ არს წარმართებაჲ მონაზონებითისა მოქალაქობისაჲ. საჭიროდ
უკუწლ უკვს ყოველთაეგ ძმათა მორჩილებაჲ მწყემსისა და მამისა მათისა სული-
ერისა კეთილითა სჯილისითა და შიშითა ღვთისაჲთა, ყოველსაეგ სამსახურსა
მონასტრისასა, რომელსაცა უბრძანებდეს. და არა შთაერდომაჲ ბრალსა ურჩე-
ბისასა. რამეთუ ურჩებისა ნაყოფი სიკუდილი არსო თქმულ არს: ვინაეცა უკე-
თუ ვინ გარდარეულებითა სილადისაჲთა ურჩ ექმნებოდეს მოძღურისა ბრძა-
ნებასა შეპყრობილი ცუდად მზუაბრობისა ვნებითა. დაიყნოს ტრაპეზს შეს-

ლვისაგან, და დაეჭიროს საწესოადა მისი; ხოლო უკეთუ დაადგრეს ურჩებას ზედა თვისა უკუტრებელად. განიკადოს მონასტრითაჲ.

ჩაკი ჟ. მონასტონთა სოფელის კელისუფლად არა დადგისებისათჳს. და ვითარმედ მამულაგონებით არვის კელეწიფების მოკებად სენაკისა გისა კენაკისა, გისა კებე ვითარისა რამს. და შეიღებულ გავსრდილთა მამად გერ დასწესებისათჳს. და ვითარმედ არავის კელეწიფების სდილობითისა (სიღ) მოსუქურობისა მიდევნებად.

სოფელთა და აგარათა შინა მონასტრისათა. სანიადაგოდ კელისუფლად ნუმცა ოდეს დაიდგინების მონაზონი. არამედ ერისკაცნი დაიდგინებოდენ, მოძღურისა და კრებულისა ბრძანებითა; და უკეთუ ოდესმე ეგე ვითარი რამე საჭმე დაემართებოდის რომელ ერის კაცითა არ გაიმართვოდეს, და დიდი იკონომოსი უცალო იყოს სხუათა რათმე სამუშაოთა და საურავთაგან, და მონაზონსა და ემართებოდის წასულაჲ. მწირთაგანი გაიგზავნებოდენ, ყოვლითი კერძო გამოცდილნი, და ყოველთაგან წამებულნი, პატიოსნებისათჳს, და მოღუაწებითი საცხორებისა მათისა; მკოანნი ჰასაკითაჲ და გონებითა: ესე ვითარნი წარვიდოდენ: უკეთუ საჭიროდ საკმარ იყენენ სამსახურად მონასტრისა: ხოლო მღვდელნი და მთავარ დიკონნი ჯერ არს რათა საღმრთოაჲსა დიდების მეტყუშტლებისათჳს მოკალე და განკრძალულ იყენენ. და მსახურებისათჳს ეკლესიისა წესთაჲსა უწმინდესად (უწდესად) და ღირსად: და ღთის მიმახლებელი სა მღვდელმემსტრბოლობისა: ვითარცა ღირს არს და ჰმუწნის, მარადის შინაგან წმიდისა წმიდათაჲსა შემეაღლთა: და სიწმიდისა და ღებანწმიდელისობით მიახლებულთა: რათა - - - (აქ არშიაჲე წარწერილთა თვთ სარგისის ასუ ავაგის სუღით მხედრულად შეიძგეი (არშია წარწერილთა და რაც ჩვენ აღვადგინეთ აწრთა მიმდინარეობით, ის დიდს ფრწხილებში ჩავსკით):

„უდეს (ოდეს) მე [პატრონისა და - ღთის ჩემის - | მას ზემის] - | ღთი (ღმერთი) ჩემისა მეულ[ლისაგან გაპრისხდა: (და) მი[იც]ვა[ლა] - - | ბლად - | ეზითა: ზ - - - | [ან] ვერძი და [გვწერა] მათი კელ[წერი]ლებული: იკონო[ვის]განცა [ც]მიერებ[ითა] ეშმაკის[ათა] - | გუეწია - - | და ვერ[ონ]ე[თ]: ესე და - | [ვიგულ[მოდგინეთ]] საყდარსა: [წლითი]. წლად მ[ოლ]ებაი მათი - | ე ვს[დებ] - | ე კულ[ა] - - | რომელი ჩუენ[გან] ეგებუდა: - | იგივე ბუა (ბრძანება) - | ჰგერე მ[ტო]ცედ გაე[მ]ართეთ: - | [მი] სარგის: ძემან [სუ]კურობე[სუ]ლისა: მამისა ჩემისა მკარგ[რძელის]მან: და | დედემან ჩემან: ხათუმან: და ძმათა ჩემთა: რაისაცა კაცისაგან: მათსა პრძანებულს და: გაგებულსა შლია და შეც[ვა]ლები: იკადრ[ოს] ამისი კანონნი: და შეჩუენებაი: ბოლოსა მათი [სა]განე ბბული (ბრძანებული) და ჩუენგანი [ცა] უკადრ[ელ]. და უწყალობელნი | ეიყენეთ: | შეილნი და [მო]მავლნი ჩ[უენ]ნი:“ — მერე არშიაჲე მხედრული XV საუკუნისა: „ქ. მოგეც მე ულულდა შეილმა მამინამა და ბატატამა შენ კანდლოკი შეილსა ბასილსა... ჯალბადანის ტბასა ყოროიანი ყანა ხუთის დღისა ნასყიდობითა. აველე თასი... ულულსა შეუენდეს ღმერთმა. ამი-

სი მწერელი: ხიმშიაშვილმა დაყუდებულმა დაწერე: მითა ადვილსა შენდობას მიბრძანებ(ბღეთ)“...

მერე სუცურთი, ტექსტის სელოთ, რომლის 18 სტრიქონი თითქმის სრულად გადასულია და ჩვენს გამოკუთხეთ.

შემდეგ გადაკერებული ასალა ტუავის ფურცელი, რომლის ნაკვარზე მსედრულად აწერია: „მე სარგისს: დამინიშნავს:—“ მერე ისევე ტექსტი ძეგლისა სუცურად:

- - - ვრიდებ თქუმად თუ საეშმაკო. მასა ვალობისა: რამეთუ ნამდვლვე ღვნითა განზრძნობილი ვერა რას ირგებს: და რათა არა ითქუას მათდა მიმართუა ვითარმედ, რომელთა ღმერთ მუცელი არს და ღიდება მათი სირცხვლსა შინა: რამეთუ წერილ არს ნუ დაითრეებით ღვნითა რომლითა არს სიბილწე: და ვითარმედ მომთრეალეთა სასუფეველი ღთისა არა დაიმკვდრონ: და სხვთ იტყვს, ყოველი სიტყუაჲ დამალი ნუ გამოვალნ პირით. თქუწნით ვითარცა შუტწნის წმიდათა. ხოლო ნაყროვნებასა დედასა სიბილწისასა ნუცამცა ადგილი აქუს თქუწნ შორის: რამეთუ ვითარცა იგი პირველი განვრდობაჲ ჭამისა მიერ იქმნა უტქლად (უეკველად) პირველი ხარისხი მოლუაწებითისა მოქალაქობიჲ საჲ, თვნიერ მარხვისა, და კრძალულებისა პოენად შეუძლებელ არს: ვინაჲცა გვედრები რათა სრულიად მოისპოს მრავალთავი ესე ვეშაბი საღმრთო. მას ამის მწყობრისაგან: რათა რამეთურით არა იყოს უქმსიტყუობაჲ: და ენებული (მანებელი?) მეგობრობაჲ და ხდილობითი მოსუმურობაჲ: არამედ თვთოეული თვსსა სენაკსა შინა შეევედრენ კრძალულებით კანონსა თვსსა განწესებულსა, და მყუდროებითსა ღიდების მეტყუწლებასა, რომლითა მხოლოჲ, მხოლოსა მას მიეახლების, მიუახლებელსა; და შეეტრფვის და აღისურვებს. სატრფოსა მას, და სასურველსა. არსთა ცხოველობისასა: და ხედავს განწმედლითა გონებისა თუალითა, ზემთა აღმატებულთა მათ გონებათაგანცა უხილავსა და მიწდომად შეუძლებელსა: მეტყუწლი შეეძირწა სული ჩემი შედგომად შენსა და მე შემეწია მარჯულწემან შენმან: (აქ გადაკერებულზე წარწერა: „მე მკარგრძელსა დამინიშნავს“).

წაკა ხ შემოსაწირვისათვის თუ ვითარ ჯერ არს განყოფილება: და ვითარმედ მას რაჲ მიიტკალებოდის ვერ კელწიფების დატყუებად თვსთა და ნათესავთა ნაქონებისა თვსისა: და რათა ერთი აღაზი ტრამუხით გარდაეკებოდის. ასალ მიტკალებულისა მისათვის. და მას დღესა ყოველნივე მღელღნი და დიაკონნი უსასუხად ლოდ შეიმოსებოდენ მისთვის:

შემოსაწირავსა რასაცა ეინ საწირავად შემოსწირვიდეს ვითა წესია მას მწირველნი გაიყოფდენ და ჭამსა უწირვიდენ: და რასაცა ეინ საერთოდ შემოსწირვიდეს მისგან ნახევარი საჭურჭლესა საეკლესიოდ დაიმარხვიდის: და ნახევარსა სხუასა სწორად გაიყოფდენ მემკრენი და მწირველნი, და მწირბრ და სწორად ულოცვიდენ.

ხოლო მღელღყოფილთა. და მთავარ დიაკონთა მღელღთავე თანასწორად მიეცემოდის. და მთავარ დიაკონობისათვის გინა მღელღყოფილობისა ოდენ

და შწირნი მონასტერსა ამას ჩუქნსა განგვწესებინა სურვილითა ლუწისაჲთა საღმრთოდ განკუთნვილითა მადლითა მათთაგან. რომელ ჩუქნსა სამაჟიჲსა აზნაუფსა, თვისისა მონასტრისათს არაჲის დაედვას, ესრეთ სასოებაჲ; უდაბნოდ განწესებინაჲ და სურვილით და წადიერებით. ზედამდგომელობაჲ ყოელითა, განგებითა, ვითარ მე:

წუ უკუტ ევედრები, სიწმიდესა და მადლსა თქუქნსა, წმიდანო და ღმერთშემოსილნო, მამანო. რომელნიცა წადიერ ხართ, მონასტერსა ამას ჩემსა დამკვლრებად. რათა მტკიცედ ეგოს. ანდროძი და განგებაჲ ესე ჩემი თქუქნ მიერ. და შემდგომითი შემდგომად, დამკვლრებულთა უდაბნოსა შინა ჩემსა. და არა არცხვროთ სასოებასა ჩემსა. და არლარა შემოიხუნეთ ნიეთნი სოჯლისანი; სამკვლრებელსა ამას შინა ჩემსა. და ყოელითურთ უდაბნო ქმნით იპყრათ მტკიცედ ძეგლი ესე; შეუხებელად, ბიწთა ყოველთა: და თქუქნდა მომართ მსახურება ჩემი სრულ იქმნებოდეს. სასოებისა და სიყუარულისა თქუქნისათს, და რომელმანცა სასოებასა და განგებასა ამას ჩემსა ცტრუნეთ, და რომელნი ძეგლსა ამას შინა განწესებულნხ, საკმარნი ტრაპეზისანი უხუცბით მოუკლებელნი ყოველთა დღეთანი. და კუალად სატანისამოსლად მიცემულნი. და სასტუმროდ მოცემული პური და ღვინოჲ; თუნიერ ამისსა, რაჲცა ვინ მოიანგაპროს საკმართაგანი და დაიუნჯოს გარეშე ამათ ჩუქნგან განჩენილთა და აღწერით და მტკიცებულთაჲსა. და (აქ გადგაკრებულა და წარწერილი: „მე მკარგტქელს დამანაშნაჯს“). გეგზის წყეუაჲცა არ მოიგონოს. და განცხადნეს ამას შინა ამა საშინელითა წყეუთა ქუქნე იყვენ, ქუქნო წერილთა. და სასჯელიმცა მიეკადების. რისხესა ღთისაჲ, დაუსრულებელი: და ვინცა ესე განგებაჲ, და განწესებაჲ უდაბნოჲსა ჩუქნისაჲ. დიდითა სასოებითა, და წადილითა დაწერილი ჩუქნგან. ვინცა და რამანცა გუარმან ქრისტიანემან კაცმან. გინა უდაბნოსა შინა ჩემსა მყოფმან. რაჲსაცა მიზეზისა მოღებითა შეცეალოს. შეცეალებულმცა არს სჯულითაგან ქრისტიანეთაჲსა, და განურისხდებისცა ჭეშმარიტი ღმერთი. მამაჲ რომელი იქმნა მიზეზ ძისა შობითა. და წისა სულისა გამოვლინებითა. განურისხდებისმცა ღმერთი (ღნი), ძე სიტყუჲ ღთისაჲ (ღჲ). რომლისა მიერ ყოველნი წარმოიარსნეს, ზეცისა და ქუქნებისანი, ხილულნი და უხილავნი, განურისხდებისმცა ღმერთმთავარი სული წმიდაჲ, რომლისა მიერ სრულ იქმნნეს სრულად და გონებად აღნამკნი ზენანი. ძალნი და სულნი, ყოველთა წმინდანი. კრულმცა არს, წყეულმცა არს, ბუნებით ერთარსისა თაყვანის საცემელითა; ღთაებისა მადლითა; კრულმცა არს, წყეულმცა არს. შერისხულმცა არს; სამგუამოენებით აღსარებულისა. და ერთლთაგებით ქადაგებულისა. და ღმერთად ჭეშმარიტად თაყვანის საცემელისა, მამისა და ძისა და წმიდისა სულისა მადლითა; კრულმცა არს და შეჩუქნებულ, ძალითა და მადლითა, ყოველთა წმინდათა ზეცისა ძალითაჲთა. კრულმცა არს და წყეულ და შეჩუქნებულ წმინდათა და აღმატებულთა სამწმიდაობისა დაუტბრომელად: ვალობისა შემწირ-

ველთა, ქეროვიმთა, სეროფიმთა, საყდართა, უფლებათა, კელმწიფებათა ძალთა; მთავრობათა მთავარანგელოზთა:.

კრულმცა არს, განუკნენლმცა არს, შეჩუწნებულმცა არს, მადლითა ზენათჳ განწესებათა, მდღელთმთავრობითთა, ოცდა ოთხთა მდღელთა, და შჯდ-
თა დიაკონთა, რომელნი გონიერთა (sic) საყდართა ღთისათა, დაუცხრომელად
შესწირენ, ზესთა აღმატებულსა დიდებასა, და მე სუფუერთხეულისა, საგვისის
შეაღსა, და შეილთა ჩემთა, და მომავალთა, ცოდვანი და ბრალნი მიეკადებინ
სასჯელისა დღესა:.

შა ყოველთამცა მგობართა თანა ყდელად წმიდისა ღთისმშობელისათა.
და ძისა მისისა და ღთისა ჩუწნისათა, თანა დანსაჯებიან; და შერისხებითა სა-
ზარელითა, პირისაგან ღთისა, განვარდებიანმცა. სასჯელად საუკუნოდ, და ცე-
ცხლად უშრეტად გეჰენისა, ეშმაკისა თანა, და მსახურთა მისთაჳ. შა რო-
მელთაცა დაამტკიცონ და მტკიცედ იპყრან, დიდითა სასოებითა, და წადიერე-
ბითა, დაწერილი და განგებაჲ ესე მონასტრისა ჩუწნისა ვაჰანის ქუაბთაჲ (sic),
ქემან ღთისამან და ყოველად წმიდამან მშობელმან მისმან, ყოველი გაგებუ-
ლი საღთოჲ და საკაცოჲ მთჳ, დაამტკიცოს, აქა და საუკუნესა ან:—**ჲ**სე
ძეგლი და განგებაჲ, წელიწადსა შინა, **ჲ**: გზის (სამგზის) წაკითხვადღეს, ტრა-
პეტსა ზედა; ერთგზის შემოსლვასა წმიდათა მარხეთასა; დღესა თვედორიზასაჲ
მეორედ სულისა წმიდისა მოსლვასა; მესამედ ჯუარის ამალღებასა. **ჲ**სე ვითა
დაგვწერია, წელიწადსა შინა, სამგზის წაკითხვად ამის ძეგლისაჲ, რომელმან-
ცა დააკლოს, და არ სრულდებთ წაკითხვადღეს, ამით ზემოწერილთა ქუჭმე
იყავნ:.

შა უკეთუ (უკეთუ) ეინმე მონოზონი შემოვიდეს, და ძმათა თანა დაწეწ-
სებოდღეს, ესე ძეგლი სრულდებთ წაკითხვადღეს, უკეთუ ყოველითურთ გულ-
სავსე იქნებოდღეს და სიზარულით შეიწყნარებოდღეს წესთა ამად, თვთაცა დაე-
წესებოდღეს, ძმათა თანა, და უკეთუ არა შეიწყნაროს ლთაცაჲ აქუს (ანკს) და-
კურთხევაჲ: **შ**ინი კარნი ზღუდისანი. დიდთა მარხეთა უხარებოდე (?) ნუ
განეხუმიან ცოტათა კართა იარებოდენ თვნიე (sic) კელმწიფე ანუ დიდებულნი არ
შემოვიდოდღეს ქრისტეს შობისა მარხეთა და მდციქულთასა უშაბათ კვაროდ
და უდღესასწაულოდ ნუ განეხუმიან და ამათ სხუთათა წინუკუანთა დღეთა
უ[თხ]შაბათ პარაკეტეთა და ორშაბათსა ნუ განეხუმიან და ვითა თვედსწერია
ამას ძეგლსა სამგზის წაკითხვასა შედგება, რადცა მოშლილ იყოს ამის ძეგლი-
სა განგებაჲ, მის წამისა მოძღუერთა დეკანოზთა და კელისუფალთა არა! გა-
ჰმართონ იგინიმცა არიან ამით წყევლთა და კანონთა ქუჭმე რომელნი ზემოდათ
სწერიან; (აქ ღრთის სეღის დადებისადგან წმინდა პაატა ატოკუბულოდ და შქმა-
დგე სქვა-სეღათ გაკრულ-სუტურითა წარწერილთა:)

† უფალო; იწსა: ქე; ღო: ჩნო: რომელსაამიერ: სოადო იქნებეს
ყოველდ: ჩუწნდა: მონიკებოლიჲ მადლი: შინდობითა: შენითა: დავსწერ
სიმტკიცესა წღესა ამის: მონასტრისასა: ჩუწნ: ქრისტეს მიერ ქკზი (ქართლი)

სა-კათალიკოზო გი (გიორგი): რომელი: ძეგლად ყოველთა მონასტერთა: კმასაყოფელარს: საღიდებელად ღთისა: და სალოცველად ე.ე.სა მკარგძელი-სათეს: ნომცა-დაიქსნებთან: წესნი ზემოწერილინი ესე: და ნომცა შემოვალს: უღებებაჲ: განმრჩენელი: კეთილთაჲ: ყლთა ავარაკ: (სო)ფელთა: მაწყენარნი უსამართლოდ: წყევსამცა: შინა არიან: და ყოველნი მენდ მოღუაწნი: და აღმასროლებლნი: ამის: ძეგლსაჲნი: აკურთხნეს ღმერთმან: და წმიდამან: დედა-ქალაქმან: — (აქ თავდება სიგელი):

მერმინდელნი წარწერანი:

1) სუტურა XIV საუკუნისა, ღამის სელით.

სახელითა: ღთისათა.... თავმდებობითა. და შუამდგომლობითა. ენის, ქუაბთა. მთავარმოწამისა გიორგისითა... შუამდგომლობითა... ხატისა მაცხოვრისსა ეანის ქუაბთა. ღმ მას შინა. დამკვლრებულთა: საღთსა. (sic) კრებულსა. მღღელთა. და დიაკონთა. მიგიძლუნე. და მოგაკსენე. სულისა. ჩემისა. მფარველსა: ჩემი. მჭულარი (sic). მამული ნასყიდი: ხარაკია. მისითა: მზღრითა: (sic) მითთა და ბარითა: შესავალ: გამოსავლითა. შეესწირე. და მოგაკსენე. ხტსა. ღთებისასა: მე. მურგან: ღარბასს მემან: ტოლოშს. ორნი. ეენაკნი. მადმარაშიგან: ჩემი ნასყიდი: შეესწირე: სულისა. ჩემისა. სამლოცველოდ. ეერაინ. მოშალოს: ვერაბა გუარაბა კცმა. ვერცა. დღმა: და ვერცა, მცირემან: ვინცა და რამანცა: გუარამან: კაცმან... მოშალოს... შემცაიცივლების. სჯულისაგან. ქრისტიანეთასა.

2) მეორე ბირზე სუტურა წარწერა XV საუკ.

სახელითა მამისათა.... ძლიერისა და უძლიეველისა: ძელისა ჯუარისნითა... თაუთა მოკრქულთა 3-ე და 3-ე... ესე წიგნი: მოგაკსენეთ: თქულს მონასტერსა და ჩუწნსა მფარველსა მაცხოვრისა. ხატსა: და წასა გის: და სასულავსა და სანაწილესა ჩუწნთა მიცვალვებულთასა ეანის ქუაბთა ეკუტარსა (sic) ჩუწნსა ჩუწნ მკუდვრთა ღარბას ძისა სძალთა მამადედამა დაღუნიაჲ და ჩუწნთა შვილთა: ქეთთარ: რკლამა ფოცხუერმა და სხვათა (sic) შვილთა მოგეკოთ მკედლის უბნას (eis) ერთი ყანაჲ: და ტოლოშს ეენაკი: ჩუწნთა ქმართათეს: საგისა და ინდუსტარისთეს: შეეკუტეთ ორბ ალაპი, ანანას (sic) მუკლადღებისაჲ და მეორე დღე მნათი (sic): არა ვინ გყოს მშოელი....

3) სუტურა მდარე ხელა, 1393 წელს დაწერილა:

სახელითა... და შუამდგომლობითა: წას: გიორგ: ეანის ქუაბთა: მთავარმოწამისათა თავმდებობითა და შუამდგომლობითა: ჩუწნისა. მფარველისა წასოხასა: შესავდრებელისა: ეანის ქუაბთა მაცხოვრისა. ხატისა: მე: მურგან: ღარბასს მე: რამეთუ: უმკვლო: ვყავ: ტოდუთა: ჩემთა: სიმრავლისაგან: ნამუგბთა: ზურგისა: (sic) ჩემისნთა: შეღლთა: ჩემთა: კორციელთა. ნუგეშინის მცემელად. სულისა. ჩემისა: განუაგე (გნეგე): (sic.) საუკუნრამ: საკსენებელი. და მოგაკსენე: ეკუტარსა: დამკვლრებელსა: ვორცთა: ჩემთასა. ეანის ქუაბთა. სა-

ნაწილესა და საფლავს. ჩემთა მიცვალბულთასაჲ და საფლავსა. ზედა მწირველსა ჩემსა. იორდანეს შვილთა. და ჩემთა. ალალითა. საფასითა: ნასყიდი: ერთი: მამული: ორწოფიას: ორტაშული. მისითა. მითთა.ა. ერთი ენაჲ ტოლწმის: ახალშენი. მადნარას იგიცა ნასყიდი: და მ(ი)უღდევარი: ორნი ყანანი. ფაურნაჲ იგიცა ნასყიდი. და მოუღდევარი. ენცა. შემ(დ)გომით(ი) შემდგომად: მწირველი: იყოს. დიდთა. მარხვათა. შიგან. შუტლსა (sic) შაბათსა: ჟამსა: წირვიდეს. ჩემთჲს. და ჩემისა ძისა. ღარბა არსლანისთჲს და (sic) შუილსა პანაშუილსა დიდსა ეკლესიას გარდაიკდის და არა ეინ იყოს მოცილე. მშლელი და მაცილობელი... (წყევლა). დაიწერა: ქრონიკონს: ჰა: (1393 წ.) მეფობასა გრდ (გიორგისსა) დეკანოზობასა: იოსებისს: მნათეობასა. ანნასს. იკანამოსობასა: იორდანესსა კანდელაკობასა: გიორგისსა: მეკურთვებასა: ანტონესსა: კელითა ყოველთა კაცთა უკოდელილსა მათე (?): ამირბევისითა (თუ ამირბევისითაჲ) შნ ლნ:—

ეს წარწერა რომ ზემოდაბეჭდილს წარწერაზე ადრინდელია, ეს ცხადია იქიდან, რომ ზემო-წარწერის უკანასკნელი სტრიქონი ვერ დატეულა და ერთი ნაწილი არმაზე გადაუტანია მწერალს. ეს წარწერა და № 1 ერთის-და-იმევე პირისაგან არის მიტეული. — 1393 წელს დაცხადი იყო ბაგრატ-მეფე, მაგრამ აქ გიორგია მოხსენებული მეფედ აღბათ იმის გამო, რომ ამ დროს ბაგრატ ტყვედ ჰქვანდა თამერლანსა.

4) ხუცური XIII საუკუნის, სელაგურად დაწერილი:

სახელითა.... ამთ ყოველთა შუამდგომლობითაჲ. შეესწირეთ და მოვაკსენეთ წასა. მთავარ მოწამესა გიორგის: განის ქუბთა ბატონმა როსტკვან და ჩემთა ძმთა თაყაჲ და შანშე (აქ წაშლილია: „ვისარი“). და ჩემთა შვილთა კაცტანგ და ზაგრად: და ყოველთა მყოფთა სახლისაჲ ჩემისთა: და ეანის ქუბელთა. საღთოძმან კრებულძმან ერთსულობით შეკრებულთაჲ: შეესწირეთ და მოვაკსენეთ. წს გრის: გულშანშისს ქუშშეთ. აბჯარეული ზუჭრო: და რაჲცა პარტახტი არის მას შინა: აშენებული: ჩუშნითა ბრძანებითაჲ. ყოველისა კაცისაგან მოუღდევარი და უსაქმო არს. აწე რამანცა გუარძან კაცძან... (წყევლა)... რისეხამსცა ყდ წა გარძისა დთისმშობელი. რისხავსცა საუფლო ხატი კუმურდოსაჲ... ხოლო აღმასრულებელი... აკურთხნს... და წმიდამან დედაქალაქმან: იესულუსარემან:—

5) ხუცური მდარე XIV—XV საუკუნის:

სახელითა... და შუამდგომლობითა ეანის ქუბთა მთავარმოწამისა გიორგისითა. თავსმდებობითა... მფარველისა ჩნისა ხატისა მაცხოვრისასა ეანის ქუბთა და მას შა დამკვდებულთა საღთოძმან კრებულისა მდღელთა და დიაკონთა მიგ(ი)ძლუანე და მოგაკსენე. მე ჩუჩგან. ღარბაჲს ტემან: ჩემისა ნასყიდისგან: მესამელი: კუნელითთ: მესამელი: დიდკლით: მესამელი: ციხეკნელით: მესამელი: კუარბით: რასცა ოდენ ლთი მიგძლვანებდეს: (sic) ნაყოფთაგან ამთ: ქუშყანათა: თუ დიდად და თუ მცირედ: ჩემთჲს და ჩემთა: მშობელთა და შვილთათჲს: ალაპითა და წირვითა და ლოცვითა: იკსენებლით შეკუტთა ამად არა ეყავ ლთისა ევლთა: შინა (შა). დიდი და მცირე. ყოველივე რაცაღ...

ქამსა (ი)ყოს მას ოდენ. ნუ დამაკლებთ. და თუ ჩემისა. სახლისა: ქამსან ანუ. სძამსან. ჩაკათა, ჩაჭუმამო: მოინდომოს: ამა. მესამედსა მას მიუძღვანებლით. და ეისცა: შემდგომად და შემდგომითი: შემდგომად: ჩემსა დაგრჩეს: ესე ჩემი ნას-
ცილი, და ნაქუონები (sic) თუ შეილისშეილსა. და თუ ჩემს გუარისა კაცსა და
თუ სხუის გუარისა კაცსა. და თუ. მეფეთა: და თუ კელმწიფეთა. რასაცა ქა-
მისა დაგდებთა: არა მამეშალოს (sic)...

აქ მოსსენებული მურჯან ღარბასძე ზემა ნაჩუკებთ 1393 წლისჟეჟე ცოცხლად
(ქ.№ 3 და 1).—ამ საგელადმ სჩანს, რომ კანის მონასტერში განყოფილება ყო-
ფილქ ღუდათა მოღვაწეობისთვის (ღუდათა მონასტერა).

6) ხუცურა მდარე, XV საუკ., მქრალ მეღნით:

სახელითა... მე პატრონმან ივანე. გვადრე და შემოგწირე. მცირე შესაწი-
რავი. უანის ქუბთა. წინაშე. ხატსა ღთაებასასა. ჩემისა სულსათსა. თასს ხუ-
თასი თეთრა ჩემისა. სპატრონოსა ტადმისაგან თმოგუს მეტადმენი მოასსენებდენ
თქნ (თქუწნ) წინამდგომთა მნეთა ასრე რომე ერთი კანდელი თქუწნ წინაშე
სამუდამოდ ჩემთვის და საკრად სულისა ჩემისათსა ანთებდენ (sic) ეისცა კანდე-
ლაკი იყოს ასრე რომე არაოდეს მომეშალოს და ეისცა მომიშალოს და. არ
გამითაოს ჩემთამცა ბრალთა მზღლეელი არს და ამამცა ძეგლისა წყევასა ქუწმე
არს. და გამთავებელი კნლ უკე.

ეტკა აჩ აჩის, რომ აქ მოსსენებული პატრონი ივანე აჩის ივანე ათაბაგი
(1391—1444 წ.), ანუ ივანე ჯაყელი, ათაბაგი XIII საუკ. Hist. de la Gr.,
321; ქ.-ცხ. I, 403; 409.—411; 419).

7) ხუცურა მდარე იმავე საუკუნისა:

სახელითა... საყოფელსა წდასა მონასტერსა: ეანის ქუბთა: წმიდისა მთა-
ერმოწამისა. გიორგისათა: და სასოსა და მფარეელისა ჩუწნისა მაცხოვრისა.
ხატისათაჟ. შეესწირეთ და მოვაკსენეთ: წდასა მონასტერსა ეანის ქუბთა:
ჩუწნსა ეკუდარსა: სამნათეოდ: და სულისა ჩუწნისა მოსაკსენებელად: შეესწი-
რეთ და მოვაკსენეთ (sic): ჩუწნ მირძამან და ზაზამან. მკვდრი. ჩუწნი მამული-
მის სულკურთხეულისა მამისა ჩუწნისა საგასაგან. ნასყიდი: ერკუატას ორნი
ეე კვრიკას ძენი ორმოცდა ექუს თავ ჩაფს ღწონს მოაკსენებდენ მნათესა: სა-
ტრაპეზოთა თავიანთითა: და ორს გრიეს პურსა წმიდასა სატრაპეზოთა კაბიწი-
თა: მუნაეე. ერკუატას ევატას ძე ქამერაი (sic) თოფხმეტსა თავიანთსა ღწონსა
მოაკსენებდეს: მნათესა სატრაპეზოთა თავიანთითა: და შუდს კაბიწს პურს წმი-
დასა: სატრაპეზოთა კაბიწითა: აგარუს ორკალოსძისა მამული. სამი გრიეი
პური ნახევარი წმიდა. და ნახევარი ქერი: და შეესწირეთ თხუთმეტი. ლიტრა
ზეფი არდავით მოხდებოდეს (sic): მნათესა: მოე(ა)კსენეთ ესე ეკუდარსა ჩუწნსა
სა სამკვდრებელსა და საფლავთა ჩუწნთა: განავეთ და გაეიჩინეთ სულისა
ჩუწნისა საუკუნო საკსენებელი: და გაუჩინეთ მნათესა მონასტრისაგან სამძო-
ჭქონდეს და ეელოგია. და მამული: და ნახევრ (sic) ეელოგია ჰქონდეს სამნა-
თედ: ჩუწნ მიტქასე და ზაზასათუსა წელიწადშიგან თორმეტსა საუფლოსა

დღესა ქამსა გვწირიდეს ღმრელებელთა: და დიდთა მარხეთა შიგან: ექუსსა პანაშკდა გარდაიკიდეს ხუთშაფათსა დღესა. და ძმანი დიდსა ეკლესიასა ლოცვითა შეეწოდენ: (წყევა ჩუუულებოვი).

8) სუტურა, მჭრალ მეღნით XIV—XV საუკ.

სახელითა:... შემოგწირე: შენ ჩემსა მონასტერსა დასამკვლრებელსა. ჩუტნსა ეკუღარსა: სამნ(ა)თერა მოგაცენე. ფიას: მე თმოგუტლთა: ასულმან. გულშარ: თორმეტთა საუფლოთა. დღეთა საწირავედ: თქუტნ ჩემსა მნათესა. გრიგოლს: კუტნაული: ვენაკი: დედისა და მამისა: და ბუბასა. (sic) ჩემისგან ნასყიდი: არა ვინ არის მ(ო)ცილე არა ზუარი კაკი: ამისნ მონაშენი სრულად. ფიელნი მამასხლისნი არიან: რომე უყილია. ბალახაშვილისაგან: ხაბასა და ნიკოლოზასაგან: მისითა წყლითა: შაფათი დღე პირის პირაშიგან: (sic) საგუბარი: მ(ი)რაშხანს: ნაწალკოტევი ყანა: (და ზედეე იმავე ხელთ. მაგრამ სხვა მეღნით არშა: ზე წაწქეაფია): „და ერთი: ყანა: ხუტრი ყორნა - - თურმეტთა ს - - ზედა მომ მიმატე: შენ-ჩემ - - მნათემან: ორი დ - - ქამის წირუა: - - თი: ტადარ მიყვა(ნე)ა და მეორე დღ - - - :“.) ქალა: გულაური: სამიე: მამისა და დედისა ჩემისაგან ნასყიდი: და ჩემსავე სუფევაშიგან. ორორსა ლიტრასა ზეთსა და თუთოსა ლიტრასა ცვლსა მოგაცენებდე წელიწადშიგან:... (წყევა).

მსუდრულად ღამაზის ხელთ მოწირილია: „ქ: მე - - გულშარ ამისი გამოთაე-ბელი ვართ“.

9) სუტურა XIV—XV საუკუნის:

სახელითა... და შუამდგომლობითა ვანის ქუაბთა ხატისა მაცხოვრისა და წისა გიორგისათა სასოსა და მფარველისა ჩუტნისათა:... გკადრე და მგიოდლუანე: და მოგაცენე თქუტნ საშინელსა ხატსა მაცხოვრისა ვანის ქუაბთა: და მას შინა დამკვლრებულთა: მღღელ მონაზონთა: მღღელთა და რიაკონთა: და სალოთასა კრებულსა მოგაცენე ჩემსა სამკვლრებელსა: მე თმოგუტლთა: ჩაისრისა ასულმან. გულშარ: ალაგითა: ჩემითა: საქალონითა: (sic) ნასყიდ: მკვლარი: და მოუდევარი: კელმოკსნილი: უსარჩლელი: ყოელისა კაცისაგან: ზედა გარსასა მესამელი ჩემი ნასყიდი მისითა: სამართლიანთა მზღვრითა: (sic) საკმრითა: და უკმრითა: ერთი ვენაკი: მილახს: გულარამთ მიწისა: მისითა: წყლითა: ნიგზითა და სამართლიანითა მზღვრითა: იგიცავე ჩემი ნასყიდი: ერთი: საბარაეთა: ლუკაური: ვენაკი იგიცა ჩემი ნასყიდი: შემოკუტნეს: და დამიდევს აღაპი მამისა ჩემისათეს წელიწდის თაეი დღე და დედისა ჩემისათეს: დეკემბერსა ოცდა ათერთმეტსა მეღანაას: ნოემბერსა: აცამეტსა: (sic) იოვანე ოქროს პირისა: ჩემისა შვილისათეს აღაპი: საგროზისთეს:... (წყევა: „ხუთთამცხე სავატრანქათა საყდართ: მადლითა: კრულრა“...).

მეხუთე-სავატრანქოდ აქ შეიძლება იგულისხმებოდეს საქართველოს ეკლესიის გულშარი ზემოც არის მოსხუბეული № 7.

10) სუტურა XIII—XIV საუკუნის, ღამაზ ხელთ (მღავსდა ჯაიჩევა):

სახელითა... დაგოწურეთ და მოგაცენებდე თქუტნ: საშინელსა ხატსა

და მფარველსა ჩუქნსა და თქუძნსა წინაშე დამკვდრებულთა წინაშე ვა-
ნის ქუბთსა: შემოაწირე და მოგაკენე ჩუქნგან აღშენებული წკეის ბო-
ლო (გაურჩეველად) და ახალშენი მისითა ეენაკითა ჩუქნ რჩეულას ძეთა რა-
სტეევან როს - - - ემან და ჩუქნთა შკლოთა ეახტანგ ზაერად და ზაე - - - და-
გიკუძთეთ (აღაბი) დიდსა შაბათსა ჩემსა ქაშა (ქამობა?) და ჩემთა - - - ეიქმთ
- - - უკანა ხატსა და მონასტერსა დარჩეს და ჩემისა სულისა საფას - - - -
მათდა შთმან ღწ იცის რა გუარცა - - - - - ამა ჩემგან გაჩენილსა: და
მოკსენებულ... (წყევა).

11) ხუცურთა XV საუკ: მჭრად მელნით, ძღვიკდღ გამოაცნობება:

წრსებად დაუსრულებელსა და გარშეუწერელსა ხატსა ღეთაებისასა, გკადრე
და მოგახსენე მე ათაბაგ ამირსპასალარმან პატრონმან ივანე ეანის ქუბთა მაცხო-
ვარს ხატსა ერთი საეკლაპტრე ეეცხლით შექვილილი ერთი ეეცხლის კანდელი
საუფლო (გაურჩეველ) ქაქკრული სათათრო მალი: ზედა სანთებად ზეთად აი-
ღებდეს მისი კანდელაკი და მის წინ აღანთებდენ ჩემთჳს (ჩემ სისა—ჩემ სულის?)
და მომავლთა ჩემთათჳს: არა მოეშალოს: არცა ჩემგან და არცა სხუათაგან
ამისი გამოთეებელი ღწ აკურთხენს.

ივანე ათაბაგი 1391—1444 წ. ის. ზემო № 6.

12) ხუცურთა XV საუკ, კარგის სელით:

წრსებად დაუბადებელსა და გარემოშეუწერელსა ხატსა ღეთაებისასა გკადრეთ
და მოგაკსენეთ მე პატრონმან ყუარყუარე და თანამეცხედრემან ჩემმან პატრონ-
მან ანა: და ძეთა ჩუქნთა პატრონმან მჭეჭაბუკ: და პატრონმან ქასოსრეკო რო-
გორაცა ძუქლთა სიგელთა შინა სწერია ჭაჭეული მალი ჩუქნცა ისრე მოგჯკსე-
ნებია საკოდ ჩუქნდა სულიერად და კორციელად ჩუქნთჳს და ეგრეთევე ძეთა
ჩუქნთათჳს: ამას კანდელაკი აღებდეს და ზეთად აქცევედეს და აანთებდეს
უკლებლად ყოველთა წელიწადთა და არაოდეს მოეშალოს ხატსა ღეთაებისასა:

აქ მოსსენებულთა ყუარყუარე IV. ბერი საბუთები გვაქვს იმისი (ეკ. მუს. №№
193; 73) რომ ყუარყუარეს ცოლის „დედის-იმედის“ ნამდვილი სასელი ყოფილა
ანა (ის. აგრეთევე „Гурія-Аджарія“ გვ. 213). ათონის აღაშენებელ და სხვა ჩვენგან
შეკრებილ საბუთებიტან სჩანს, რომ ეს ყუარყუარე მომკვდარა 1498 წ. და არა
1500 წ. (H. G. I. 639). ამავე აღაშენებში მოსსენებულთა ყუარყუარეს შვილები: ქა-
ისოსრო, მჭეჭაბუკ, ბაადურ, იანქო, არაყანდა, მანუჩარ, მარათლოსონ.—აქ მოსსენ-
ებულს იანქოს, ჩვენის „ქრონიკებით“, ათაბაგობა დაუპყრია 1478 წელს. ეს გარე-
მოება ჩვენს ისტორიაში აღნუსსული არ არის.—ის. ქვემო № 13.

13) ზედვე მხედრულად, მჭრად მელნით, XVI საუკ:

ქ. არსებად: დაუსაბამოცა არსება: დაუბადებელი ხატო ღმრთაებისათჳ
შეიწირე. მცირე, ესე. ძღვენი. მე. ათაბაგისა ყუარყუარეს[თჳს] და მანუჩარისთჳს
და ძისა. ჩემისა ქასოსრისთჳს. და თუღშენიერისთჳს. საღღერძელოდ და საუ-
კსრად სულისა ჩუენისა. ქაქკური. ეენაკის. თაგი. და. მალი. ეერაზა ჩუენმა
მოსულმა. ვერ აიღოს. და. შენ ხატსა ღეთაებისასა მო(აკვაროს).

ამ საგელს უნდა აღტყვედეს ისტორიაში უცნობი და ჩვენს „ქრონიკებში“ ცნობილი ნესტან-დარეკვან ყოფილი ნინო, ყვარყვარე IV-ის ცოლი (ის. ჩემი გუჯ. წ. II. გვ. 22, 260); ნინო სხანს 1520 ან 1550 წ. — როგორც ჩვენის „ქრონიკებიდან“ მტკიცდება (ის. 1518 წლის ქვეშე) ეს ყვარყვარე IV ყოფილა „სასელგანსთქმულის ყუარყვარეს ძისწული, ქიხოსროს ძე და აზა მსეკვაბუვისა, როგორც ჩვენს ისტორიაში ცნობილია (ის. ბრძანსი Kap. II, 130).

14) სურგური ღამაზი, XV საუკ. სელით.

4. — არსთა ყლოთა არ არსთა არსებად მომქვენებელსა ჩუტნსა მცელოსა და მფარველსა საშინელსა ხატსა მაცხოვრისასა ეანის ქუბათა გკადრეთ და მოგაკსენეთ მცირელი ესე ძღუტნი მე პატრონმას ყუარყუარე და თანამცხებრემან ჩემმან პატრონმან ანსა ჭაჭკრული ვენაის) სათავე და კალოს კაბიწი პატრონს ყყრეს (ყუარყუარეს) გაეშუა და შემოეწირა თქუტნი(და), ჩუტნცა მოგაკსენებია ჩუტნთვს და ჩუტნთა შერილთა აქს სამსეგრძელოდ (sic) და საუკუნოას სასუტყველსა დასამკვდრებელად და არაოდეს მოეშალოს ხატსა ღთაებისასა უკე — — — — — ჭაჭკრული სათუაფიცა (sic) ხატისათვს შეგვწირავს ჩნდა სადღეგრძელოდ და მონასტერი აღდგენდეს და ხატს მოაკმარებდეს და [ეკუდ]არსა:.

აზის ორი ბეჭედი თათრული (ის. ზემო №12)

15) სურგური XV საუკ.

ჩრსებად დაუბადებელსა. და გარე შეუწერელსა. ხატსა ღთაებისასა გკადრეთ. და მოგაკსენეთ და შემოგწირეთ. ჩნ რჩეულაშვილთა. ენუქ და აღფეზ. განმას. კეეს. ვენავი. და მე(ვე)ნავე. მისითა. სახლ. კართა. ტულოზი. (sic) ჩუტნგანეე ჭქონდტს. და ჭაჭკარს. საზედაშეთ. ბერაულის. მესამელი. მისითა სა(ხლ)ითა. ეანის. ქუბას. ირინაშვილი. ერთი. ძმა. მესამელი — — — — — ლითა: და მელიას. ბაქელიძის. ნახევარი. მისითა. ვენ(ანითა) — — — — — ბოლოს. ფარხაოზა და ელისაი. ნახევრისა. მამულ — — — — — თა. ესე. მცირე. ძღუტნი. კურთხეულისა. ლეოსისა. სულისა. საკრად. შემოგვწირავს. სადამდის. საწყალობელი, დედა მისი. ცოცხალ იყოს. მას ჭქონდეს. და მას უკანით ვინცა. საყდარსა. და ეკუდარსა. მსახურებდეს. მას მიებარებოდეს. და მათი. სული. იკსენებოდეს. ვინცა. და რამანცა. კაცმან. რისცა. მიზეზისათვს. მოშალოს. რისხანცა. შენ. ღთაება. მკსნელი. ადამის. ნათესაეთა. და ყოველნი. წღნი ზეცისა და ქუტყანისანი... (წყევა).

ესე ამდესა (ამდენი) მამული მისთვის. შევატანეთ. წარწყმდა. სულითა (ღს) კორცითა. დავით. და. მოკლა. უსამართლოდ. ღვძლი ძმისწული ლეონი და მისი მამული ყოველი დაგორჩა: (sic).

შემდეგი ორი წარწერა მე-XVI საუკუნისა გადასულია.

ამ გვარად, ვანის გუჯარი გვამდეკს ახალს საყურადღებო ცნობებს ისტორიულს, გეოგრაფიულს, სარწმუნოებრივს და გეოგრაფიულსადაც ამ საქართველოს კუთხისას, რომელიც რამდენიმე საუკუნეა რაც მოსწყდა საქართველოს და რომელზედაც იშვიასად იშვიება ახალი ცნობები.

1218—1227 წ. ნაწყვობი არსენი კათალიკოზის სიგლისა, № 66.

სინოდ. კანტორის გუჯრებში იბრუნება წარჩინებულის მხედრულის სელით ტყავ-ზე ნაწერი სიგელი № 66 (სიგრძით $2\frac{3}{4}$ არშინი, სიგანიტი— $\frac{1}{2}$ არშინი). უმეტე-სი ნაწილი (ანუ თვით ტექსტი) სიგლისა, რომელიც ხუცურად ყოფილა დაწერილი, დაკარგულია, დარჩენილა ტექსტისაგან მხოლოდ ერთი ნაწილი წყევალ-კრულისა, ხუ-ცურად დაწერილი და სელმოწერანი. რაც დარჩენილა ისიც მეტად დაზიანებულია. ეტრათი აქა-იქ დატლავილია ანუ მოცრცნილი სიძველით. მაგრამ რაც დარჩენილა, ისიც არ არის უმნიშვნელო ჩვენის ისტორიისა და მწერლობისათვის.

სიგელი სელმოწერილია თვით კათალიკოზის არსენისაგან, რომელიც, როგორც ჩვენ უკვე დაკასბუთეთ, 1227 წლის ცოტა უწინ კათალიკოზობიდან გადამდგარა, შიომღვიმეში შესულა უბრალო ბერად (იხ. ზემო გვ. 28—30); მის მაგიერ კ'ზად დაუყენებიათ გიორგი. რადგან თეოდორე კათალიკოზის შემდეგ (რომელიც სცხოვ-რობდა თამარ-მეფის დროს, 1190—1200 წლებში: იხ. „ქრონიკები“ I, გვ. 80 და II, 75) არსენი ჩვენგან ზოგნილის კ'ზით სიით: (იხ. „ქრონიკები“ I, გვ. 80) კათალიკოზად მკადრან ბასილი (ეს ბასილი მოხსენებულია კვ. მუზ. ხელნაწერ-შიაც, № 94), იოანე და კვიციანი: ამის გამო არსენის კათალიკოზობას ერგება და-სხვაობით 1218—1227 წლები და ამ დროებშია დაწერილი მოხსენებული სიგე-ლიც.—სასკენ ნიშნებად ხმარებულია წერტილები, თითო და ორ-ორი; თხლათ უზის და არა ყოველს სიტყვის შემდეგ.

სიგელი შეიცავს:

- 1) ხუცურად ნაწერს წყევალ-კრულის ნაწილებს, რომელსაც ჩვენ არ ვებუღვავთ. ეს ნაწილები ბოლოს მხედრულად წარწერილია: „მტკიცე არს - - - დამიმტკიცებია“ (ეს უნდა იყოს გიორგი-ლავას სელი და ანუ მეფე-რუსუდანისა).
- 2) თვით არსენ კ'ზისაგან დაწერილს მხედრულად ლამაზის სელით:
 „- - - [ესე ვითა] ზემოთ დაგუიწერია მე გლახაკსა არსენ ქ'კ'სსა წამე[ბი-თა] - - - [ქარ]თლი(სა) ებისკოპოზთათა წ'სა უდაბნოაესა მღვმისათვის ¹⁾ - - - - - და უარძანებია ჩ'ნ ყ'თა შ'დ მათსა - - - ლუწი და ზრუნევი მამათა მემღუიმეთა მათთა - - - [დაწერ]ილი და დაწყევი - - - . მე გლახაკი არსენი ქ'კ'ზი მათ[ი] - - - აღმასრულებელი ვარ - - - ყოელითა ზემოთ დაგუიწერია არა - - - ვითა დიდისა და მეფეთა შორის სანატრელისა დაკითხის ²⁾ ენე - - - - კმარს წ'დ'ისა ამის უდაბნოისათვის და მათნი ღთივ გვრგვინოსანი მეფენი და მოურა-ვად ვითა იგი მასეი შ'ა სწერია გაჩენითავე ნი - - [მწიგნობა]რთუხუცესი გა-ზირი მონაზონი ჯდეს და მამამ მემღუიმი სულიერთა საქმეთა მათთა [გწანაგე-

¹⁾ აქიღამ სიანს, რომ სიგელი წარმოგვიდგენს განაჩენს, ყველა ებისკოპოსთა კრებისა-გან დადგენილს, როგორც ბოლო წარწერაში შ'კის საბადა ჰმოწმობს: „ვითა კრებასა... გა-ნუჩენია ბეობითა“.

²⁾ ე. ი. დავით აღმაშენებლის; აქ იგულისხმება მისი „ანდერძი“ (იხ. ზემო გვ. 14).

ბდეს] - - არ უც საქმე მღუიმესა თანა არცა ქკზთა თუინიერ ლოცვისა და კურთხევისაგან [არცა] ებისკოპოზთა, არცა, ვის სხუასა ებისკოპოზსა, არცა მთავარსა ვისმე და არს - - - მწერ ლოცვაჲ წთა მეფეთაი ზედა-აუ და ჟამისწირობანი ვითა ძუელითგან - - - უკუეთუ ჩუენ მათნი მოლუაწენი ვიყუნეთ, სახელსა ჩუენსა მოიკსენებდენ პირველად - - - [მოიკ]სენებდენ *).

და ვინც ეს დაწერილი: და გაგებული: წასა უდაბნოსა მღუიმისასა შეუტეალოს - - [უწ]ინდელი წდისა მამათმთავრისა იოანესი ქზისა *) ანუ ოქროპირი ქკზისა *): ანუ გაბრიელ *): - - - [და რაო]დენნი სხუანი შემდგომითი შემდგომად სხენან: კელით წერილნი სანატრელთა - - წისა მამათმთავრისა მელქიზედკისი *):. ვინ შეიტეალოს ამას ყოველსა შენ - - - მათ სანატრელითა კელითა დამტკიცებული: გინა დიდისა დავითის ანდერძი და *).

*) აზრი ამ ფრასებისა ცხადია: კრება ამბობს, რომ წის დავით აღმაშენებლის განჩინებით (მისის „ანდერძით“) რაც დადგენილია, ის უნდა აღსრულდესო, ესე იგი: 1) შიო: მღვიმე თავისუფალია ყველა კათალიკოზების და მღვდელმთავრების უფლებათგან; 2) მღვიმე იმყოფება პირდაპირ მეფის გამგეობაში, რომელიც ჰბრუნავს მხოლოდ გარეგნულს მისს ცხოვრებაზე: ადგილ-მამულების და სარჩო-ცხოვრების მართვაზე და ამ საქმის გამგედ მღვიმეს უნიშნავს თვისს მწიგნობართ-უხუცესს და ვაზირს (როგორც დავით აღმაშენებელმა დანიშნა ამ თანამდებობაზე სვიმონ ბედიელ-ალავერდელი, მწიგნობართ უხუცესი მეფისა). ხოლო სასულიეროსა და შინაურს ცხოვრებას მონასტრისას განაგებს მთავარ-მღვმე, რომელსაც ირჩევენ თვთ ბერები წილის ყრით (იხ. „ანდერძი“ დავით აღმაშენებლისა, ჩემგან რუსულ-ქართულად გამოცემული, გვ. 28—30);—3) ნიშნად შიოს ლავრის ესრეთის დამოუკიდებლობისა ლავრაში არ იხსენიებენ წირვის დროს არც კათალიკოზებს და არც ეპისკოპოსებს: მოიხსენიებენ მხოლოდ იმ მღვდელთ-მთავართა სახელებს, რომელთაც რამე შემოაუწირავთ მღვიმისთვის და მხოლოდ როგორც შემომწირველთა და არა ვითარცა უფლების მექონეთა. (იხ. ამაზე ჩემი Записаніе п. Давида В. გვ. 27—29).

აქრამ ცხადია, რომ მოხსენებულის გუჯრის ტექსტში, რომელშიც აღწერილი ყოფილა სამღვდლო კრების დადგენილობა, აღიარებული ყოფილა ესევე უფლებანი შიომღვისა („სტავროპიგობა“ ანუ სრული დაყოკიდებლობა შიოს ლავრისა).

*) ეს იოანე არის მოხსენებული ზემო გვ. 35—36. იოანე იყო კალიპოსში აღზდილი, მერე საფარელი; მისი ხსენება აღუწერია ეფრემ ყუმურდოელს („ივერია“ 1892, № 260 და 251). კზად სჩანს 1042 წ. „ქრონიკები“ 1, გვ. 189). ისიც უნდა ითქვას, რომ იოანე და ოქროპირ ერთი და იგივე სახელია.

*) ეს ოქროპირი უცნობია: ჩვენს „ქრონიკებში“ პირველად ცნობილი გვ. 80, № 160), იგი დამდგარა შემდეგ კზის „არსენ-დიდისა“, ე. ი. დაახლოვებით 980—1000 წლებში. ამის შემდეგ დამჯდარან სვიმონ და მერე მელქისედეკი.

*) ეს გუჯარი, კზის გაბრიელისაგან და მეფე გიორგი II-ისგან 1073 წელს მიცემული, იხ. ზემო გვ. 9—12.

*) მელქისედეკ ცოცხალი იყო 1020 და 1030 წ. (იხ. „ქრონიკები“ II გვ. 34 და წიგნი 1, გვ. 80, შენიშ. № 162; და გვ. 169.

*) ე. ი. „ანდერძი“ 1123 წ. დავით აღმაშენებლისა, როგორც ამ ანდერძი-

გლები მათი - - - შეცვალბულ ყოს; ჰრისხანეს ლ-თი... კრულია ქვეს ლ-თქ მიერ
... (წყვეა) ამენ. მე არსენ [ქ-ზმან] ჩემითა კელითა დავწერე ყოველი ესე
სიმტკიცე და სახენი მტკიცე მყოფელნი - - - [აკურთხ]ნეს ლ-ნ და წ-ლამან
დელაქალაქმან: —

სსკა-კელით, მსედრუფად:

[ესი] ეითა წ-ლასა კრებანსა ლა წმიდასა მამათამთავარსა ჩუენსა არსენის ქს
მ-რ :ქ: კ-ზსა: განუჩენია ბეობითა და დიდთა მამათამთავართა და მოძლუართა
ჩუენთა კელით წერილნი - - - დაუმტკიცებან მეცა გლახაკი :ქ: შ-კზი (ქართ-
ლის მთავარ-ეპისკოპოსსა) საბა კელის წერით დავამტკიცებ... 9) (წყვეა).

სათაური მე-XVI სსუკ. ხელით: „ - ბურჩი სიგელი: სალაბაჲ: წმიდისა:
შიოსა:“

1227—1230 წ.—ამ წლებში უნდა იყოს დაწერილი თავმთაქუელი და ზღვილ-

ზღვილ დახუელი ტყვის რეკონს ასე „ძველი სიგელი ცხირეთ-ცხაკრისა, გველდე-
სისა და გავა-ზკოტმანი“, რომელიც კეოთისის სინოდ. კანტ. № 37 (სიგრძე აქვს
2 1/2 არშინი, სიგანე — 7 კერშოკი). სიგელი დაწერილია მსედრუფად, მეტად გადზ-
მუფად და ამის გამო ძნელი ამოსკითხია. თუმცა სიგელს ბეერი აკლია და აზრი
დახსნალებულია, მაგრამ რაც დაჩხვნილა ისიც საყურადღებოა, მით უმეტეს, რომ ამ სი-
გელში მოსსენებულნი არიან ისტორიულნი პირნი მე-XIII სსუკუნისანი: ცნობილია ქაჩ
აღის კრისთავი სურამელი ურიგოლ, (ქ.-ცხ. I, გვ. 364—390), და შვილი გრ-
გოლის ბეგა (ქ.-ცხ. 370; 383; 427), ურიგოლ სულა ერისთვის ძე, ცხრკრობდა
ლასს; რუსუდანის და დავით IV-ის მეფობაში. სიგელში მოსსენებულნი არიან აგრეთ-
ვე ჩვენს ისტორიაში უცნობნი პირნი: მთავარეპისკოპოსი გიორგი, ერისთავის სუ-
რამელ გრიგოლის ძმა ივანე, დიმიტრი მეძღვიმე, კათალიკოსი არსენი, რომელიც,
ჩვენგან მოკებნილის და გამოქვეყნებულის ცნობებით ყოფილა „ყოვლად განთქმული,
საღვთოთა წიგნთა თარგმანი და მნათობი“ (ახ. ჩემი „ქრონიკები“ I, 29; 81,
შენიშ. № 175). როგორც ჩვენ უკვე განკმარტეთ („ქრონიკები“ II, გვ. 91—2),
იგი კათალიკოსობდა დასჯილკებით 1218—1227 წლებში. სოლო რადგან ქვემო
მოყვანილი სიგელი დაწერილად მამან არადკისც იგი, კათალიკოსობის დასტუკებულად,

დამ სხანს (გვ. 29—30 ჩვენის რუსულ-ქართულსა გამოცემისა), შიომღვიმე წინე-
დაც თავისუფალი ყოფილან კათალიკოსთა და სასწავლოდ სამღვალა-უწევებან
უფლებათაგან, და ზემოსსენებულ (აქრობირის, ძელქმსედეკის, იონანს და გაბრი-
ლის) განხინება ალბათ ამ თავისუფლობის მიქმამ აქნობდა.

9) ეს შ-კზი საბა უცნობია ისტორიაში; იგი თანამედროვე არსენისნ. საბა კა-
რის ეპისკოპოსი და სხუგელოსი, მწერალი, თანამედროვე არსენ კათალიკოსისა, ხ.ს.
ქვემო 1233 წლის ქვეა.

უბრალდებრად შესულა შიოს ღაგრასში, ამის გამო ეს სიგელი უნდა იყოს დაწერილი დაასლოკებით 1227—1240 წლებში.

სიგლის ძველი სათაური ეს ყოფილა: „სიგელი ცხირეთ-ცხაკერისა, გველდესისა და გაგაზ-კოტმინი“. შინაწრიდამაც სჩანს, რომ აქ მოხსენებულია ეს მამულები, რომელნიც მღვიმე სეიდვარ შეიძის 890—908 წლებში (იხ. ამაზე ჭეშო გვ. 1—4 და „ქრონიკები“ I, გვ. 87—89).

„--- ეს და თანად | ყ--- ჩემსა არსენი ქს მრ ქეზი | :მწ:ახტცისისა (ჟ. ი. მწიგნობართ უსუტესისა) [მღუიმესა] - - - | მწირობად შემოსროლი ჩემსა ცა კურტიელსა და სულ[იერსა მამასა] | და ძისა ჩემისა ბეგაისა წთა ემბაზითა: მშობელისა დანა გა- - - - - | ამა სუქმესა რაოდენსა აწ გულმუდგინებით ეწერ წაშა - - - | ნი სუფელი (სოფელი) ფა(ე)ნელთაგან გუეყიდნეს ძუელ - - | და ჩნგანცა მოგართუ უბადოთა კელისა ფოლოთაგან ქმნი - - | ბისთჳს ნახევერისა სამართლისასა ჩუენნი კელისუ - - - | გან საქმარსა ც მოჰკრეფდეს სამუშაოცა ოწე [რია?]- - - | და შეწუხებულნი იყენეს წნი მამანი; მე დაწერილი - - - | - - - და მისციღულები მათ თავისოფლად დაეწერა მე შემი - - | რა შემაწუხა ჰკნიდისმან ჩემმან, რაიმცა ერგო ჩემდა წუთ ერთ | - - და ურგებსა დაღაცა თუმცა ყოცლისა სოფლისაი კუფილიყო - - და თუ უსამართლოა სპუენრი გავაზელთა სუფლი[სა] - - [ყოველივე დაეთმე საციხუი სამართალი და საქმარი ჩემისა სულ - - - | - - - ად ნუცა კელისოფალი შევა, ნუცა ციხის. თავი - - ნუცა მესაკმარე - - | - - - როლე და ნუ რაი მაწინარი, ნუცა მენუკვარი, ნუცა მოხარჯე, ნუცა მესაზანჯრე, ვინაიდგან თუთ წთა მეფეთაგან და ჩუენისა სახლისაგანცა წისა შიოს ცხვარნი და მეცხვარნი ყოველსა ადგილსა. თავისოფალნი არიან და შეუვალნი საზანჯრობისაგან - და მისი სიგელიც აქენდა დაწერილი ჩუენისა სახლისაგან¹⁰⁾ წმიდასა უღანძოსა მღჳმისასა. თუ ჩუენი კაცი და მღჳმისა ჩამუიკიდნენ, ჩუენისა კაცისაგან სამართალი მამასახლისმან ჩუენმან აიღოს და მღუიმისა კაცისა თუთ მემღუიმის კელისუფალმან აიღოს. თუ საქმე რამ დავარდეს სასაურო მღუიმისა და ჩუენთა კაცთა შუა, მამასახლისმან და მღუიმის კელისუფალმან მართლითა სამართალითა დაუტურონ.

თუ სისხლი შეჰედეს მღუიმის კაცსა ჩუენისა კაცისა, მემღუიმის კელინსა დაფაღმან¹¹⁾: სისხლის პატრონსა სისხლი: გარდასცეს: მუნასტრისა წესითა; ვინ

¹⁰⁾ აქილამ საგუტისხმებულა, რომ გრიგოლ სურამელი ეკუთნის ამ ფაუნელთა გვარეულბას, რომელთაგან მღვიმე ზირეულად 890—908 წლებში შეიძინა ეს მამულები („ქრონიკ.“ I, 87—8). ამ სიგელში დადგენილია მხოლოდ იმის განხილვა, თუ რა ადგილ-მამულობითი დამოკიდებულება უნდა არსებობდეს მონასტრისა და გრიგოლ სურამელის გვარეულბათა შორის. სასაღი. მამულები შეუწირავს გრიგოლს (სოფელი ს. შე?) და აღაში გაუხენია თავისთვის.

¹¹⁾ აქილამ დაწვეული ჭეშო ჩვენ დაუცვეთ სმარება. დადნის. სასკენ ნიშნებასა.

თა ჩუენისაც: მონასტრის წესია და სხეებრ ჩუენი: მამასახლისისა. პატრონთანა
ნურას დაეკარების: ნუცა შეუდგების: ნუცა: რას წაუღებს: თაილდა დაცეს: და
შუა: ჩამუდგეს: და რაც: მემღლიმემან ბრძანოს იგი: იურგოს: თუ ნაპარევი
შეკვდეს: მღუიმის კაცსა: მღუიმის კელისუფალმა თავნი კელთ მისცეს: და
შუიღეალი წდის შიუსდა შემოწირავს: სწმ (სამნა?): ჩემი კერძია საერისთა-
ვოა: გარეთ ვინც მაწყინარი გამოჩნდეს: მღუიმის გლეხთაი: მამასახლისი ჩწი:
ესე იურგოდეს ეტთა ქვათაკევისა გლეხთა: სხუაი: ყოველი ამიკლია ჩწი ბეგა-
რაი: და გაგუიშვია. ნუც ჩუენს დაჭირებასა რას: ჭამსა: და ნუც ლხინსა ნუ
რათ შეუვალს: ნუ მამასახლისი: ნუ კელისუფალი ნუ ციხისთავი: ნუ გზირი:
ნუ მსახური: და ნუ რაი: გუარი კაცი: ნუ იკადრებს:—ესე ყოველი ჩემითა:
ნებითა დამიწერია: სრალითა ცნობითა: სიმრთელესა შინა ტანისა ჩემისა:
მე გგღ: ქს ეწესა კელითა ჩემითა: ძესა სულკურთხეულისა: სულა ქართლის
ეკთა ეკისასა: დიდად ვალიანსა ჩემსა სახლსა ზედა: მარჯუნიდ დგუმასა ძმისა
ჩემისა იენესსა: (იკანესსა) და წინა დგუმასა: ძისა ჩემისა ბეკასსა: ამისთჳს: სუ-
ლისა ჩემისა: შესავედრებელთა: მთავარ მამამან: დამიტრი მემღუიმემან ¹²⁾ და ყთა
კრებულთა მეუღაბნოეთა: მუგუმადღეს: და ნიშანი დამიდევს: საუკუნო აღაპა:
დღესა ლაზარობასა: თუით ამას ჩემსა აღაპსა არ ეყოფოდა: სწე მას სოფელსა
გავაზელთასა: ჩემმან კელისუფალმან: ეწყინებოდეს: (?) განა სიყუარულისა ჩემი-
სათუის: ყვეს: ესე: და გარდაგან: (sic) ამა ჩემსა სააკუნესა აღაპსა ნუ ვინ შე-
მიცვლის: დღესა ლაზარობასა: თუ ღწს უნდეს სხუითაცა სამსახარითა: წმინ-
დის უღაბნოსთა: გარდაეკლი თუ ღწს უამ მომცეს და თუ არა ძესა ჩემსა ბეკას
დაკანდობ: თუ ღწს დღენი მისცნეს ვითა გუინდა მან მსახუროს წმიდასა უღაბ-
ნოსა მღუიმისასა თავითა თუისითა რაჲთა წმიდამან მამამან მღუიმეს სცეს წარ-
მართებდი კეთილი საწყუთროსა ამას შინა და ვითა: მე არა სადა დამიტევა შე-
უწვენელი ვგრეთვე იგი არი დაატეოს: და მას საუკუნესა ორთავე მეოზად
წარმოგუიდგეს: წინაშე საყდარსა ქრისტეს ღწისასა: ოდეს ყოველთა განშჯი-
დეს მსაჯული იგი თუალ სახავი: აწ ესე ჩემგან დაწერილი მიითუალე პირვე-
ლად შენ ღმერთო ყოველთა კეთილთა მიზეზო და მესამე: შენ: წო ღწ შე-
მოსილო მამაო შიო და შენ მზრუნველო ორთავე ცხორებათა ჩემთაო აწსენ
მიუთვალე ეს ღწს თავსმდებობითა ყდ წწის ღწისმშობლისათა და წწსა მთა-
ვარ-მოწამისა [გიორგისი]თა ქმნილი და დაწერილი და შეწირული: და შენ ჩე-
მო ძმაო თჳნუ და ძეო ჩემო ბეკაო თქუენ მიგითუალავ ამას ანდერძსა მე გგღ
ქს ეწვი: მიმაკალი მეოთხედ წარმართთა თათართა შიგან ქრისტეს სჯულისა და
ერისა და ეკლესიათა დაცვისათუის ¹³⁾. თუ ღწს ჩემს შედეგად გყენეს. და თქუენ.

¹²⁾ ეს დამიტრი მოხსენებულა გუჯრებში №

¹³⁾ ეს ფრასა გგონებს ამას ქნიშნავს, რომ გრიგოლს ეს ანდერძი მიუცია მუ-
თხედ თათრებზედ (ე. ი. მონგოლებზე) გაღაშქრების უწინ. აქ უნდა აგულისხმე-

ერთითაცა ბეწუისა ოდენითა შეჰშალოთ ესე ჩემგან ღთისა მითუალულო: ღწ ყოველი საქმე თქუენი შეშალოს და ნურაი კეთილი ნუ დაგიმტკიცოს და ჩემსა შედეგად მომადელოს ჩემგან შეილნო და შეილისშეილნო ეინც ეს ჩემგან ქმნილი საცილობელად შეჰქნათ ანუ საქმითა, ანუ სიტყუითა ღწ მოგკადენ პატივი შეუწდობელი, ეინათიგან ვიყავ ოდესმე მეცა ამისი მუქქელი, თქუნცა ამასევე გზასა წარმოელით ოცილობელად, სირცხოლეულნიმც მოხვალთ წინაშე ქრისტეს ღთისა და ღწ შემოსილისა მამისა შიუსსა და მერმე ჩემთანა აქათ ისმუნსა(?):—და რამაცა გუარმან კაცმან აქციოს ესე ჩემგან ნაქმარი ანუ ჩემისა სახლისა შეილმან ანუ სძალმან, ანუ სიძემან სისხლთამცა ქრისტეს ღთისათა მზღველად წარგუადგინენ დღესა მას განჰჯისასა წმდნო ანგელოზო და კურტათგან განსლევას მისსა შინა სატანასმცა ანლავს შემწყნარებელად სულისა მისისა საწყალობელისად და ოკეთე ბილწსა ორიგენეს ებრ ღწ ყ(ო)ველთა კერპთმსახორთა ღთისა მგმობელთაცა¹⁴⁾ - - - - - სჯულისა. ოდეს მე. ლხინებლო: ამისა შემცვალებელთა ნუცა: მაშინ მისცემ: შენდობასა: ღმერთო მართლ მსაჯულო:—მით რომე: სამართალი შენი მიქმნია: და სხუისა არ ეისდა რაი დამიკლია: და თუ კელისუფალმან ეინმე ოპატრონოდ ამისი ცილობა იკადროს: და იგი კელისოფალი არ გაპატიყუს (გაპატიყოს) ჩემისა: სახლის პატრონმან: ესე: ყოველნი: წყევანი: მას დაუმკუიდრენ ღმერთო: რომლისა თაესმდებუბითა: ამას ეწერ: კელითა ჩემითა აქა სრულმოყოფელი:—¹⁵⁾

ბოდეს ჰირველი ორი შემოსეკა მონგოლთა საქართველოში, უცხრელ მწერალთა მოწმობით 1219—1220 და მეორე 1221 წელს, „როდესაც საქართველოს განსაკუთრებულ დედაგატი“ (Hist. de la G. 1, 403, n. 3). რუსუდანიც სწერს რომის ჰანს, ჰონორი II-ს 1222 ანუ 1223 წელს, რომ თათრები ორჯერ დაგვეხსენნო (Addit. 302—305). მესამე ლაშქრობა უნდა იყოს განისის ომი 1223 წ., ხოლო მეოთხე—ჰირველი გალაშქრება ქართველების მონგოლებზე 1217—1219 წლებში, აღწერილი ჩინგიზ-ხანის ისტორიაში Parum. de la Qroch-ის მიერ (ქართულად თარგმნილი ხელნაწერი გვ. 437).—შეიძლება აქ იგულისხმებოდეს ორი შემოსეკა მონგოლთა 1220 და 1223 წ. და ორიც—ჟალდდინისა 1225 და 1130 წ. (H. d. G. n. 1; 500, n. 1. 505—6; Addit. 309—317).—ქნელი მსაგულისხმებელია აქ აღმუთის ბრძოლა შეიღწეოვანი, რადგან ამ დროს (1245—1255 წ.), არსენი ცოცხალი არ იქნებოდა (ქცხ. 371).

¹⁴⁾ აქ თავდება ეს სიგელი, რომელსაც ბოლო აკვია.—მაგრამ სინოდ. განტორის გუჟრებში ჩვენ ვიპოვეთ ტუაის სიგელი, რომელსაც თავი არა აქვს (№ 67), რომელიც შინაარსის მიხედვით, უნდა იყოს გაგრძელება ამ გუჟრისა და ამის გამო უკანასკნელს აქვე ვებუტდეთ. სჩანს, რომ რაღაც კიდევ აკვია ამ უკანასკნელს გუჟრისა, რადგან ჰირველი სტრაქონები გუჟრისა № 67 არ ეწეობა უკანასკნელს სტრაქონებს სიგელისას № 37.

¹⁵⁾ ეს არის გრიგოლ სურამელის ნაწერი, როგორც შემდეგის წარწერებსაცანს.

სსკა შომსხვილო სეჯით, მსკდრუჯად:

ქ: ამას: ჩემისა: ძმისა: და ღთის:(?) გ'გლ (გრიგოლ) ქართლისა: ერის-
თნისა: დაწერილსა: ვითარად: მათისა: სულისა: სალოცველად: ღთისდა: და
წმიდისა: შეო: სდა: (შოხდა) შეუწირავს: ყუველი: ჩ'ნი: კერძი: და ბეგარაი:
გავაზელთა: სუფლისაი: მე ივ'ნე: მეაბჯრეთა: უნოცესსა: ¹⁶) განალამცა. დამი-
მტკიცებია: ღთმან: (დმკრთმან) მტკიცე ყუს (ყოს): და არგენ: სულსა: მათ-
სა: —

სსკა მსსკბლ სეჯით მსკდრუჯად: წაწინებულის სეჯით, სკეუჯად:

ქ: ესე: ვითა: პატრონსა: და ღთისა:(?) მამსა ჩემსა: უბ'ზია (უბრძანება)
დ' დაუწერია: და შეუწირავს ყუველი ჩუენი: მუსაელი: გავაზელთაი: მეცა:
მათსა: მიწასა: და ძესა ბეგასა: ქსა (ე)რესა (ქართლისა ერისთავსა) განალამც
დამიმტკიცებია და მტკიცე ყოს ღთმან: — ¹⁷).

სსკა მომწერილო სეჯით, მსკდრუჯად:

ქ: კ'სნ: (კირიელისონ) ესე ვითა: ევესა (ერისთავთერისთავსა). გრიგოლ
ქს ერესა (ქართლის ერისთავსა): დაუც სასოებია სკნოისაცა (საუგუნოისაცა)
ცხ(ო)რებისაი: წ'ისა მამათა მამისა შირისი. და წ'თავე ღთისათა მიმსგავსებუ-
ლისა ქკ'ზ: და მწიგნ'ზრთხცეს ყოფილისა (მწიგნობართ-უსუგეს ყოფილისა) და
აწ' მწირობითა წმიდასა უდაბნოსა: მლუიმისსა შინა: მყ'ფისა (მყოფისა): არსენის
და წ'თა მამათა მლუიმისათა და დაუწერია თუით მის წ'დისა უდაბნოისაგან მო-
სყიდულისა გავაზელთა სოფლისათუის მათგან აზადებაი (sic) და უწყინლობანი: და
თურაი ახლო უწყსოი დაჭირებია მკ'ზმეტებოდა მის ყოელისავე აკლა [და] ყო-
ელისა შესავლობისგან: შეუჯად და თავისუფელ ექმნა: და მმასაც მათსა მეაბჯრეთ
უსუგესსა: ივანეს: თუით მათითა კელითა: დაუმტკიცებია: არგენ: ღმან: ცხო-
ვნებითა: სულიერითა და კორციელითა ორკერძოითავე: და ჩ'ს ქს შ'რ ქკ'ზი
არსენიგ. მოწამე და დამამტკიცებელი ეექმნებით: წ'დისა განგებულებისა მათი-
სასა: ეინ და რამანცა გუარამან კაცმან: რასაცა ჟამსა: რაისაც მიზეზისა შემო-
ღებითა: შეუტეალოს მას წ'დასა უდაბნოსა მლუიმისსა ამას შინა: აღნაწერისა-
თან: რაიც რაისაცა წესის მქონებელმან კაცმან: დიდმან გინა თუ: მცირემან:
კრულმცა არს და შეჩუენებულ სიტყუითა: სიტყუისა ღთისა: იესო ქტვისითა:
წ'დათა მისთა ათორმეტთა მოციქულთა: ჯუარითა (ჯუორითა): წ'დათა შუილთა
და კრებათა მადლითა: ხუთთა პატრიარქთა: ჯ'რითა: წმიდისა და სამოცი-
ქულოისა კათოლიკე: ეკლესიისა მადლითა: და რაოდენნი: მას შინა წ'დნი

სწანს. გრიგოლის მამა სულა და სულას მამა რატი (იხ. „ქრონიკ.“ I, 266).

¹⁶) ეს ივანე, მამა გრიგოლისა, მეაბჯრეთ უსუგ. ქტსში არ სწანს.

¹⁷) ბეკა ფრთად ცნობილად ისტორიული პირია (ქტს. I, გვ. 370; 383; 420), ამისი შვილი რატი და ქალი სუაშაქ (ქტს. I, 427), რომელიც მითხრება: კიორგი დადაბს (თუ ბედას) (Rap., VII, 42—43).

ქვნი (ქათალიაზნი) სხდომილ არიან: და დასხდებინ: მათ ყრა: ჯრითა და მადლითაცამცა კრულია: და რაოდენი მას შინა და რაოდენ გზისცა: წდაი მი- ჰრონი სრულ ქმნილა და იქმნების მის ყლისა მადლითაცამცა წყეულ და შე- ჩუნებულ არს: ცოცხალი და მკუდარი გაუქსნელად: აქა და უმეტეს სქნოსა საუკუნეთასა: ხოლო მტკიცე მყოფენი ყლინი: აკურთხნეს ღმან: და წღმან დედაქალაქმან:

სსგა სელოთ, მსგდრუჲად:

ქ. ესე ვითა: სულკურთხეულსა: გგლს: ქ. ეცა (ქართლისა ერისთავსა) დააწერია: და მღუმიმისთს: მათი: ნასყიდი: სოფელი: გაკაზენი: უსამართლოო- სა ზედა: დადებოლისა ბეგრისაგან: გაუთავისოფლებიან: კოტმისსა: თანა და წდასა მეუფესა და მოძღვრესა ჩუენსა არსენი: ქსა (ქართლისა): კზსა: კანონითა მათითა დაუმტკიცებია: მეცა: ქეს: მიერ: ქართლისა (ქსა) მკსი: (მთავარებსკო- პოზი) გი (გიორგი): დაეამტკიცებ: კანონითა: წისა: ეკლესიისათა: ვინცა: (მო- შლისა... წეგა)... კრულ არს: გაუქსნელად: ზე ცათა: შინა: და ქლე: ქუეყანა- სა: ზედა: პეტრე: (პეტ) მოციქალთა. თავისა ჯუართითა: და ჰრისხავსცა: ხატი... ქეს ღსა: რლი: მდგომარე: არს: ტაძარსა: შინა: დიდებისა: ღისასა: სამ- თავროს. და ჩენ: გლახაკისამცა: ჯუართითა კროლია: ცოცხალი და მკუდარცა გაუქსნელად. დამამტკიცებენი: ღნ აკურთხნეს

სუტრუჲად (გაკრულ სელოთ):

ქ. ესე ვითა: ქართლისა: ერისთავსა გგლს დააწერია თავისა კელითა: დმ მღუმისათვს: მათი ნასყიდი: სოფელი გაეზენი: უსამართლოჲსა ზა დად- ბულისა ბეგრისაგან გაუთავისუფლებიან კოტმისსავე თანა: და წმიდასა მეუფესა ქართლისა ქათალიაზსა კანონითა მათითა დაუმტკიცებია: მეცა: იფანე (ინე) ლაგერდელი მტკიცე ვყოფ: შემეცალეებენი ამის დაწერილისანი იყავნ კრულ...

მსგდრუჲად:

ქ. ესე ვითა: ეცესა: ქართლის ერისთავსა გრიგოლს თავისა კელითა და- აწერია (როგორც ზემო)... და ქკზსა არსენის და ქს მსკზსა გის უჯუარო- ნითა და კანონითა დაუმტკიცებია, მეცა უნდუი არსენი მანგლელი ჩემითა კე- ლითა ეამტკიცებ (წეგა გერეთავე)... და ჩნ უნდოისა ჯუართითა...

ქ. ესე ვითა: ერისთავთ: ერისთავს: ქართლის ერისთავსა: გგლს და მმა- სა მისსა: იენეს თავისა კელითა დააწერია: და წღის შიოის-და ნასყიდი: ადაბ- ნოისა მისისაგან: ძუელსავე წესსა ზა გაათავისოფლებია... მოწამენი ვართ: ჩუნ სამნივე ადაბნონი: გარესჯისანი: და დაეამტკიცებთ: თუისის კელითა... (მსგავსადვე ზემო მოწერილებს).

სუტრუჲად, ზედეკ აწერია (სსგენი ნიშნები დატეფიან დედნისა):

ქ. მე გლახაკმან არსენი მწირობასა შა ჩემსა მღუმეს. ეეჰავე ნათელსა სულისა ჩემისსა გრიგოლ ქს ერისთავსა: რათამცა უბაღთთა კაცთაგან შესა- ვალად გასრული სწელი გაკაზენი ძუწლითავე წესითა გაუთავისუფლნა: წასა მამასა შიოს და უდაბნოსა მღუმისსა. ვითა ძუწლი დაწერილი აქუს ფაენელთა:

გან მონასყოლობისაჲ მღვმესა: ერთსა ჯერსა ლაშქარს წამაეაღსა¹⁸⁾ მოეაქსენე თხუთმეტი ლიტრაჲ აბრეშუმი კარგი; ოქსინოჲ ჯუბაჩაჲ ახალი მრეაქსენე; სამოცდათხუთმეტი ღუკატი: ერთი პალანკურდნითა შეკაზმული დიდად კარგი ჯორი ოთხსა თეთრად მოფასებული ჩემთჳს: ცნენი ერთი სამას ორმოცდა ათ თეთრად ნასყიდი: უნაგირი ოქროჲთა და ზარხოჲთა მოჭედილი ექუსას თეთრად დაფასებული: აღჯრნი თათრულნი მარგალიტის ძირისანი: რომელსა ჰქვან სადაფი: ოცი ღუკატი მისთა ყმათა მოურაესა—და მიმიცემია: მართ ჭკაზუჯლთა საქმისათჳს: რლ სამართლისა ნახევარსა აიღებდეს: და ამას: მამისა მისისა სულაჲს დღეთა შიგან დადებულსა: აჲ გრგლ ქვათაევეს წე ხატსა. ედ წდის ღრთის მშობელისასა მჯდომარემან მისითა თავსმდებობითა და წისა მთავარ-მოწამისა გრითა ესე ზემოჲთ დაწერილი დამიწერეს მან და მამან მისმან იგანე და შეიღმან მისმან ბეგამან: და ამისევე საქმისათჳს ლაზარობაჲ დღე მღვმეს ალა-პად გაუჩინეს¹⁹⁾: აჲ შენ ღთო ესე მათი აღთქუმა წე შენსა დამიცი: და შენ ედ წო ღთისმშობლოთა თავსმდებო ამის მათისა აღთქუმისაო: თჳნ იცით და მთ: თუ მტკიცედ იპყრან ესე აღთქუმა მათ პირველ (ჲლ) და მერმე მათთჳ შემდგომარ მომეაღლთა და მათთა ყმათა და კელოსუფალთა: ეღნი საქმენი მათნი შენ: კეთილად დაიცივენ და თუ შეცვალოს ვინმე: შენ ხარ ჩემი მოურ-ნე და დედაო ღთისაო შენზედა დამიგდია ანდერძად.

1250—1260 შიომღვიმის სიგელი № 38.

სინოდის კანტ. დაცულია ტყაეზედ ხუცურად ლამაზის ხელით ნაწერი გუჯარი № 38 (სიგრიით 1³/₄ არშინი, სიგანიო ხუთი გოჯი); თავი სიგლისა დგლეჯილია. ტექსტი სიგლისა დაწერილია ხუცურად XIII საუკ. ხელით ხოლო დანარჩენი მისი ნაწილი დაწერილია მხედრულად მერმინდელის ხელით.

თუმცა სიგელს ქორონიკონი არ უზის, მაგრამ იგი დაწერილია 1250—1260 წლებში. ამისი მტკიცე საბუთები შემდეგია: 1) ამ სიგელში მოხსენებულია ზოსიმე ბერი (თავაური?) და მისი „გამზრდელი იოანე“, რომელიც, როგორც შემდეგის მერმინდელის იმვე სიგლის წარწერათაგან სჩანს, ყოფილა თფილელი მთავარებისკოპოსი იოანე, როგორც სჩანს ზემო დაბეჭდილის სინოდ. კანტ. გუჯარისაგან № 39 (გვ. 125) იოანე არის „გამზრდელი“ დემეტრე მღვიმელისა და ცოცხალი ყოფილა 1248 წლის ახლო-ხანებში;—2) მერმინდელ წარწერაში სიგლისა № 38 მოხსენებულნი არიან: ბასილი თავაური მოძღვარი, მემღვიმე ზოსიმე, ბერმონაზონი გიორგი, ხოლო ქვემო დაბეჭდილის შიომღვიმის სახარებისაგან სჩანს, რომ ბასილი და ზოსიმე თავაურნი და ბერი გიორ-

¹⁸⁾ და ¹⁹⁾ აქიდამაჲ უმეტესად მტკიცდება; რომ ეს გუჯარი (№ 67) არის გატრელები ზემო დაბეჭდილის სიგლისა № 37 (შეადარე შენიშნ, № 4).

გი ცოცხალნი ყოფილან 1270 წელს, აქილამ ცხადია, რომ თვით ხუცურთ ტექსტი სიგლისა 1270 წელზე ადრე დაწერილი. 3) რადგან ტექსტში მოხსენებულია აგრეთვე მანგლელი დანიელ, ხოლო 1259—1260 წელს მანგლელად მოხსენებულია არსენი, აქილამ საგულისხმობელია, რომ დანიელ 1260 წელზე ადრე ცხოვრებულა;—4) გარდა ამისა სიგელში დასახელებულია მემლიმე დემეტრე, რომელიც ცხოვრობდა მთავარებისკაპოზის გიორგის დროს უკანასკნელი ცოცხალი ყოფილა 1236—1257 წელს და მას დაუმტკიცებია 1259—1260 წლებში რკონის გუჯარი (იხ. ზემო გვ. 57 და ჩემი „ქრონიკები“ II, გვ. 143; 101; 128; 125).

შინაარსი სიგელსა,—ენიც-კი ღრმად ჩაუყვირდება,—ძვირფასს შასალას იძლევა არა თუ მონასტრების ნიეთიერის ყოფა-ცხოვრებისას, არამედ საზოგადოდ წოდებათა იურიდიულის და ეკონომიურის დამოკიდებულობისას, და იმ-დროინდელ ქართველთა ყოფა-ცხოვრებას გვიხასიათებს.

- - - [სახელი]თა მამისა, ძისა და სლი - - - - | (აქ განგებ გამოევშვით 11 ტრიქონი) [ესე წერილი და სიგელი დაგიწერეთ ჩნ მღვმელთა ერთობით: სრულად კრებულთა წისა] მამისა შიოხს შვილთა და მოწაფეთა: შენ ზოასიმეს: კე (კვრიკე) კახთა მეფისა¹⁾ სამწირველოჲ გქონდათ. ამას საკურთხეველსა მთსა (მათსა) ზა შენ ზოასიმეს და შენსა გამზრდელსა იეს (იოანეს) დიდნი ჭირნი გენახნეს. სკრთხელისა (საკურთხევლისა) სახლი დაშლილიყო. აღარ იყო და შენ ზოასიმეს გამზრდელსა იეს. ერთნი ნაშვილებნი სახლნი და ერთნი მამულნი ეკკლესიასა ქუე (sic) დაუსხენით. და მისად სანაცვლოდ თამაურნი სახლნი მოგცენით: და სასაკუმელოჲცა ავიღეთ თქნგნ. და თქნ დიდი ჭირი ჰნახეთ: და სახლი მოაშენეთ. უკმარი საკმარად შექქმენით. და ესე საკურთხელსა აქა შესძინეთ. და კულა საკურთხელსა ვენაქსა ზა აგარას თორმეტისა დრაჰკნისა ვენაკი იყიდეთ²⁾ კვრიკაჲსძისგან და იგიცა ზედა მოჰკიდეთ. რუეთს საკურთხელისა საგლეხოსა ვენაქსა ზა კაცნი ვინმე სხდომილ იყენეს არ-მემამულენი. მიწაჲ ვენაკად აეშენჲ. და იგინი კაცნი კიდე წავიდეს. ნაშენებისა მათისა ნაცვლად იეს გამზრდელსა გარისელაჲს. ძესა თექუსმეტი დრაჰკანი მიეცა მათ კაცთათჲს. და მის გარისელაჲსძისა სულისა სალოცავად თორმეტი კოკაჲ გაუყოფლისა ტკბილისაგან აიღების მ[ესა]ლ სალოცავად ყთა წელიწადთა. და ამისა სანაცვლოდ შენ ზოასიმეს გამზდელმან იე: გარისელაჲს: ძისა სულისა სალოცავად: თვედლორობისა ჰარასკეცსა, თესლი და კუანჩხითა

¹⁾ უნდა იგულისხმებოდეს კვირიკე დიდი († 1102 წ.), „კაცი მეფობისავე თანა მეფე ქმნული ვნებათა ზედა და ჭეშმარიტი ქრისტიანე“ ქ-ცხ. I, 241; შეად. ბროსეს თარგმანი-Hist. Ge' I, 353).

²⁾ თუ 12 დრაჰანდ ვენახი უყიდნია, ზღლო რვა დრაჰანდ „ორი გუთანი მიწა“ (იხ. ქვემო, შენიშ. № 5.), აქილან ცხადია, რომ მაშინდელი დრაჰკანი უდრდა არა 1½ მანეთს, არამედ 20—40 მანეთს ჩვენის დროისას.

ლკნოა¹⁾ ამას ძმათა გაუყოფელ ტკლესიას: და კულა მასვე ვენაქსა საგლეხოსა ზა: იეს შენსა გამზრდელსა ნაკლოები მქედლურა ეყიდა და ზედავე მოეწოდა. და კულა იეს მთხრობელი აუღდა ივანბერი წვერა-გრძელისძე, და მიწა დაკარგული უთხრა და მან მისითა მოჭირებითა და საურავითა ზედავე შესძინა. თუთ ამის დაწერილი ძეს, ესე საკურთხევისა-და აქა შეუძენია, და კულა საკურთხელისა მიწა შალტაში, კრდათა გაუტყეველი უკმარი საკმარად შეჰქმენით ღიღნი ჭირნი ჰნახნით. შენ და შენმა გამზრდელმან იესე ესე ყი საკურთხელსადა შევიძენია შენ და შენსა გამზრდელსა იეს. და ეინათთან ესე ყი შენ და შენსა გამზრდელსა იეს მოგეჭირეა შენ. ზოსიმეს ღედულსა ზითვად მოცემულსა ზა სტფანეთ მამულისაგან. რლსა მსახური არააზა აც. მისსა ნაცვალსა სტფანესძე. ვარდაკადის, საეკლესიოსა და სამეფოსა სამსახურსა კულუხსა ლალასა და ყოჩქლოსავე გამოსაღებელსა. ჰვარე მოცემული არს ესე მიწა ზითვად. ამას მიწასა ღედისა შენისა ზითუესა ზა შენ ზოსიმე და შენმან გამზრდელმან სახლკარი ააშენეთ და მოკიდებით ვენაჲ კარგი: ღიღნი ჭირნი ჰნახნით, და მეტის-მეტად შენ ზოსიმე, და კულა შენისა გამზრდელისა იეს. მშას მუბერს (მამასა მუბერს). კვრიკაული მიწა ადღო საშენებლად ზელგიორა გზს ძისა ვენაქსა გუერლით, ღლისა ერთისაჲ, და რაჲ ადღეშენა ორად გაეყო. ნახევარი იოანეს მამასა დაწვიკირა მუბერს ნახევარი მიწის პატრონსა მერმე იგე მათი კერძი ოაკრდა და თქნ მისვე მამულისაგან იცვალეთ მიწითა: ოთხნი ზომაჲ წყალმყინვართა ზა მიეციეთ. როსტომამხსისაგან ეყიდა ღლისა და ნახევარსა მამიწაჲ შენსა გამზრდელსა იეს. და კულა მასვე ზა მოკიდებით მატლამნუხისაგან ღლისა ერთისაჲ და მასვე ზა მოკიდებით ზადისძისაგან ღლისა ერთისაჲ, და ზედავე მოკიდებით ღლისა ერთისაჲ სტფანეს ძისაგან. ესე სამისა ღლისაჲ შენ ზოსიმეს გეყიდა. წყაროთა ზა, ამასვე გუედით (sic) ზედავე მოკიდებით სამისა ღლისაჲ მიწა იყო ეკლესიისაჲ და მისითა სამართლითა სასაუმიწელოაჲთა თქუენე მოეციეთ, და კულა ეკლესიათა გუერლით ორისა ღლისა მიწა შენ ზოსიმეს გეყიდა სტფანეს ძეთაგანვე, და კულა შენ ზოსიმეს როეთელისა მქედლისძისაგან გეყიდა ორისა ღლისა მიწაჲ [აქ ზედ წყარა სეფეჲ წაღვე სეჲა ჰეღამთ: „ამის მქედლისძისაგან რომელთაცა ეყიდა შესამოსლისა ფასად ორნი გუთანნი კვარაძეთაჲ] ქანდაურსა ქუეშეთ რუსა: ესე შენ ზოსიმეს და შენისა გამზრდელისა. ნუსყიდი და ნაჭირები და ღედული ზითვად მოცემული ყოველივე ესე თქნის მის წყაროსა მკეფნა სამწირებლოსა ზა მოკიდეთ თქნისა სულისა და მშობელთა და გამზრდელთა სულისა სალოცავად, არავის. საქმე უც ამას ადგილსა ზედა, არცა სამეფოაჲ სამსახური ზედა აც, არცა მდგურაჲ (sic) არცა გავოსაღებელი თვნიერ ეკლესიისა მამითნადი. (sic)²⁾ ყოველი-

¹⁾ „კვანჩხრ ღვინის სასმისი მცირე“ (საშა).

²⁾ მამითნადი უნდა იყოს „მამითადი, ე. ი. ნადი ყანათათვის“. აქ ორის სიტყვის ადგილი ამოღებულია. ნასყიდ-ნაშთითვის არავითარი გამოხატულება არ ადევს.

Handwritten text at the bottom right of the page.

თურთ უბეგრად არს მით რლ ნასყიდი არს. ესე შენ ზოსიმეს შენთვის და შენ-
 თა მშობელთა და გამზრდელთათვის სალოცავად სახლკართა ეენაკითა წისქუ-
 ლითა. საკმრითა და უკმრითა შემოგვიწირავს ეკლესიისა სალაპედი; აწ ამას
 დაწერილსა ჩნსა მოწამენი ეართ: ამას უდაბნოსა შა მყოფნი ძმანი. და მო-
 წაფენი და შეიღნი წისა მამისა შიოხსანი: პლ წა შმა მელეზე თე. და
 მძღრი იე: ბასილი მნათე. ბასილი თაკაური. ბასილი ტიმოთეს ძმაჲ: მიქელ ისა-
 კის მწირველი. ზაქარია: ბრუკუაული ნკზ: არსენი და არსენი: თე, (sic) დანკზ. და
 ლუკაი, (sic) გნი, (sic) და მისი შეილი მანგელაი: დანიელ, (sic) და სვიონ: ნკლზ
 საგდუხტისი: იშტიმახი გნი: ბერი გინდაბერი: მიქელ აფსაზა: ბერი თე, (sic) ბე-
 რი გჯრკაასიქე: ყოველნიეფ ერთობით: მღღელნი და მამანი მკვდრნი. ამის უდა-
 ბნოხსანი:.

შა აწ ვინცა ეინ დაწერილი რა გაგებული ჩნი შეცვალოს და აქციოს
 რადასცა მიზეზითა შინამან ანუ გარემან დიდმან ანუ მცირემან: რამანცა გუარ-
 მან კაცმან ჰირსხანსმცა... შმანი ჩნნი იე, შიო და ევეგრე (sic) და ყნე წნი
 მისნი: და წყევისამცა იგი კანონი: მას ზედა აღესრულების. და უდაბნოხსამცა
 მღვმისა, (sic) ლოცვაჲ წყეველ და კრულობად მოექცევის და დამციასჯების ყთა
 თა მემობართა წდისა სამებისათა: იუდას და იელიანეს თანა: და კრულმცა
 არს პლ ლთისა დაუსაბამოხსა პირითა და წთა ათორმეტთა, (sic) მოციქლთა
 მადლითა: და ჯრითა და ექოსთა (sic) გრებათა მადლითა: და ხუთთა პატრიარქ-
 თა ჯრითა: ქართლისა კათალიკოზთა ჯრითა: და ქართლისა მთავარებისკო-
 პოსთა ჯრითა: და ყოველთა მღღელთ-მოძღუართა ჯრითა: აქა და სკნესა
 ან: — და ეინ დაამტციკოს, (sic) ლნ აკრთხენ: და ყთა წდათა მისთა:

გუჯრისი ჰეორე ზირზე მსედრულად, მეუ XIII საუკ. ხელთ და შქრადის მელ-
 ნითა აწირა შეძლეგი (თითქმის ყოველ სიტყვის შეძლეგ ორ-ორი წერტლად):

ქ. სახელითა: ლთისათა.... წმიდათა და ღმერთშემოსილთა მამათა ჩნთა
 :იწე: შიო და ევეგრესითა: ესე: დაწერილი დაგიწერეთ: ჩუენ: კარაჲსქეთა:
 გუირიკე: და ბასილმან: შენ გიარგის მეშირის მეს მას ჟამსა ოდეს ძმაი შენი
 ზოსიმე შიიცვალა: აქროსა ევედით: ჩუენთა მშობელთაგან დანადგბსა ზოსიმეს
 თანა და ამის საქმისათ შენ გიარგის გერჩოდით ვიძიეთ და ვცან მართლრი,
 რომელი ძმასავე ჩუენსა იონე (იოკანე) თფილეულსა წაეგო თვნიერ ამისგან გა-
 რეშე, რომელ ზოსიმეს კელსა მინდობით შესამოსელი იყო და იგი დაიკარო
 გა და წაკდა და და ესე შესამოსელი რვა დრაჰკანად ეაჭრულად დაფასეს
 (დაფასესას?); შენ ოქროდ არ ძალგინდა და მოგუეც ორი გუთანი⁵⁾ მიწა
 მქედლი[თური]. აწ დღესითგან წადმართ არა ეინ იყო ჩუენის გუარისა არ-
 ცა ჩუენ კუირიკე და ბასილი და არცა ჩუენნი შეიღნი და მომავალნი ამისა
 პროისანი (ამის პირისანი?) და ეინცა რამანც გუარმან ჩუენმან დღესით ვთხო-
 ვოს და ანუ გერჩოდის კრულმცა არს დაასაბამოისა ლთისა პირითა. მკუდარი

⁵⁾ გუთანი მიწა უნდა იყოს ერთი დღიური.

და ცოცხალი. ესე დაწერილი მე ბასილსა თუთ კელითა ჩემითა დამწერი არს (sic). მოწამენი არიან ამას დაწერილსა: ბასილი მოძღუარი: თავაური: მემღუიძე: ზოსიმე: გიორგი: ჭ(ე)ანდიდლისა: მწირველი: ნიკოლოზ: ბუსლისძე (ბუწისძე?) მნათე: ელია: არსენი. კალმანგლოთა: მწირველი: თევდოსი: ბასილი გიორგი: გაზრდილი: მათე ელიას ძე: და ყოველნი კრებულნი“. ზედაჲ სსგა სკლით მსგდრულად: „ესე ვითა ბასილსა ძმასა ჩემსა დაგიწერია მეცა მოწამე ვარ კ“ (კჯრიკე?).

სსგა სკლით, XIII საუკ. მსგდრულთ: „ქ: სახელითა: ღთისათა: და თავს-
დებობითა: სუეტისა: ცხოველისათა: ესე დაწერილი: დაგიწერეთ: ჩენ (ჩუენ):
ბურჯულთა: კავთულამა: და თევდორამა: და ჩენთა (ჩუენთა): შვილთა: ბა-
სილამა: და მშუილამა: დაგუეტირუა ჰაეისა: ჟამისაგან: და ხარაჯობისაგან: და
ავილეთ: თქენ (თქუენ): მოძღურისაგან: დემეტრესაგა: ტუხუისძისაგან:“) სა-
მოცი: თეთრი: დეკენბერსა: ათსა: და გამიზინეთ: უცი (ოცი): კოკაი: ტკბი-
ლი:“) წელიწადსა: შიგა: მზაი: რომე უსიტყუელადა: კელთა: მოგაკსენებ-
დეთ: ვირემდისკალა: ამა: თეთრსა: შენსა: კელთა: მოგაკსენებდეთ: ამისნი მო-
წამენი არიან: კარაისძე: ებაი: და წამალაისძე იაი:“.

მე-XVII საუკ. სკლით მსგდრულად: „ქ. მლიმეს: რომ: კრებულნი: ბერე-
ბი: რომ: წასულან: და ბკიტბს:“) საყდარი: აუშენებიათ: ის კრებულნი: ამა-
შიგან: სწერიან: იქ რომ: სახელები: სწერია: საყდარზედა: ისინი: არიან: ეს:
კრებულნი:“.

1236—1248 წ. სინოდ. კანტორის სიგელი № 39.

ეს სიგელე (სიგრით ერთი არშინი, ხოლო სიგანით 5 1/2 კერშოკი) დაწერი-
ლია ტყავსე, მსგდრულად, მე-XIII საუკ. სკლით, სელაქსურად; მელანი გადასულია
და ტექსტა სიგლის ძლივსა იკითხება, ხოლო რამდენიმე ნაწილი სრულიად კერ
გამოაინობება. გარდა ამის სიგელს თავი აკლია. — ამ სიგელში მოხსენებულია დე-
მეტრე მემღუიძე, რომელიც სურამელის გრაგოლის და კვის ნიკოლოზის დროს
სწანან ამას ჭეეო დაბეჭდილს სინ. კანტ. გუჯარში № 34, ხოლო ეს პირნი სცხო-
ვრობდნენ 1236—1248 წლის ასლო-ხანებში. გარდა ამის ამ გუჯარში მოხსენე-

“) დიმიტი მოძღვარი კვის ნიკოლოზის დროს 1240—1280 იხ. ზემო, გვ.

“) თუ ახლანდელის ფასიანობით კოკა ტკბილი სამ მანეთობაზე ვიანგარიშეთ, მაშინ გა-
მოვა, რომ თითო თეთრზე საგრეველი უანგარიშნით ერთი მანეთი. ბროსეს გამოკვლევით
ერთი თეთრი უდრიდა ერთს შურს R(არ. IV, 84). — ცხადია, რომ ეს წარწერა ეკუთნის
იმ დროს, როდესაც მონგოლთა ხარკობამ მეტად შეაწუხა ქართველობა და ფული გააძვირა
(იხ. „ქრონიკები“ II, გვ. 133).

“) ბკიტაბი უნდა იყოს ბკითა თრიალეთისა (იხ. ჩემი „Завѣщаніе П. Давида Воа.“
გვ. 26—7 და „ისტორიული საბუთები შიომღვიმისა“ გვ. 17).

ბუღია „სურაზმელთაგან (ქ. ი. ვაღ-ედდინისაგან) მოხბეკა“ ქართლისა, რაიჭა იყო 1225—1230 წლებში Hist. G. 1, 500; Et. Orbelian: „Hist. de la Siounie p. 226; ბრახსესს გამოცემით).

1) - - - - - ესე დაწერილი მე დემეტრე - - - - - მამამან ჩემმან ნიკოლოზ და ძმათა ჩემთა იოანე და გი დაგიწერეთ - - - - - ძმასა შენსა: ღწს (ღანელს?) და ყთა მომავლთა თქუენთა; მას ქამსა. ოდეს ჩწისა გამზრდელისა იწე მთა-გარებისკოპოზისა სამწირველო პ[ურ]ითა ჭქონებოდა დაწერით და მათი აღარ ეინ იყო და უკაცურობითა და ქამთა შეშლითა: სახლი და საქონებელი ყუელი და მავებულ იყო, აწ თქუენდა მოგუიციშია მკუილრად მამულად სახლი და პური უკუდაგი და (ა)გარას ორი ენაკი მიწიანი, სხალტბას ენაკი და მიწანი და წყლის პირს ეახნი კითხ[ეთა და] ნება-დართეთა სრულად მლუიმისა კრე-ბულთათა ესე ყუელა [გაპზრდე]ლისა ჩწისა. მისგან აშენებულისა ნათლისმცე-მლისა ეკკლესია და უშენი და სურაზმელთა მარბეკასა შიგა ყუელია მოიშალა და მას ქამსა ესე გამოვარჩიეთ, რომელ მლუიმეს გქონდის ჩწსა [სამწი]რველოსა [სახლსა] და [შაბათ] კუირეთა და დღესასწაულთა ჩუენსა ეკკლესიასა. შჩგან წირ - - - - - იოანე მთავარებისკოპოზისა და ჩუენთჳს კურტის (ბურტვის?) ჯწრის(?) - - - - - თუ - - - - - [ა]ლგეთი გაკაციერდდეს ამავე საქმითა შენ გქონდეს ენაკი და მიწანი რწლიცა სხალტბას [არია]წ ყუელანი აკარას გოგთური, გოთან[ური], ბულახური გუთანი ერთი - - - - - სამი გუთანა მესსურისა მიწისაგან, გათანა არი, ამას რა-ნიცა მიწისა მეტნი აგარას, თუ ჩემისა გუარისა კაცი არ იყოს მლუიმეს, იგი-ცა ამავე სახლსა მისაყენებელნი არიან ბოლოდ და რაიცა რუეთს ნასყიდნი არიან იგინიცა გამზრდელისა ჩემისა და ჩემგან მოგებული ყუელია საბოლოოდ ამა ეკკლესიისათვის მოგუჳა (მოგუინიჭკს?). აწ გიბედნიეროს ღწ ერთგულო-ბასა შინა ჩუენსა - - - - - მებობასა და - - - - - ბერსა: საბას და მამასა შენსა და მ - - - - - არა არა შევეცვალოს ჩემ დემეტრე წირგანელისაგან, არცა ძმათა, ძმისწულთა და მო-მავლთა ჩუენთაგან - - - - - ამისი მოწამე არს სწდ კრებულთ. აწ ეინცა რადესცა მიზეზითა: შეუცვალოს, ჰრისხაესცა ღწთი დაუსაბამო... (წყეკა:...) და მის მთა-ვარ(ებისკოპოზის) იოანეს ჯუარითა: და მადლითა და ეინ დაამტკიცოს (ღწ აკურთხოს).

მერე ხელმოწერილია სსკა-და-სსკა პირთაგან, მგანამ სრულიად გადასულა.

სათაურთ სიგელის: „ავარული და სხალტბისა ნასყიდობისა და შეწირო-ლობის სიგელი“ (ეს მექმინდელის ხელით).

1236—1257 წ.—სიგელი სინოდ. კანბ. № 34.

ეს სიგელი (სიგრით 1 1/2 არშინი, სიგანით 5 1/2 გერშოკი) დაწერილია ტუბუ-წედ მე-XIII საუკ. ხელით; მხედრულად, სიგელს თავი აკლავ და რაც დარჩენილია, ისიც დაგლეჯილია და დაზინებული. ამ სიგელში მოხსენებულია არიან ისტორი-ული პირნი: 1) ეწი გრიგოლ მსახურთ-უსუეტესი სურამელი (ქ.ცს., 1, 364—5;

377—8; 390—2), რომელიც უკანასკნელად მოხსენებულა ქ.ცხ. 1257 წლის
ახლა-ხანებში (გვ. 390—2), 2) კათალიკოზი ნიკოლოზ, რომელიც 1246 წლის
ახლა-ხანებში მონგოლეთში წავიდა და უნაუფრემიად მოიტანა „იერლავი“ (ოქმი)
საქართველოს ეპისკოპოსის და სამღვდლოების სახელმწიფო სარჯთაგან თავისუფლო-
ბისა (ქ.ცხ. 1, 380; Hist. G. 1, 541—2); 1280 წლის ახლა-ხანებში ნიკოლოზმა
კათალიკოზობა გარდასტა აბრამს (ქ.ცხ. 418; 415; Hist. G. 1, 599). მისი წინა-
მოადგილე, როგორც სჩანს, ყოფილა გიორგი (იხ. „ქრონიკ.“ II, გვ. 93—8).

[ცხოვე]ლს მყოფელისა: | [და წინასწარ]მეტყუელისათა და | - - მღრღელ-
თმო - - | - - - მამა ჩნთა იოანე (ანუ) ბო - - | - - [მო]გაკსენეთ ჩუენ სრულიად
მლუი - - | - - მნათემან თადეოზ და ყ - - - [სუ]რამელსა გვლ მსახურ უხუცეს - - ალ-
გვშენენით წისქულინი მტკუარსა ზედა სალოცველად დღეგრ - - თქუენისა თავი-
სა და იყიდეთ ჩუენგანვე ციხედიდს გლეხი ქაეთარერი ნ - - - მეწისქულიდ
და ავიდეთ თქუენგან ფასი სრული . . . [თქ]უენგან აღშენებულთა წისქულილ-
თათჳს საკაზმაველ შემოსწირე წსა შიოს და მის მიერ აღშენებულსა უდაბნო-
სა მღჳმისჳსა სალოცველად და საკმარად სულისა თქუენისათჳს, რომელი ყთა
დღეთა და ყთა ლოცვითა გილოცვიდეთ და მოგიკსენებდეთ და ვითა წის
ევაგრესობითგან გუქონებია უცილობელად და უწყინელად, ეგრეთვე თქუენთა
ჩამომავალთაგან გუქონდეს და არაეის საქმე უც თქუენისა სახლისა ჩამომავალ-
თაგან თუინიერ თქუენსა სულისაგან კიდე, რომელ სამსახურთა ამბთა სული
თქუენი იკსენებოდეს წა ამას უდაბნოსა მლუიმისასა და ნუცა ვინ თქუენისა
სახლისა ჩამომავალნი და მომავალნი შიგა დგომითა ნუკვეითა და სათხოვე-
ლითა და სხუითა რაი(თა)მე აწყენენ და არცა რაჲ ვის საქმე უც და ვითა ციხე-
დიდს სხუაი საქონებელი მლუიმისა არს შეუვალი, ჰვარევე ესე ქაეთარული
თქუენგან ნასყიდი გლეხი შეუვალი იყოს თქუენისა სახლისაგან და მცხეთისა
სახლისა ბეგარი თუით არცა რაი წინასა (წინას—წინას?) ზედა სდებია; და ვი-
ნითგან თქუენითა ოქროითა თქუენისა სულისათუის გიყილია, არცა რა ამას
წალმა საქმე უც მცხეთის სახლსა შესავლობად ანაის თანად არა და არცა რაი
სათათროი გამოაჰვიდოდეს: მალი: ყაუჩირი: სალაშქროი: და საიამე არასთანა
გამოიღებდენ და წისქულილთა რაცა საკაზმავეი უნდოდეს ესევე ჰკაზმავდეს და თჳ
რას წისქულილთა შიგა შეგუცდებოდეს, ჩუენ მლუიმელთაგან ეკითხვოდეს და
ჩუენ გარდაეკდევდეთ და სამართალი თუ რაი იყოს ჩუენგანვე აიღებოდეს და
წელიწადსა შიგა სამსა დღეს სამებუასა(?) იქმოდეს და ხრილისა ნახევარი ჩუე-
ნი იყოს და ნახევარი ამა ჩუენის მეწისქულისა იყოს და ვინ გინდა მოფჳპერ
იყოს და ფჳქვიდეს, მისდა ნუ ვისი ნუ აიღების, თქუენისა სულგსა სალოცავად
ფჳქვიდეს და მეწისქულიდ ვე ზომისა საპატოისა აიღებდეს რუმე (sic) ერთსა
ეყოფოდეს და ენკენიას და წელიწადის თაგს მემლუიმეს ძლუენსა მოართუმუდის
სამსა სქელსა ჰურსა და ერთსა კორჩხალასა ლუინოსა და სხუებდა არაიჭამოჰვე
რაიკ არ დაგვიწერია ამისგან მეტი: და გლეხსა არ სუხრაუბაი, არ გენდგაუბანი,
არ მოწიგნორობაი, არ საბანჯრე, არ საკმარი და არაისთანაი არა. ვინც ესე

თქუენგნით გაგებული შეცვალოს, ჴმემცაიცივლები სჯულისაგან ქრისტიანეთასა და ჰრისხავს - - - სული წმიდაი და კრულმცა-არს ღთისა ჰირითა. . . (წყევა გრძელი).

სხვა სელი, მსედრული (ყოველ სიტყვის შემდეგ ორორი წერტილი უზის):

ქ: კურალესონ: ესე; ვითა: წ: თა: და: ღმერთშემოსილთა მამათა მემღორმეს და სხუათა ძმათა დიდის მსახურთ-უხუცესის გრიგოლ სურამელის და მისთა მომავალთათვის სალოცავად საუკუნოდ დაწერილი ესე დაუწერია და პატრონთა საუფლორითა კელითა დაუმტკიცებია, ჩუენცა გლახაკი ქრისტეს მიერ ქართლისა კათალიკოზი ნიკოლოზ (ნკლზ) მოწამე და დამამტკიცებელი ვარ. შემცვალეებელნი ამისნი იყენ კრულ, წყეულ და შჩუენებულ მადლითა კათოლიკე (კკე) ეკლესიისა, მუნ შინა ღთივ-ალმართებულისა სუეტისა ცხოველისა, ღმერთყოფელისა მიპრონისა და კუართისა საუფლომასათა და ჩუენ გლახაკისა ჯუართა აქა და მერმესა საუკუნოსა, დამამტკიცებელნი ღმერთმან აკურთხენ და წმიდამან დედაქალაქმან“.

სხვა სელით, მსედრულად: „...მე დემეტრე მოძღუარი მოწამე და თანა-დამკლომი ვარ“... (წყევა).

მსედრულად, სელთაწუნად: „ესე ვითა სურამელსა გრიგოლს მსახურთუხუცესსა მათისა სულისათვის მღუიმელთა წისქვილნი აუშენნა და მღუიმელთაგანვე გლეხი იყიდა მეწისქუილედ და მათვე მღუიმელთა შესწირა სახელდებით ქეთხრელი, მე ქრისტეს მიერ ქართლსა მთავარეპისკოპოსო გიორგი მოწამე და დამამტკიცებელი ვარ“... (წყევა).

1260 წ. სინოდ. კანტორის სიზმლი № 65.

ეს სიგელი დაწერილია ტყაზე (სიგრიძე 2 1/2 არშინი, სიგანით 5 გერშოკი) ლამაზის სელით, მსედრულად. სიგელს თავი ავლია, ჴოგავრთი ბოლო-წარწერები გადასულია და ძნელი საკითხი. თუძცა სიგელს ქორანიკონი არ უზის, მაგრამ მიმტეპელი სიგლისა, ძვან აბუღეთის ძე, ჴმოწმობს, რომ მისგან შეწირული ჴოფელი ანგრონი (კასუშტის ანგრეკანი, ფინეზაურის კეღაში, სრამ-მამკარის დღეუში: ის. მისი გეოგრაფია გვ. 476, № 313) უყიდნია მას „ზადდადს კრძლით მისგან ნაშობის ოქროათ“; სოლო ზადდადი ქართველ-მოხგულთა აიღეს. ანკარს 1258 წ. გარდა ამისა სიგლის ტექსტში მოხსენებულია აგივე მთავარ-ეპისკოპოსი გიორგი, რომელსაც სელი უწერია 1259 წლის რკონის და არსენ კზის გუჴრბზე (ის. ქრან. II გვ. 143; 101; 128). ამ საფუძვლებით უეჭველ ხდება, რომ სიგელი № 65 დაწერილია 1260 წლის ასლო ხანებში. — აქ მოხსენებულნი აბუღეთის ძენი გიორგი და ივანე და მათნი შვილნი ძვანი და ივანე ისტორიაში ცნობილნი არ არიან. უკანასკნელნი (ივანე და ძვანი) უნდა იყენ ის „ორნი ძმანი აბუღეთის-მენი“, რომელნიც მოკლულ იქმენ 1282 წლის ასლო ხანებში (ქ.-ცსოვ. I, გვ. 418).

- - - წლისას | - - - შეწვე(გნითა) და თავს[მღებობითა] | ყლ წისა ქალ-
წულისა მ[არიამისათა] - - [და წთა მთავარ-ანგელოზთა მიქაელ და [გაბრა-
ელი]]სითა | - - - შუამდგომელო[ბითა] - - წინასწარმეტყუელთა, მო[ციქუ]ლთა,
მღდელთ-მოძღუართა, მოწამეთა, მამათა, ქალწულ(თა) და ყლთა წლათათა,
რომელნი საუკუნიდგან სათნო ეყუნეს უ(ფა)ლსა ლსა ჩნსა (ღმერთს ჩუენს);
თავსმღებობითა სანატრელთა მამათა ჩუენთა ში(რ), იწე (იფანე) და ევაგრესი-
თა დაგიწერე და მოგაკსენე დაწერილი ესე თქუენ ყოველთა მამათა თუალსა
და მნათობსა წდასა მამასა შიოს და მლუიმეს შინა დამკუიდრებულთა წლათა
მამათა მე აბულეთის ძემან ძაგანმან, ძემან ძაგანმან, ძე. მან ეწეისა (ერისთავთ-
ერისთავისა): ივანესმან: ბრძანებითა და გამოზრახვითა სულიერისა მამისა და
მოძღურისა ჩემისა ქმკზისა (ქართლის მთავარბისკაპოზისა) გრსითა (გიორგი-
სითა)*) მას ჟამსა, ოდეს მივედ ძღუმეს და შევემთხუე საფლავსა წლისა მა-
მისა შიოსისა და ეიხილენ წლანი მამანი მუნ შინა დამკუიდრებულნი და მომა-
გონა ლმან, რაითამე ძალისა მსგავსი საწყალობელისა სულისა ჩემისა სალო-
ცავი გაეიჩინე წდასა ამას უდაბნოსა შინა: ბრძანებითა სულიერისა მამისა და
მოძღურისა ჩემისა გი ქს მკზისათა მოეკსენე და შევეწირე წდასა მამასა
შიოს და მუნ შინა დამკუიდრებულთა ძმათა და მამათა სოფელი ანგროინი
ჩემგან ნასყიდი, რომელი ჩემსა ბიძის ძესა, გრს შეილსა (გიორგის შვილსა)
ივანეს, გაეყრდა და მე ზევე უკ-მოეყიდე ბაღდადს ნაშობებითა ოქროითა**),
იკოლდეს ლმნ, მუნ ჩემითა კრმლითა ნაშობებისაგან კიდე არაი ვისი ყოფილა
ამის ადგილისა სყდას (სყდასს) შიგა, არ მამულისაჲ და არ სოფელთაგან ანა-
ლები***), შევეწირე მოუდევრად ყოველისა კაცისაგან მითთა, ბართთა, ტყითა და
მზღვრითა (sic) და მიმდგომითა მისითა, საკმართთა და უკმრითა, რაიცა მსა
სოფელსა ძუელიდგან ჰქონებია. არეის რაი საქმე უც, არცა პატრონსა
ლსისა (ღვთისა) სწორსა****) ამას ადგილსათანა, არცა ჩემთა შეილთა

*) გიორგი-მკზის მოუწერია რკონის სიგელი 1259 წ. არსენ კზის დროსაც სჩანს (სხვა?) გიორგი (იხ. ზემო 50--53). უკანასკნელი სხვაა, მას ალბათ კზობა მიუღია 1227 წლის ახლო ხანებში (იხ. ჩემი „ქრონიკები“ II გვ. 93).

**) ე, ი. ბაღდადის ქართველ-მონგოლთაგან აღების წელს 1258 His. G. I)

***) მხოლოდ საკუთარის შრომით შეძენილის გაყიდვა-გამოწირვა შეიძლებოდა.

****) ე. ი. მეფეს დავით-ლავსბეს რადგან აქ ხმარებულია ფრასა: „ლთისა სწორსა“ და არა „ლთისა სწორთა“, ამისგამო საგულისხმობა, რომ ამ დროს საქართველო ორ-სამეფოდ ყოფილა გაყოფილი, რაიცა ბროსსეს აზრით ყოფილა 1258 წ. (Hist. G. I, n. 4); ხოლო ვახუშტისით—1246 წ.—რადგან ვახუშტის ქრონოლოგია უმეტეს შემთხვევაში ათწლოვანობით უკან რჩება ბეშარიტ ცნობასთან, ამისგამო ჩვენ გვეგონია სამეფოდ გაყოფა საქართველოსი 1256 წ.—მლ. ნ. ანთაძეს 1844 წელს გელათის ქრონიკიდან გადმოუწერია სხვათაშორის: „ჩსმე წელს (ქს უიე?) განიყო (საქართველო) ორ სამეფოდ დავით ლავს ძისაგან და ნარდავითის რუსულანის ძისაგან“. ეტყობა, ანთაძეს სწორედ ვერ გადმოუწერია: ვახუშტის და ანთაძის წყაროშიც ერთნაირად უნდა წერებულებოდა: „ქს: უიე“ (1256).

და მომავალთა, არცა ჩემისა გუარისა კაცსა, არცა რაი, სწათროი გამოსაღერ ბელი ზედა უც (აღ?) ჩემისა სახლისაი ანგროენელთა და არცა რაი სსუიი გამოსაგალი და ბეგარი. თუ რას ეინ აწყენდეს საურავისაგან კიდე, რაითა ლოცვასა იგინიკა მიიღებდენ წდათა მამათასა და არცა რაი თეძამისა. პატრონთა*) კელი შეუეიდოადეს მათზედა და სასეფოი თეძამისა პატრონთაი არაი ზედა სდებია, არცა კელისუფალთა შესულიაი და არცა რაი სსუიი, და თქუენ გამიჩინეთ სამწირველოი და მწირველი სახლითა, მლუიმეს პურითა, ეენაკითა, ფიჩხულითა, და მიუყენენით მიწანი ერთი გუთანაი ეენაკის ბოლოსა თრიალული:—ორი გუთანაი ნაენაკები თეედორული თხოთის. აგარას და ორი გუთანაი სარბიელთა და ანგროინს ერთი გლეხი და გამიჩინეთ ალაპი დლე თეედრობაი, რაითა მდღელნი წირვითა და მწირნი მუკლთ-მოდრეკით ლოცვითა გარდაიკიდდენ ლამისთე-ვითა და პანაშუიდითა და კარლებული ტრაპეზი გარდაიკედებოდეს მოძლურისა და მემლუიმისაგან მოსაკსენებლად საწყალობელისა სულისა ჩემისა, და წირვასა და ყოველსა ტრაპეზსა ზედა იკსენებოდეს სული ჩემი ყოველთაგან შენდობისა ბრძანებითა.—აწ ეინცა ესე ჩემგან ნასყიდი სოფელი ანგროინი თქუენ წდასა მამასა შიოს და მლუიმეს შინა დამკუიდრებულთა მამათა შეგიცვალოს და გამოგაკუეს ანუ პატრონმან მძლავრობით და ანუ ჩემისა გუარისა კაცმან ანუ გადიდებითა და ანუ გამრავლებითა, ანუ ტყუეობისა დამართებითა და რაისაცა მიზეზისათუის, ჰრისხავსკა ღთი დაუსაბამოი, მამაი, ძე და წდაი სული და იგიმცა ყლდ წმდაი ღისშობელი და წდაი მამაი შიო რისხვად აღძრვიან მისთუის წინაშე ღეთისა (ღასა) აქა და მერმესა საუკუნესა.—და მლუიმისა მამათა წმიდათა და მოურავთა და ჩემთუის გაჩენილმან მწირველმან თუ ესე ჩემთუის გაჩენილი ალაპი და სალოცავი დააკლონ და შეცვალონ რაისა გინდა მიზეზისათუის, ჩემთამცა და ჩემისა გუარისა გარდაცვალებულთა და მომავალთა ცოდვათა პასუხსა იგი მისცემს ღთსა და მუცა უბრალოი ვარ წე საყდართა ღთისათა მეორედ მოსლვასა მისსა დიდებით. და ანგროენისა საქმე და სამართალი რაიკ შეჰკდეს მლუიმეს მოძლურისა და მოურავთაგან დაიურეებოდეს; მემლუიმისაგან შიგ შედგომით და კელომყოფით ნურაი ეწყინების: რმე (რომე) მონასტრისათუის ზე არ ამოსწყდეს და ჩემისა სულისა სალოცავი ზე არ გარდაჰკდეს. სიმტკიცისათუის სეფისა მწიგნობრისა იწეს მახზოიტისძის კელითა მომიკსენებია“.

სსკა-სკლით, მსკდრულად, მეტად გაბმულად და ძნელად გასაჩჩეკით:

ქ: ესე ვითა ზემოთ მწიგნობრისა კელითა დამიწერია, თავისა კელითა ვამტკიცებ მე ძ(ა)განი აბოლეთისძეი მან წმიდამა შეევა (შიო) რსათს (რომლისათუის) შემიწირავს ანგროვანი**) არაი რთავს ჩემის მამოლისა ჩემსა ნასისხლი-

*) თეძამი იყო საერისთეო გრიგალ სურამელისა.

**) ან გ რ ვ ე ნ ე ლ ნ ი მოხსენებულნი არიან ჩემს „ქრონიკებში“ 1344 წ. ხოლო როგორც სჩანს სინოდ. კანტ. გუჯრდიამ № 104 (იხ. ჩემი „ქრონიკები“; II კვ.), ანგრო-

სა ბაღდადით მოგებულსა მეტი, არცა რაი ღსა (ღკთისა) სწორსა საქმე ოც
ღა არცა ჩემთა შვილთა და მომავალთა, არც ვის სხუასა. სუფლისა მოსავლი-
სა საქმე ასრე გავაჩინეთ, რომე ყოლია სწორად გავყოფოდეს და მემლუიმესა
არაი საქმე ოც მას თანა (თავად?). აწ ჩემი მოძღუარი იურეოდეს; მერჴე ვინც
მოურავი იყოს, იგი მსახურებდეს მამათა წმიდათა. და ვინც შეცვალოს, კრული
(აწს) ცათა შინა და ქუეყანასა ზედა და მან გადმცა იღვას პატიჴი აორაც-
ხელთა ჩემთა ცოდეთა დღესა მას განკითხვისასა ამინ.

ემორე გკერდზე სსება-სელით წკრილად აწერას:

ქ. ესე ვითა პატრონსა პაპასა ჩემსა შეუწირავს და გაუჩენია და პატრონსა
მამასა ჩემსა მათითა კელითა დამმტკიცებია, მე მიწაი მათი შვილი ყარბითა
ჩემითა კელითა და მამმტკიცებია და გამთავებელი ვარ.

სკეულად: „ქ. ამა პატრონისა ბძანებულისა დამამტკიცებელი ვარ მე ხათუ-
თაი“. — აწშაზე აწერას: 1) ქ. (ესე ვითა) პატრონის - - - ჩემისა ბრძანებისა მე
მათი ძმა ივანეცა დამამტკიცებელი ვარ.

2) ესე: ვითა: პატრონს: მამას: ჩემს: აბრძანებია: მე: მათი: შვილი: პა-
ტრონიც (პტც) დამამტკიცებელი ვარ.

1270 წ.—მტრატის სახარება შიომღვიმისა.

შიომღვიმეში დაწულია სელოკნურად ტყავზე დაწერილი და წარჩინებულის მსა-
ტრობით შემკული სახარება წანდუკითურთ in 4, 265 ფურცელი, ანუ 530 გკ.;
ამთავან თავში 11 ფურცელი და ბოლოს 8-ფურცელი ქაღალდზე დაწერილი მერ-
მინდელის სელით.

სელსწერს აქეს შემდეგნი საყურადღებო წარწერანი:

ტქსტის სელით: 1) მე-287 ფურც: „ქრისტე .. ნუ დასჯი... ცოდელი-
სა გიორგის, ამას წისა სახარებისა ნწერალსა. აწ“—2) მე-256 ფურცელზე:
„მადლი და დიდება ღმერთსა... განსრულდა წა ესე და ყოვლითურთ საწადე-
ლი... ოთხთაი... მოვიგე და დავწერე კელითა ჩემითა მე გიორგი საწყალო-
ბელმან... პირველად სალოცველად სულისა ჩემისათვის და... მშობელთა ჩემთა
და ძმისა ჩემისასა... დავწერა... დიდსა უდაბნოსა მღვმისასა, საყოფელსა წისა
ღმერთშემოსილსა მამისა შიოისასა; ხოლო ქორონიკონისა წელნი იყუნეს:
უ: ე: (კ. ი. 490+780=1270 წელს). წელნი, რომელ გარდასრულ არიან და-
საბამითგან ვიდრე ჯუარცუმადმდე უფლისა ჩუწნისა ისსო ქესსა ესრედ იცნო-
ბების: კ: ფ: ლ: (კ. ი. 5534 წ.); ხოლო შემდგომად ჯუარცუმისა ვიდრე

ვანი და ძვენკორნათა შორს არ ყოფილა თემის ხევიდამ.—ამ უკანასკნელის გუჯარიდამ
ცხადება ისც, რომ 1405 წელს აბულეთის ძენი ალბათ ამოვარდნილან და ამისგამო მე-
ფე გიორგის აბულეთის ძედ დაუსევამს ამირახორი ხიმშია, „პირველ აბაზაძე მარალელი და
აწ... აბულეთისძე ამირახორი ხიმშია“ (ჩემი გუჯ. წიგ. II, გვ. 106).

მოაქამომდე: ჩ: ს: ო (ე. ი. 1270 წ.), ერთ-რიცხვად ყოველნი წელიწადი დასაბამითგან ვიდრე აქამომდე: ხ: ყ: დ:—“ (ე. ი. 6804 წელი, ანუ 6804—5534=1270 წ.);—3) იქვე, მე-257 ფურცელზე: „სახელითა ღმრთისათა... და ი“ე, შიო და ევაგრესითა... შეესწორენ... მამასა შიოს ოთხთავი სახარებაჲ, სრული ყოველითა განგებითა, კამართთა და ხატითა; ზანდუკითა და ბეჭდითა... და ერთი მარხვანი ეტრატსავე ზედა; ერთნი ზიტყანი ეტრატსავე ზედა მე გიორგი... მონაზონმან ხუცესმან... და შემოწყალეს წინამძღუარმან ზოსიმე და ბასილმან თაკურმან, მოძღუარად წოდებულმან და სრულიად კრებულმან მღვმისამან (და) ალაბი გამიჩინეს საუკუნოდ... წინაღვესა ხარებისასა... (მერე წყევა, ენც არ შენსრულოსო ანუ სახარება მღვმიდამ გაიტანოსო)... ამენ“ (sic).—ქ დასახელებულნი პირნი მოხსენებულნი არიან ზემო დაბეჭდილს გუჯარში № 38 (გვ. 58—62).

ქ მოსხენებულ ეტრატის სელსაწერთაგან, რომელნიც გიორგი-მონაზონს შეუწირავს შიომღვიმისთვის, აქამდე დარჩენილა მღვიმის წიგნთსაცავში ეტრატის ზატიკი, უთავბოლო, infolio.

სელსაწერი შეიცავს 1) სასკინასწროდ მოკლედ აღწერილს წა შიოს ცხოვრებას (ფურც. 2), რომელიც დიდად საყურადღებოა და ამის გამო ქვემო ვებუქდავთ;—2) წა ნინოს შემოკლებულს ცხოვრებას (ფურც. 3);—3) კათალიკოზის არსენის მიერ (1218—1227 წ.) შედგენილს წა ნინოს საგალობლებს კიდურ-წერილობით: „ქებით უგალობ სასოხა ჩემსა ნინოს. არსენი“ (ფურც. 4—12);—4) „ტუფიკონი საეკლესიო წესისაჲ... საბაჲს ლაერისაჲ, რომელი ესე ესრეთ იქმნების სხუთაცა ყოველთა მონასტერთა შინა პალესტინისათა“;—5) განგება დამისთევისა (ყველა საუფლო დღესასწაულთა);—6) მოთხრობა შემოკლებული საეკლესიო-ოხსა განწესებისა მონასტერთა იმერუსაღმისათა;—7) სუნსქასრი 12 თთვეთა;—8) „დაქცევა სიბოროტისა“ ანუ მწკალბელთა განქიქება, რომელიც წაიკითხვის მართლმადიდებლობის დღესასწაულს, ჰირველს კვირიაკეს დიდის მარხვისას (საგალობლები აღნიშნულია წითურად სსკა-და-სსკა ნოტის ანუ ზმის-საქცევ ნიშნებით, რომლის მსგავსი სსკა სელსაწერებში არ შეიხვედრია);—ამ საკითხავში მოხსენებულნი არიან ბერძენთ და ქართველთ მეფენი, დედოფანნი, პატრიარქნი და ქართლის კათალიკოზნი, რომელთა სა საკან უკვე დაუბუქდეთ (იხ. ჩემი „ქრონიკები“ I, გვ. 79—81; I 45—147). კათალიკოზთა სასაში უგანასკნელად მოხსენებულთა გიორგი (არსენის შემდეგ), სოლო ქართველთ მეფეებში—რუსუდანი; აქილამ ცხად ჭსდება, რომ მოხსენებულთა სელსაწერი დაწერილთა 1245 წლის უწინ და 1223 წლის შემდეგ;—9) ცხრილი სუთასუელისა 1172 წლიდან 1224 წლამდე. ბოლოს ტექსტის სელით წარწება: „...მე გიორგი, სახელით ოდენ მონაზონ-ხუცესი..., ღირს ეიქმენ აღწერად წიგნისა ამის და შემდგომად აღსრულებისა აღმზრდელისა ჩემისა დაცხდევ ეკლესიასა მღვმისასა საკენებელად სულისა მისისა და ჩემისა“...

ესრეთივე წარწერა აქვს შიომღვიმის ეტრატის უთავბოლო ტიბიკონს (infolio), რომელიც შეიცავს: 1) წა ნინოს დღეობის განგებას, 2) „ტუფი-

კონს“ საბას ლაგრისას; 3) სენაქსარსა (სეკლემბრიდამ) და 4) და ცხრილს ხუთასეულისას.

ამავე ხელნაწერში ჩართულია შემდეგი შემოკლებული (სენაქსარული) ცხოვრება წმინდის მამისა შიოსის; ეს ცხოვრება აქა-იქ ახალს ვარიანს გვაძლევს შიოს ცხოვრებისას, რამდენადმე განსხვავებულს მისი მეტაფორისაგან.

„ყველიერსა ხუთშაბათსა კსენება საკურეელ-მოქმედისა წმინდისა მამისა შიოსის. ესე იყო (თემითა) ასური, ქალაქისაგან ანტიოქიასა, რაჲს არს შუა-(მდინარისა)ჲ, მშობელთა ლთის მსახურთა და მდიდართა (შვილთა), ამან ნეტარმან სიყრმესა შა თჳსსა იჯჳნა ყოვლისაგან სოფლიოდასა საშუალებლისა და სიმდიდრე და შთომილი მისდა განუყო გლახაკთა და თჳთ თავადი შეუდგადიდასა შუამდინარელსა, რა იყოფებოდა უდაბნოსა შვესა მთისასა: და დაყო რაჲს წყლიწადი მისთანა, წარელნა ყნი სათნოებისა გზანი მრავალთა ღუაწლთა შა განცდილმან, ვიდრემდის სიმდაბლითა თსითა აღურაცხელნი სასწაულნი აღასრულნა. ხოლო ოდეს მოძღუარი მისი უწყებითა ღმრთა ქენდ ქართლისა მოიწია, ესეცა ნეტარი მისთანავე მოგზაურ იქმნა და მისთანავე მოციქულება (და) ღმრთა აღასრულა რათა (?) ღწ მისცა ენა ქართულად მეტყუელნი: ს(ღეს) (?) რთ კურთხევაჲ კვლადი კზისა განმავალთა მთად ზედაზნისა; ლოცვითა ამის (სანატრელისაჲთა) განვიდეს მდინარესა არაგუსს გემლად ჟამსა ზაფხულისასა, რამეთუ მდიდროდა მაშინ.— შად წყლთა რაჲდენთამე ამან ნეტარმან შიო აღირჩია დაუუღებოთ ცხრბჲ კვესა შა სარკინისასა, რასა აწ მღჳმე ვწოდების, რომელსა შა ძლიერად მოღუაწებითა და ბუნებისა კაცთაჲსა უზეშთავსითა მარხვითა ყოველნი ეშმაკისა ბრძოლანი, ენა დედაზარდლისა ქსელნი, დაჰსნნა და ღირს იქმნა გამოცხადებასა ყდ წმინდის ღწის მშობლისასა და ნათლისმცემლისა იოანესსა აურიცხელთა თანა ანგელოზთა, რაღთა კრებული იხილევბოდა ქჳნით ცადმდე მგალობელნი გალობასა უცხოთა, რომელთა განაძლიერეს ნეტარი შიოჲ და ყდ წმინდის მშობელმან შთაუდგა პირსა მისსა შესაქმელი რაჲმე უცხოჲ კაცთაგან, და ჰრქა მას: „ამიერთგან კაცობრივი საზრდელი არლარა გიჳს შენ და უბრძანებვის ძესა ჩემსა ქრისტესა ღწა, რა ერთი ანგელოზი მარადის მყოფ იყოს შენ თანა და გზრდიდეს და სციიდეს ცხოვრებასა შენსა“; და ამაღლდა წა ღწის მშობელი კრებულისა მისთანა და მიერთგან ნეტარი შიო რაჲდდე*) იზრდებოდა ანგელოზისა მის მიერ საზრდელითა მით, რაღი ღწ უწყის.—ხოლო გამოაცხადა იგი ღწ ესრეთ: რამეთუ კვარა მთავარი ციხედლისაჲ კვესა მას შინა, რაღსა იყოფებოდა ნეტარი შიო, შევიდა ნადირობად, და იხილა ანგელოზი მზრდელი მისა სახითა ტრედისა სპეტაკისაჲთა შემავალი მისა, რომელსა პურის მსგავსი რაჲმე აქუნდა პირსა მისსა, და ამისგან სამგზის მხილველმან და შედგომილმან მისმან მიუტყევა მას ზა

*) ე. ი. ყოველდღე „რაითურთ“==ყოველითურთ.

ქორი და შეუდგა თვთ, ედის იხილა ბერი და ტრფიალ იქმნა ცხორებისა მისისა, არღარა დაუტეობდა. ხოლო ბერმან დააჯგრა, რათა აღიღოს კუჭრთხი მისი და შთაყოს მდინარესა შა და უკეთუ კმელად გზა სცეს, განაგოს სიმდიდრე თვისი და კდ მომავალმან ეგრეთევე ყოს და უკეთუ კდ კმელად გზა სცეს, მოვიდეს მისსა; — რომელი ესე იქმნა საკვრეველებით ღთის მიერ, ორგზის განაპო მდინარე ევაგრი და მოვიდა შიოჲსსა და იქმნა მონაზონ მალალ, და ღირს იქმნა ქმნად სასწაულთა მრავალთა.

ამან ნეტარმან შიო აღმოაცენა უღაღსა შა კლდესა წყალსი და ბრძანებით მოუწოდა ყთა მკეცთა მის უღაღსათა და უბრძანა წარსლოჲად და ერთი მკეცი, რღ არს მგელი, კჭეს წელ მამონებელად კარაულთა განაჩინა და მერმე თვთ ბრძანებით წარგზავნა. და თღი მთავრისა ვისიმე მოწყულელი ისრითა აღუხილა, და ნებითა შიშველითა ნაკუჭრცხალთა მიერ მოტყინარეთა სამყამ საკუმეველი შეწირა. ორმოც და სამ წელ მღჲმესა უნათლოსა ათეკუსმეტსა მკარსა შთადგა და რომლითა ფლასითა ასურეთით ქართლს მოიწია, მასევე შა აღესრულა. აურაცხელნი სწაულნი აღასრულნა და განსლოჲად თვისი კორცთაგან ღრისა მიერ ეუწყა; ანგელოზთა მგალობელთა ხილიეთა განბრწყინდა პირი მისი და ესრეთ ძილი იგი მართალთაჲ დაიძინა; შეიმურა კწისა მკარის და სხთა (ღრისა) მიერ უწყებულთა ებისკოპოზთა (მად)ლითა და დაიღვა მასევე მღჲმესა შა; და აღმოეცენა საფლავისა მისგან სუნელება მიუთხრობელი და იქმნნეს და იქმნებიან მის მიერ სარწმუნოებით მედრებელთა ზა სასწაულნი აურაცხელნი.

იქვე: „თა იანვარსა: იღ: ნეტარისა მოციქულისა ნინოჲსა: „**ჰԻხნყნ-რჩ:**“ — (საგალობლები ნინოსი). მერე სხვა საგალობლები წარწერით **ჴ ԿՆԻ ԷԺԽԻԿԻ.** „თავნი იტყვან: „ქებით უგალობ სასძლოსა ჩემსა ნინოს. არსენი“.

1344 წ. — შიომღვიმის საბუთებში ამავე ტყაზე ნაწერი გუჯარი № 63 (სიგარით 1¹/₂ არშინამდე და სიგანით 2¹/₅ არშინისა), მსგავრულად მდარე სეღით დაწერილი. სატყუება გაყოფილია ორ-ორ წერტილით.

სახელითა... და მეოხებითა... წთა... მამათა ჩნთა იოვანე შიო და ევაგრესითა... ესე... დაწერილი მოგვცით ჩუენ დიდმა ლავრამან მღუთმისამან მთავარ-მამა მემღუთმემან იოვანე, დეკანოზმა დთ, გგლ, იოზ, იე, იოსებ დაყუდებულმა და გარბერმა ბარლამან და ყოველმანევე სისაცემან ლავრისამან, ძლიერმან და უძლველმან (sic) შენ მც[-?] ბავთისძეს ჯაუნორსა და შეილთა... გუეჰაჯა სამისა დღისა მიწასა, რომემცა მოგუეცი... ეისმინეთ ჰაჯაი შენი და მოგვცით სამის დღისა მიწაი შოლაღრიური უსარჩელი მოუდევარი და უპატრონი, ვარდანის ძეთა საღალოდ რომე ჰქონდის; მათი ღალაი აღარ გუინდოდა და შენ მქედელსა ჯაუნარსა მოგვცით და ბევარი გაგიჩინეთ წელიწადსა შიგა ოთხი ლიტრადი ცვლი, რომე შიოობასა დღესა მღუთმეს მოიღიბდი. ამისგან მეტი არა ზე გაც ამა სამისა შოლაღარაურისა წესათუის,

გიბედნიეროს ღწ... (წყვა) ამისი მოწამენი არიან ანგროვენელი ჯიღბობისძე მგელაი; თემის კელოსანი კობალისძე შალვა, ჩარმაგოის ძე ჩამნაი, კოხონ-ტიელი იოანე, კევისპირული ნასარაი, მემლუიმის ყმანი: მხარელი იაი, გორისისძე დიკონი ბექენი, გოროვნილი აბაშაი, წეროვნილი ციციელისძე იაი. ქკსა :ლობ: აპრილსა :ე: მიწაი მიქელ პალატის წინამძღურის შვილი დამწერელი და მაწამე ვარ“.

სკუელად: „მე საწოლის მწიგნობარი და მთავარ-მამა მემლუიმე იუანე გამათავებელი ვარ ამა დაწერილისა“.

ქ. მე ქა (ქართლისა) მთავარებისკჳზი მეღქისედეგ მოწამე ვარ.

ქ. მე მცხეთისა მოძღური შაბერისძე (შაბუჩიძე) აბრამ მოწამე ვარ.

ქ. მე დეკანოზი მლუიმისაი ღწ მოწამე ვარ.

სუტურად: „ქ. მე პალატისა მოძღარი (sic) გერწზ მოწამე ვარ“.

„ქ. მე იობ მოწამე ვარ“.

1433 წ.— შიომღვიმის სიგელი № 8, ტყავზე მსკდრულად ნაწერი, რომელშიც დასახლებულია თაყა ზედგინიძე, მოსსენებელი ზემო 1433 წ. და აგრეთვე ორასის წლის წინეთ საქართველოს აღსრება (1433—200=1233 წ.), რაიცა მართლად უდრის სვანსმელთა და მონგოლთაგან საქართველოს აღსრების დროს. ამის გამო ჩვენ ძაღიან არ უნდა ვცდებოდეთ, რომ ამ სიგელის დაწერას დაკლებთ 1433 წლის ასღო ხანებს.

...ურიცხეთა სასწაულთა თქუენთა ესრეთ გაიამატა, რომელ თქუენგან შეყუარებულისა და დამოწაფებულისა ევაგრეს ძუაღნი დღინდელად დღედმდე ლუსკუმათა მისთავან საღმრთოთა ძაღთა მიერ მოძრავ იქმნებიან... აწ... მე ზედგინიძე თაყა ...მოღტოღვილ ვიქმენ... მონასტერსა თქუენსა... და რომელ პირველ ჩუენნი მამანი დასაფლავებულ იქმნეს, მათთანა დასაფლავებად... ვერ მკადრე ვიქმენ და ცალკე ახალი ეკუღერი ავაგე... ღწ შემოგწირე... მკადრი სოფელი ჩუენგან აშენებული კოდის-წყარო, ორასსა წელიწადსა კაცი არ სახლებულიყო და ჩუენნი! მერიკიფე-მეჯინიბენი და შინაურნი კაცნი დავასახლეთ და ჩუენითა საფასითა ავაშენეთ... აბეთი... ავაშენეთ... და... დავასახლეთ... და შევიტანეთ ხატისუბანი, სხუილოს ბიშიაშვილი (და სხ.) ჩუენითა საფასითა მიწები ვიყიდეთ და მას ზედან დავასახლეთ... (ამის სანაცვლოდ გაუჩენია ალაპი თავისის სულის საღოცველად და) ...ორი კანდელი დაუესებული და ოთხი ალაპი... ჩემთჳს ...და მეუღლისა ჩუენისა მამქანისთჳს.

1445—1469 წ. ამ წლებში არის დაწერილი მსკდრულად ტყავზე ნაწერი შიომღვიმის სიგელი № 66, მეორე გვერდზე წარწერილი (ტექსტი პირველის პირისა ის. ზემო, გვ. 50-2), მიტეული მეფის გიორგი IX-ის მიერ. ეკვლას სიტყვები გაუფილდა ორ-ორ წერტილით.

„ქ. ჩუენ ორისავე ტახტისა და საკელმწიფოჲსა თვთ-მფლობით კელმწიფ“

ფედ. მტკიცედ მპყრობელმან]... მეფეთა მეფემან გიგა და მეუღლემან ჩნმან პატრონმან დედოფალმან სესტარ დაჩუკან ესე... სიგელი... გკარდრე... შიოს უღანბანს მღუიშისა... მას ჟამსა, ოდეს კარხედა მოგულიდევით და ძუენღი გუჯარნი და განაჟენნი მის სულკურთხეულისა აღმსენებლისა დაჟიბისი და ჟამთა უკანასკნელობისა და შლილობისაგან დიადი წესი და საქმე შეცულოდა და სულკურთხეულსა პატრონსა მამასა ჩემსა მეფეს აღექსანდრეს კელ ეყო და... [სათა]თრო - - ულუფა სჭირებოდა, იგი ამო[ეკუთა]. აწ მისად შედეგად ჩუენ ვიგულისმოდგინეთ მცირითა: ამით სამსახურითა მსახურებად წდისა და ლთშემოსილისა [მამასა] - - შიოსი და შემოავსწირეთ და მოეკსენეთ ქუეყანასა სსსაღტბასა რაჭ დიდი სათათრო [სლ]ებოდა და პირველთა მეფეთაგან გაჩენილი და შეგდებული, იგი სრულიად ამოუკუთეთ და [დავწ]ერეთ: ასრე რომე დიდი სათათრო ულუფა არაოდეს და არას ჟამშიგა არა ეთხოვებოდეს. უკეთუ საქართველო განგებითა ღთისადათ ამოდ და დაწყობით იყოს, მაშინ არ ეთხოვებოდეს და თუ რადმე ასეთი რამ იქნას ცოდვითა სიმპრელისაგან, რომე მიჭირებით იყოს არ - - - ეთხოვებოდეს. ამა პირსა ზედა შემოგუიწირავს და მოგუკსენებია, რომ - - სულკურთხეულისა პატრონისა მამისა ჩუენისა აღექსანდრეს-თჳს კარგადებულსა [აღასა] - - - შეგვიკეთია დღესასწაულსა და დღეობასა წა და ლთ შემოსილისა მამისა [შიოსსა მა]ისსა ცხრასა. იგი თქუენგანცა ასრე გაუთავედეს და არაოდეს მოეშალოს.

მერე სელმოწერა ესრეთი: „ქ. ქ. მე გგი ეამტიცებ“.

1413—1442. მეფე ბაგრატის სიგელს, ზემო დაბუკდილს (გვ. 3—4), მორე ჰირსე აქის შემდეგი მსედრული წარწერა, ფრად ცუდის სელთ. რადგან პოლეოგრაფიულ ნიშნებით ეს წარწერა ეკუთნის მე-XVII საუკუნეს, ამსკამო ეს წარწერა პირა უნდა იყოს ნამდვილის სიგელისა. ამას ასახულებს თუთ შინაარსი სიგელისა (სასკენ ნიშნება სამ-სამი წერტილია ყოველ სიტუკის შემდეგ). ეს აზრი სრულ სიმარტლედ მიგაკნია.

„ - - [ნებითა ღმრ]თისათა აფხაზთა, რანთა, კახთა, სომენთა მეფისა, შარვანშა | - - - და ყოელისა აღმოსავლეთისა და დასავლეთისა თვით-მპყრობელსა | - - - მქონე - - მეფეთა მეფემან დიდმა აღექსანდრე ვიყიდე ძალის (ძალისს) მამული | - - - მამული შევსწირე წმიდასა შიოს და ევ(ა)გრეს უღანბნოსა წყაროზედა ნაფუხარსი | - - [ორ]ის დღისა ბაბანთა ქელზედა, ერთის დღისა გარგარისშვილის მიწასთანა, ოთხის დღისა - - (აქ ერთის სტრიქონის აღგილი განგებ დატოვებულთა და წაშლილი) - - თავისის ვენაკითა, ბალსაონასშვილის გვერდზედ ორის დღისა არის, წილკანურის რუხედ ბოლოს უღებს ორის დღისა; კურდღელისშვილის გვერდზედა და გიორგის შვილის გვერდზედ გორასთან ერთის დღისა არის; ომარასა და ოსიოშვილს გვერდზედა ორის დღისა; მუხათა ყანაშიგა ორის დღისა არის; იქვე თვედორისა შვილს და ინანაშვილსა შუა ორის დღისა არის; ფარეხაშია და გორგიასშვილის გვერდზედა

ორის დღისა; საგლახაოზნედა ბოლოს უდებს ინანას შეილსა და ირმას შეილს შუაზნედა სამის დღის მიწა არის; გრიგოლას შეილს ინდუასი შუაზნედა ორის დღისა; სატბეს ეულათანა (კულათანა?) არის ხანანაური ოთხის დღისა; ჭიჭიას- შეილსა გვერდზნედა სამძღვარ შიგა არის; ბერყენასთანა სამის დღისა, ინანა- შეილსა და ვარძელაშეილსა შუა არის; წისქვილთანა თვედორასა და კურდღ- ლის შეილსა შუა; ოთხის დღისა ხრამისპირსა არის; ზედაზე შეილის დღისა ოლ- რიკაზნედა; ომრის შეილის სამის დღისა არის; წისქვილთანა გზაზნედა კურდღე- ლაშეილის ექვსის დღისა არის ლელეშიგა; ირემაშეილის გვერდზნედა ერთის დღისა ვენაკი ორღობე და ღობე შიგ რაც ამ ერთისა გლეხისა არის. ყველა წმიდის შიოხთვის შეგვიწირავს სახლითა, კართა, მარანითა, ვენაკითა, წყლი- თა, სათიბითა, საკნავითა, მისის სამართლიანის საქმითა, არა ეთხოვებოდეს რა საჩენო გამოსაღები ერთი ლაშქრობის მეტი არა ჩვენგან და არა ჩვენთა ნა- თესავთაგან. ასრე წმიდის შიოხთვის შეგვიწირავს. მისის სამსახურის მეტი არა ეთხოვებოდეს რა... (წყვეა-კრულეა ვინც შეშალოსო)... და დამამტკიცებელნი ამისნი ღმერთმან აკურთხნეს. ესე სიგელი მტკიცე არის დიდისა აღექსანდრე- საგან“ (უბეჭდო და სელმოუწერელი).

ჟგანსკნელი ფრასა უბეჭდულ ჭყოფს, რომ ეს სიგელი პირა ნამდვილისა და არა თუთ ასლი.

1445—1450 წ.— შიომღვიმის ეტრატზე მსჯდრულად დაწერილ სიგელს № 67 (იხ. ზემო, გვ. 55—58) მეორე პირზე აქვს შემდეგი წარწერა მსჯდრულადვე, ცუ- დას სელით:

„ჩუენ: მეფეთ მეფისა: ალექსანდრეს: ძემან: მეფემან: დემეტრე დავი- თიან: ბაგრატიონიან: ნებითა: ლთისათა: ჩრდილოეთისა: აფხაზ: რანთა: კახთა: და: სომეხთა: მეფისა: შარვანზე შანაშიე (sic) და რათამცა: სიგლი- თა: ამითა: შეგ(ი)წყალეთ: მოხუდით: წინაშე: ჩუენდა: მღუიმელნი: კრე- ბულნი: და გუეაჯენით: ეისმინეთ: აჯა და: მოკსენება: თქუენი: და მო- კითხულობა ექენით: და: წმიდის: შიოსა: ნასყიდი: და: მკუიდრი: იყო: (იგულისხმებნა გუჯარში № 67 აღნიშნული მამულები, იხ. ზემო, გვ. 1—3) რაცა: ამა სიგელსა შიგან: სწერია: და სხუათა: მებატონეთაგან: შეშლოდა: წმიდასა: შიოსა: და: აწ: ჩუენ: რაგიმტკიცეთ: წმიდასა: შიოს: ყოფილი- ყო აღამიანისა: ნათესავისაგან: უსარჩლელად: და მოუდევრად: ამა: პირსა: ზედან: რომე: ამბროსობას: დღესა: დაუკლებლად: აღაპსა: გარდიკდი- დეთ: ჩუენისა: სულისათუის:“

ბოლოს მეტად ცუდას სელით, მსჯდრულად: „ქ. მე: დემეტრე: ამის დამამ- ტკიცებელი ვარ.—“

დაბეჭდო, კახუშტით, მეფობდა 1445—1453 წლებში.

1445—1469 ამ წლებში უნდა იყოს დაწერილი გუჯარი, რომელიც მხე-

დრულად მე-XV საუკუნის ხელით მიწერილია ტყაყის სიგლის № 36 (იხ. ზემო გვ. 23) მეორე პირზედ და რომელშიც მოხსენებულია იოთამ ზედგინიძე, ჩვენის აზრით ის იოთამი, რომელიც ცნობილია, როგორც წამებული მეფისთვის.

„ქ... შუამდგომლობითა: სამნაწილისა: ჯუარისა: და ძელისა: ცხოვრებისათა:... შემოგწირეთ: თქუენ: წმიდისა: (სიC) შიოსა: ღმერთმან: და გიორგიმ: და ჩუენთა: შეილთა: ღმერთმან: და გიორგიმ: და ფარსადან: შემოგწირეთ: რაც: სვიმნისას შეილის: ნაქონი: მიწები: რაც ჩვენ: გქონდა (სიC): ხელახლა შეგვიწირავს: მათზედ: სვიმნიას შეილის: ნაქონი: ხოდაბუნი:“

მერე მე-XVIII საუკ. ხელით: „ქ. ეს: სიგელი: წინამძღვარს: რომ: ზედგინიძეები: შეხდომოდათ: და ეს: სიგელი: წაერთმეინათ: მაშინ: კვლები: ზედგინიძეს: მოეშალა“:

1451 წ.—მეფე დიმიტრი ყველა შიომღვიმის მამულებს. უმტკიცებს მას (დ. ფურცელაძე: Церк. гуджары, გვ. 79).

1445—1469 წ.—პალეოგრაფიულად ნიშნებით ამავე გიორგი IX მეფობაში უნდა იყოს დაწერილი შემდეგი სუტური ხელრეკონად მოყვანილი წარწერა, ტყავის სიგლის (№ 66) ზურგზე;

„...სიგელი ესე მოგეც მე მიწობლიძემან ფარემუხ თქუენ მონაზონთა ხერხეულიძის ასულსა ეკატერინეს მას ეამსა, ოდეს მტკუარის პირს მიწა მოგვიღეთ და ავიღეთ ფასი, რაჟსაც მთხოვნელნი ვიყუენით ან ბატონი და ან ყმა. პირველად მამულის პატრონმა აილო სამას სამოცი ნაღდი თანგა და ჩუენ პატრონმან ავიღეთ. გქონდეს მისითა წყლის-პირითა ... (მერე წყუა: ვინც შეშალოს „ვერც ბატონი და ვერც ყმა ჰქონდეს მას“).

აქიდან ცხადაა, რომ თუ ბატონი გაჭყვიდა თვისს მამულს, რომელიც გლეხს ექირა, ისე რომ გლეხს სრულიად ხელი აეღო მაგ მამულზე, მაშინ გაჭყვიდა შეიძლება მხოლოდ ორთაგანვე ნებაყოფლობით (ბატონისა და ყმისაგანც) და თანხმობით: ბატონი პირველად იღებს ფასს, როგორც მიწას მეუფეზე, ხოლო შემდეგ—ყმა, როგორც მაგ მიწაზე ჭინ-ნახულია. ესრეთა იურადიული დამოკიდებულება შემდეგის დროის გუჯრებშიც ცხადად გამომსჭვირვალეს. გლეხი ფულს არ იღებდა მხოლოდ ამ შემთხვევაში, თუ ბატონისგან გაყიდული მიწა მასვე ექნებოდა სამუშაოთ ახალ მებატონეს ხელშიც. ერთის საიტყუათ, უმიწა-წულოდ გლეხი მისის უნებურად არ გაყიდებოდა.

1475 წ.—შიომღვიმის კრატის გუჯარი, მხედრული, № 14:

„ქ... მე ზედგინიძემან მამიამან და მეულელემან ჩემმან გულქან შეესწირეთ უღაბნოსა მლუმიძისასა... ახატანს ეენაკი... და შიუს უბანს (ყოველს წელიწადს) სამი კაბიწი პური ღიღითა კაბიწითა და გაეიჩინეთ (შიომღვიმეში)

აღაბი... დაიწერა თვესა თებერვალსა :ი: ქს: რაგ: ...კელით ბერისა მარკო-ზისათა“... (ბეჭდების მთავარი აზის ექვსი ჯვარი).

ჩვენ გგონია, რომ ეს გულქანის მოხსენებული სამთავისის კვარ-პატიოსნის ასომთავრულ წარწერაში: „ქ. ლო და ჯუარპატიოსანო! აღიდე ორსავე ცხოვრებასა ზედგინიძე ამირინდო ამილახორი და გორისა მოურავი, რომელმან შექედა ჯუარი ესე... ძმანი და შეილნი მისნი უცოცხლოს ლნ და პატრონი გულქან აღდევრძელე“... (Rap. IV, 17). გულქან აზის ანუ დედა და ან რძალი ამირინდოსი. ამირინდო, „გორის მოურავი“ სხანს ჩვენს საბუთებში 1453 წ. (ის. ჩემი „ქრონიკები“ წიგნი II, 1453 წ. ქვეშე).

1498 წ. — რუსულს ნუსხაში № 10 მოხსენებულია, რომ ერისთავი ქვენიფნევილი და ძენი მისნი ლარგველნი და შანზე აყენებენ სამილნიძეს: მეღაპედ მათის ნათესავისა დედბრისა და მოძღვრისა. აღაბი უნდა გადიხადოს შიოს მონასტერში და სანაცლოდ ყველა საერისთავო-გამოსაღებისაგან ათავისუფლებს სამილნიძეს, თვთ სიგელი ჩვენ ვერ ვიპოვნეთ, თუმცა დ. ფურცელაძე მოიხსენიებს (II. гуджары, გვ. 97).

1505—1526 წ. — ამ წლებში ალექსანდრე მეფის შეილისშვილს დავით მეფეს მღვიმისთვს დაუმტკიცებია ყველა მისი მამულები. არ ვიცი, რომელ საფუძვლით დ. ფურცელაძე (Перк. гуджары), ამ სიგელს აღნიშნავს თარიღით 1383 წ., როდესაც დავით მეფედ არ იჯდა. რუსულს ნუსხაში № 62 ეს სიგელი აღნიშნულია ასრე: „ჩვენ მეფეთ-მეფემან პატრონმა დავით და ძმათა ჩემთა პატრონმან გი და პატრონმა ბაგრატ... პაპისა ჩვენისა დიდისა ალექსანდრესაგან... (შიომღვიმისდა) ბოძებული სიგელი... ახლად დაგმტკიცეთ“.

1508 წ. — ეტრატზე მსხდრულად ნაწერი სიგელი შიომღვიმის, № 2:

„...მე... დამან მეფისა ბაგრატისამან გაიანე; სახითა-რდენ მონაზონმან... ეთილდე კასს ვენაკი სამიაშვილის დეკანოზისეული... შემოვსწირე და შემოვიძტანე ჩემთუის სალაპოდ... (აღაბი გაუჩენია თავისთვს 20 ივნისს)... დაიწერა... ქს: რე:... კელითა ქარმაულის გრიგოლისათა“...

რადგან XV საუკუნეში სხვა ბაგრატ-მეფე არ იყო, ვადა იმერეთის მეფის ბაგრატ II, რომელმაც დააყარა ქართლი 1466 და 1471—1477 წ., ამისგან, უუპკელოდ, გაიანე ამ ბაგრატ II-ის დად იქნება, ისტორიაში უცნობა.

1508—1520 წ. — ამ წლებში უნდა იყოს მიცემული ტყავის სიგელი შიომღვიმისა № 3, მსხდრულად ნაწერი, რომელშიც მოხსენებულია „პატრონი ბაგრატ“, ჩვენის აზრით მეფის კონსტანტინეს ძე, პირველი „მუნჯან-პატრონი“.

„ქ... ესე სიგელი... მოგვით... მღვიმისა... ჩვენ პატრონმან ბაგრატ მას ქაშა, ოდეს (შიომღვიმის) მოძღვრისა გერმანესთვს და დედბრისა მარინე-

სთვის ერისთვისა (ქვენიფნეველისა?) ჩაგილაძისაგან გლენი სამადინიჲე მოეცა, ჩუენ ასე ვათაღნეთ: სათხოვეარი] - - - საჩუენო (არა) კულუბი, არა ულაცი... არა ლალა..., არა საქუევენო ვურუმი (არ ვთხოვებოდესო) .. არა მოგეშალოს ჩუენგან და არა სხუთა მებატონეთაგან“. მერე ხეუელად: „ბაგრატ“.

აქ დასასულებული კრისტავი უნდა იყოს ქვენიფნეველი III, რომელიც სწახს 1498 წ. და XVI სუე. დამწეებს (იხ. ჩემი ქრონ.“ II, გვ. 28, გენიალოგია ერისთავთა).

1523 წ.— ტყავზე მსედრულად ნაწერი სიკავი შიომღვიმისა:

„...ესე... სიგელი... მოგაკენე... მახსა შიოს... უღაბნოსა მღუიშასასა... მე... ზედეგინის ძემან ამილახორმან თაყაშან და თა მეცხტდრემან ჩუენმან თანასკერტელის ასულმან ულუმპია და ჩემმა ძამა აღნიაშან და ძეთა ჩნთა მონაზონმან თომა, ბარზი, ავთანდილ, ფარემუზ და იოთამ... მას ქამსა ოდეს... ჩუენის შჯლისა... ბეჟანისგან ჩუენთს ღთი გარისხდა... მისთს... სამწირველოდ შემოგწირეთ ჩემი მკვდრი... მამული კასს ენაკა... (ერთი წილი ტკბილი მეზერესო და ორი მწირველს. მეზერეს ერთი წილი ტკბილი სარჩოდ არ ეყოფოდაო, ამისგამო იმ მევენაჩეს სხვა მამულიც მიეცეო. სხვა შეწირულგბანიცა სწერია ტფილისს და სხვაგანაც ბეჟანისთს საალაპოდ)... დაიწერა... ქკს: სია: კელითა... გრი ქარმაულისთა“ სხუეულად? „თაყა ამილახორი“.

1525 წ.— ქალაქზე მსედრულად ნაწერი შიომღვიმის გუჯარი № 41, აქაიქ დაზიანებული:

„ქ... ესე... სიგელი... მოგაკენე... შიოს და ვეგარეს ცრემლდასხმურსა უღაბნოსა... მე... მეფისა დავითის [პალატის] უხუცესმან და მწიგნობართა მთავარმან სუნღულაშვილმან (სოლალაშვილმან?) ივანე... შეესწირე თქვენდა... ლომისშვილისაგან ნასყიდი ვენაკი... - - - (და ამ კენახის შემოსავლიდამ გაუჩენა თავისთს აღაპი): დაიწერა... ქკს :სიგ:

მერე სუცური ხელმოწერას:

„მეფესა ღთს: დამიტ[კიცვბია]“. — ვგრეთვე :ჩნ: ქკს :მიერ - - ქართლისა: ქთკზი ბასილი [ჩემითა კელ]ითა ვამტ[კრ]ცებ).

ქვათასუკის სიკავში № 3 მოხსენებულა 1513 წლის ქვეშე: „მე მეფისა... დავითის პალატის უხუცესი და მწიგნობართა მთავარი სოლალაშვილი შალვას ძე ივანე“, რომელიც უნდა იყოს ამ გუჯარში მოხსენებული სუნღულაშვილი ივანე“.

„...ჩუენ მეფეთა მეფემან დიმიტრი წამებულმან წარსამართებელად სულისა ჩუენისა როდეს საქართველოს კნისათუის ვიწამე მოძღურისა ჩემისა ბრძანებითა და გავაჩინე სიონისა ღრთისა (sic) შმობელს ვერაზედან ქა[- - ნი] (ქარვასლანი?) აღვაშენინე და შეეწირე ვერის კეცს ვანანი სოფელი ლილოსა ახა[კო]ვი? მისითა შესავალითა. სამსა აღაპსა მხეამედენ (მიხემდენ?) და გარდიკ-

დიდენ: შობასა, მიქუმასა და სულისა წსა მოფენასა; და ეინცა დამაკლოს წამებისათვის ღმერთსა მისცეს პასუხი განკითხვისა დროსა ჩემისასა“.

ზედრე მეტად ღამასის მსედრულით:

„ქ: ესე ვითა ძლიერსა და უძლვევლსა მეფეთა მეფეს დაეთოს სამწირველოდასა ბოძებითა შეუწყალებია იოსების ძე გიორგი და მეფეთა მეფესა და მოწამესა დიმიტრი მეფესა, — დიდებულ ყენ ღწ სული მათი, — მწირველად გაუჩენია, მე მათი მიწა მლოცველი ქვს მიერ ანჩელ მთავარებისკოპოსი და ათორმეტთა უდაბნოთა არქიმანდრიტი უნდოი ინწ (იოვანე) კანონითა მტკიცე ეყოფ. შემცვალებელნი ამისნი იყავნ კრულ, წყეულ და შეჩუენებულ... ამინ“. ბოლოს: ზეუელად ღამასის სელათ, მსედრულით: „მეფეთა მეფე დიმიტრი ვამტკიცებ“. სათაურა სიგლისა მე-XVI საუკ. სელათ წარწერილი: „ლილოსა და ენათის კელმწიფისაგან სიგელი“.

ეს სიგელი თფილისის სიონისა მიცემულია წწს დიმიტრი თავდადებულის მიერ წამების დროს და მამასადამე 1289 წელს და ძვირფას განძად უნდა ჩაითვალოს მით უმეტეს, რომ ამ მეფისგან სხვა სიგელი არ დარჩენილა. ტექსტი სიგლისა და ხელმოწერაწი, ჩვენის თხოენით, ფოტოგრაფიულად გადაილო ბ. ა. როინაშვილმა ცალკე გამოსაცემად ფოტო-ტ-პით.

ზედგინიძენი იოთამ და მისნი ძენი: დემეტრე, გწ და ფარსადან იხ. ზემო გვ. 75 აქ მოხსენებული იოთამ უნდა იყოს შვილის შვილი პირველის იოთამისა, წამებულისა მეფისათვს.

1505—1526 წ.—ამ წლებში არის მიცემული ტყაჩე ჩინებულის სელათ მსედრულად ნაწერი სიგელი, რომელიც გაუთავიკებულად დაუგდათ, № 62. აქ მოხსენებული მეფე-დავით 1505—1526 წლებში ჰმეფობდა.

ქ. სახელითა... ჩწ... მეფეთა მეფემან პატრონმა დავით და ძმათა ჩუენთა პატრონმა გწიგი (გიორგი) და პატრონმა ბაგრატ, ნებითა ღთისათა აბხაზთა ქართველთა რანთა კახთა და სომეხთა მეფისა, შაჰაშა და შაჰრეანშა და ყოელისა ჩრდილოეთისა აღმოსავალით ვიღრე დასავალამდე თვთ მტკიცედ კელმწიფედ მპყრობელ მქონებელმან: მოვიდეს წინაშე ჩუწსა... წწსა მამისა შიო მღუიმელისა წმიდანნი მამანი მემღუიმენნი; გვეაჯნეს და მოგუაკსენეს წწსა მის უდაბნოსა მნეთა და მოსამსახურეთა ძუელითგან განჩენილი და განწესებული საქმე. ეინადგან მოკითხულიცა ექენით და სულკურთხეულისა პაპისა ჩუენისა დიდისა აღექსანდრესაგან (მეტე არ არის).

1525 წ. ქაღალდზე ნაწერი სიგელი № 10, დასეული:

„ქ... ჩუენ... მეფისა დავითის სახლის უხუცესმან და მწიგნობართა მთავარმან სოლდასშვილმაც ივანე... იგი ეენაკი (ღამისაშვილისაგან ნაყიდი) მღუმისთვს შემომიწირავს... (17 ანკარს კარგალებულს ადაჰს გარდამისდიდეთა)... დაწერა... კელითა გიორგი ჰერმაულისათა ქქს: სიგე.“

სეკულად: „ქ. ქ. ქ.“ (სსკა არ გაირჩევა). მერე სუტურად: „ესე ვითა მეფე-სა დადითს დაუმტკიცებია, ეგრევე ჩუბნ ქეს მიერ ქკზი ბასილი კანონიხა ვა. მტკიცებ“.

1579 წ.—შიომღვიმეში დატულს ძეგლს ჰატარა წარას აწერია მსედრულად:

„ქ. შემოგწირეთ თქუნ წასა გიორგის გომართისასა ჩ[ენ] ფ[ემან] (?), აგრონმ (?) ალექსანდრე ზარი ესე მას ჟამსა, ოდეს ყაფლანს მცირე ზარი თქნთჳს შემ(ო)ეწირა. ის ზარი ჩუნ გამოცუალეთ. მისად სამუქჳოდ ესე ზარი (გ)კადრეთ და მოგაკსენეთ. წო გიორგი, ნუ გამოწყრები, შენის იესოს ქრისტეს სიყუარულის მადლსა! ქკს: ს.ზ.“

ამ ქკნში ასო „ა“ საუკლოა, შეიძლება ის ქარაგმის მავიერ იყოს ჩასმული ასოებში „სზ“ და მაშინ ქკნი იქნება 1519 წ. (ყაფლან „დიდი ორბელის შვილი“ ჩვენს საბუთებში სჩანს ქე-XVII საუკ.).

1580 წელს, ქკს: ს.ა.მ.: დაწერილია სიგელი № 4, მიტეპული მეფის სვიმონისაგან, დედოფლის ნესტან-დარეჯნის და მათთა ძეთაგან (გ ი, ალექსანდრე დ. ლუარსაბ), რომელშიც მეფე სწერს:

„...მოვიდა... წინაშე ჩუნესა წინამძღუარი (შიომღვიმისა) შილა და თქუნნი კრებულნი... და ძუელნი სიგელნი მოიღეს... სოფლისა სხალტბისა და ნასტაგისისა სითარხნისა... და წიგნსა და ნიშანსა (თარხნობისას) გუეაჯა“. მეფეს უკვლა შიომღვიმის მამულები გაუთარხნებია სახელმწიფო ხარჯობისა და გამოსაღებისაგან და სამავიეროდ დაუვალებია მღვიმელთათჳს, რომ ყოველ წელიწადს ორ ალაზი გარდაუხდათ მეფის მოსასხუნებლად. სიგელი დაწერილია „ქკს: ს.ა.მ.: კელითა კარის მწიგნობრისა ალათანგელიისა ძისა ნაეროზისათა“. სეკულად ამტკიცებს მეფე სვიმონ.

ამ სიგელს დ. ფურცელაძე მოკლედ მოიხსენიებს და აღნიშნავს თარიღით 1520 წელს, როდესაც სვიმონ მეფე დაბადებულიც არ იყო (Церк. гуджары, გვ. 97).

1630—1658 წ. სიგელი მხედრული, ფრიად დაზიანებული, № 24, რომლისაგან სჩანს: „ - - - [ჩუნ ზეედგინისძეთა ამილახორთა] დემეტრემ და ძმათა ჩუნთა ნიკოლოზ, თ - - - ჰაატა და ძმისწულმა ჩუნმა იოთამ და აეთანდილ... (ესე სიგელი მოგეცით) შენ მღვიმის წინამძღუარს მელიქსედეს ყანჩაელს“: სწერენ, რომ მამულზე დაეა გექონდაო თქვენთან და ახლა შეერიგდითო.—რადგან ჩვენს საბუთებში მელქისედეს სჩანს 1640 და 1658 წელს, ამის გამო ეს საბუთი უნდა იყოს დაწერილი მე-XVII საუკ.

1634 წ. —სიგელი მღვიმისა (მცხეთისა?) № 288, ეტრატყე მსედრულად ნაწერი: „...ჩუნ... ქკზმან ევდემონ... (ესე სიგელი) მოგეც ამბროსაშვილს ამი-

რანს ამა პირსა ზედა, რომე თქუენის ბიძაშვილის... თვითანაც ნასყდღი საცენაკე მიწა გეყიდა და ჩუენცა სიგლითა ამით დაგიმტკიცეთ ქკს: ტკბ:“

1630—1658 წ. — დასაინებუელი სიგელი № 24, რომელსაც აღუკვენ მღვდემს ამილახვრები: „ - - - დემეტრე და ძმათა ჩუენთა ნიკოლოზ, თ[ეიმურაზ?], პაატა ძმისწულმა ჩუენმა იოთამ და აეთანდილ... (მოგვცით სიგელი ესე) შენ მღვიმის წინამძღვარს მელქისედეკს ყანჩაელს“: მამულზე დაჯა გვექონდა და შეკრივდიითო. ბექედი აზის წარწერთ: „ბარძიმ“ და სვეულები: „ნკლზ“; პაატა; იოთამ. — წინამძღვარი მელქისედეკ სისანს 1654 წ. (სიგელი № 25).

1655 წ. ანდუყაფარ, გიეი, დიმატრი, ბარძიმ, ნიკოლოზ და პაატა ამილახვრები შეიღებითურთ ჰნიშნავენ მონასტრის მამულების დეკანოზად (გამგედ) ნასყიდაშვილს, რადგან მონასტრის მამულების საქმე არეულ-დარეული იყო. მათ, შესწირეს მღვიმეს ვენახი გუგულაური და ბელიაური და ორი ვენახი ანთაური ზოდებუნებითურთ. ვისაც ეს ადგილები ეპიროს, მონასტერს აძლიოსო მესამედი კულუხილამ და მეხუთედი ლალა, ნახევარი ლიტრა ზეთი; მონასტრის ვენახებში უნდა იმუშაონო და თითო ტიკი ლინოც უნდა მოართვანო. ვინც ცხოვრები გაიჩინოს საბალახოდ თითო კრავი მონასტერს მიართვანო აღდგომას და თითო ძღვენი საშობაობ და სააღდგომოდ. კომლზე ნახევარი ლიტრა ერბო და ათ-ათი კვერცხი მიართვანო. ვინც ფუტკარს გაიჩენს, მონასტერს სარგო აძლიოსო. სამთავისის საეკლესიო-მიწებელამ მონასტერს ერგებო 300 კოდი — ნახევარი ხორბალი და ნახევარი ქერიო (ეს სიგელი ჩვენ ვერ ვიპოვეთ და დ. ფურცლასის „Пер. Гуджары“-დამ გავმოკაჩართულეთ გვ: 98).

1658 შიომღვიმის ეტრატის სასარებაში ჩართულია შემდეგი გუჯარი, მიტეპული წინამძღვრის მელქისედეკ ყანჩაელისგან:

„ნებითა... ლთისათა... ჩუენ ყანჩაელმან წინამძღვარმან მელქისედეკ გავაჩინეთ ჩუენთვს სასულიერო ალაპი, ასრე რომე მოვედით კელმწიფის როსტომეფის კართა ზედა და სამღვიმის... საურის ამოკუეთას ვიაჯენით; ბეერს და ვიხარჯენით...; ათარხნეს (შიოს მამული) ასრე, რომე შიოს უდაბნოს ყმათა არა გამოუვიდოდეს არა საური, არა კელმწიფის მოსაქმე, არა შევიდოდეს... არაფერი სამეფოა სამსახური და გამოსაღები არა გამოვიდოდეს და გავიჩინეთ ჩუენთვს ალაპი ამა პირსა ზედა, რაჟსაც წელიწადს საური მოიკრიფოს, იმ წელს წელიწადს კოდის-წყაროელნი მღვიმის ყმანი და ჯიციკურს მღვიმის ყმანი თითოს შაურს გამოიღებდენ: ერთს უზალთუნს მღღელს მისცემდენ და სხვთ თევზს იყიდენ, სამ-სამ ლიტრას პურს და ექვს-ექვსს პურს გამოიღებდენ... წინამძღვარს მიართმევდენ... ნოემბერს: კა:... ერთს დღეს ჟამს აწირინებდენ, ასმევდენ... ფურნაველნი და უკმელნი, ასრევე. ბერშუეთს გლარჯაძეები მისისა; თ; ბატკანს დაკულიდენ და მისს პურს და ლინოს დახარჯევდენ; ერთს მღღელს

ქამს გვიწირვინებდნენ... მორბედაძეები და ბიბაიშვილები ერთს კოკას ლეინოს...
:კე: პურს... საკმელს... (და) თევზს... მოიტანდნენ... ქკს :ტმე:“...

1658 წ. წინამძღვარი ყანხელი მელქისედეკ სწერს გივი-ამილასკარს: ერთი
ქვეერი გამოვართვიო და იმისთვის ალაბი გავიზინეო მღვიმეს ქკს: ტმე: (ის წარ-
წერა მეორე ჰიროზე მღვიმის სიგელზე, ზემო დაბეჭდილზე 1523 წ. ქვეშე).

1660—1695 წ. ზემოსსენებულის შიოს სახარებისა მსედრული წარწერა, რომ-
მელშია მისსენებულისა აშოთან: უბეჭდელად ცნობილი აშოთან მუხრან-ბატონი, ბაგ-
რატიის ძე (იგი სხანს საბუთებში 1660—1695, აშოთან I მოკვდა 1561 წ.):

„ქ. ჩუენ: ბატონის: შვილმა: აშოთან: შეწვევითა: შენითა:... (წის შიო-
სითა) მოგიჰედინე: ესე: სახარება“... და იქვე, იმავე სელით: „მიებარა ერთი-
შვილს ზაალს სახარების მოსაჰველი შვიდი მილანთული და ორი აბაზი“.

1642—1709 წ.—მღვიმის ეტრატის სიგლის № 66 მეორე ჰიროზე იხილება
შემდეგნი წარწერანი:

1) ხუცუზად, მე-XVI სუკ. სელით: „მას ქამსა ოდეს ჩუენთა ცოდეთაგან
საქართველო წართყუენა [ოსმალო]სგან, ესე გუჯარნი დატყუესებულ იყუნეს
და მე კურთხეულისა ვარა - - - ვიყიდე და თქუნეე დიდსა და წარჩინებულსა
მონასტერსა მღვიმისასა (შემოგწირე). გვედრები წწო... მემღვიმენო... მომი-
კსენებლით წწოთა ლოცვათა შინა თქუნთა.

2) მსედრულად: ...მოვიდეს წწე [ჩუენსა (ე. ი. როსტომ მეფისა)...] მოძ-
ლუარი ყანხელი მელქისედეკ და სრულიად კრებულნი... რათამცა - - შემოწი-
რული სოფელი სხალტა და ნასტაგისი ძუელითგან - - - კელმწიფეთ ეთარხნე-
ბინა - - [და ალაბი გავიზინა მისს] ცხრას, მიცალეებასა წწა შიოასას... (მელქი-
სედეკ) სიგლის გახლტებასა დაგუაჯა... და გვითარხნებია... არა ეთხოვებოდეს რა:
არა მალი და არა სათათრო საური... ულუფა - - არა საკლავი და საბალახე,
არა საბაზიერო, კოდის-პური, არა სამეჯინიბო და არა სახოსალარო - - [სა]თ-
ხოვარი... დაიწერა... ქკსა... ტლ... კელითა... ბირთველისათა“.

3) ბატონიშვილი გასტანგიც (VI) უმტკიცებს გუჯარებს და უასლებს „ასრე რომ
თქვენის მონასტრის [წინაშე] მდგომელი წინამძღვარი ყანხელი იოსებ გვეა-
ჯა - - - ... ჩვენცა მეფობისა გიორგისა წარსამართებულად - - სრული სოფლე-
ბი სხალტა, ნასტაგისი - - - [ვათარხნეთ. არა ეთხოვებოდეს არა] საჩუენო - -
გამოსაღები - - - არა მკა - - - [ყოელის საკელმწიფო გამოსაღებისაგან]
განგვთავისუფლებია“.

1678 წ.—შიომღვიმის მიმინების კვლევის დასავლეთის მხარეს ასე სწერია:
„ძალითა ღთისათა და შეწვევითა უღაბნოს განმანათლებელისა | წწის ში-
ოისა | და ევაგრესითა ჩწ მსასოებელმან თქწმან და | ცვა-ფარეთათა თქწთა მინ-

დობილმა იოთამ ამილახორის შვილმა თვით ამილახორმა გივან და თანამეცხედრებმა ჩინან ქართველთა მეფის შანაოზის ასულმა, ბატონის შვილმა თამარ, განეახლეთ საყდარი ესე, ზვით ცა და სამკროები, კარის ბჭე და სამრეკლო და ქუშმოთ საღვარე სულთა ჩვენთა საოხად და ცოდვათა შესანდობელად და ძეთა ჩვენთა ანდუყაფარისა და დემეტრეს სადღეგრძელოდ. ვინცა იხილვოდეთ, შენდობით მოგკესენებდეთ, რათა თქნცა შეგინდნეს მას დღესა განკითხვისასა. ქკს: ტნიე:“

1682 წ.—მღვიმის სიგელში № 22 სჩანს: შიომღვიმის წინამძღვარი ყანჩელი იოსებ, ქკს: ტო: ამ სიგელით ახალციხელ გლეხს ანტონაშვილს თავი შეუწირავს შიოსთვს.

1713 წ. ცხთა მეფეს დავით III-ს ვენახი შეუწირავს შიოხა ლაერისთვს სოფელს კონდოლში და ალაბი გაუჩენია თავისთვის შიოხობას, ხუთშაბათს ყველიერისას (ეს სიგელი ჩვენ ვერ ვიპოვეთ და აღენიშნეთ დ. ფურცელაძის „Перк. Гуджары“-თ, გვ. 98).

1719 წ. სიგელი შიომღვიმისა, № 56: ციციშვილი ბადაურის შვილი ზაქალ აძლევეს სარდლის ზიზასშვილს უთრუთს (ამის შვილებს ზაზას, დოს, გის, დტეს, სარიდონს, ბერს, და შვილიშვილს ივანეს) ნასყიდობის წიგნს „ასე რომე დაგვეჭირა და მოგყიდეთ ჩვენი მკჯდრი ყმის მამული ქეხერელს (sic) მიხითარიშვილებისა ოთხნი ძმანი იყენენ. სამი უფროსი ძმანი უშვილოდ ამოციდენ: პაპუა, აფრიამა, წატურა. ამათი წილი ჩალისძირის მიწა ხუთი თავი ჯანიზაშვილის მიწამდი ქვეითი ბოლო პაპიაშვილის მიწამდის, ზვითი გვერდი რუმდი, ქვეითი გვერდი აფთარაშვილის მიწის სამძღვრამდის. ავილევით ფასი მთელი და უკლებელი... თუ ამისი მოდავე გამოჩნდეს ვინმე, პასუხის გამცემი ჩვენ ვიყენეთ... (მოწამენი), — ქკს უზ... (ბოლოს სუთი ბუკედა აზის და ორ-ორი წერტილი ფოკელ სიტუვის შემდეგ).

1726 წ.—წარწერა მსგავრული შიომღვიმის კტრატის სსხარებაზე: „ქ. წმიდის და ეოვლად წმიდის (ტაძრის) სამკაული ყოველი, საღმრთო სამსახური ყოველივე ამა ქუეყანას [და]ხიზნდა და ურუმთა და ლეკთაგან ქუეყანას საქმე დიად მოეჭირნა ერისთობასა შანშესსა და ამილახრობასა გივისსა, ქრისტეს აქეთ ათას-შვიდას-ოცა-ექვსსა, ქკს: :უილ: შენახულ იყო ყველი ხატი, ჯუარი, წიგნი, შესამოსელი პატ - - - ეზე [ქსნ]ის (?) კეეს (სხვა წარწერა: წო შიომღვიმის ერისთვის შვილი იესე“. დეკ-ოქტომბრისაგან ქართლის დეკრად მოხდა 1723—1724 წ.

1733 წ. შიომღვიმის მიძინების სკეპტისის კარნახუბკეს ჩრდილოკუბის შესარქუ

იპოვება ხუცურა ფრიად წაბლაღული წარწერა ლექსად: „ - - რომელთა ძეობა-
ნი | - - მამათა წყობინი | - - ფხენისს, აჩაბეთს ციხეები არ არის ცულობანი; |
და მღვიმე განვახლე მე გიგმან, არს კრებულთ ბანაკობანი... ქკს: უკა:“.
მეორე წარწერა იქვე, სამსრეთისკენ: „მ ჯდ სანატრელო დედაო ლთისაო! ჩუტნ.
ფრიად ცოდვილმა ცხებულმან მფეფმან (ცხებულთა მფეფთა მოწამან?) ამილა-
ხორმა გიგმან და თანამეცხედრემან ჩუტნმან ორბელის შვილის ასულმან ბან-
გუამ განვახლეთ ეკლესია თქუტნი, რომელი ძუძლ ქმნილ იყო და გარდაეს-
ქედეთ... ქკს: [უკ]დ (1736 წ.). ეს ქკნი საეჭვოა, გადასუფაა.

1735 წ. წარწერა საეკ. მუსეუმის ხელნაწერზე № 20, მხედრულად: „ქკს:
ათას შვიდას ოც-და-იე (ე. ი. 1735 წ.) მოვიდა თამაზხან ქართლსა შინა და
ფრიალნი შრომანი და ტყვეობანი გვეწიენეს ჟამსა მას და დევნულობანი ყო-
ველთა საქართველოს და კახეთს. ამასვე წელსა მიიცვალა წა და სანატრელი
კათალიკოზი ბესარიონ და ამასვე წელსა გამოვიდა წის შიოს ნაწილი სამი, ორი
მკლავი და ერთი თავი, რომელ არსადა თქმულ არს სამთა ნაწილის გამოსლ-
ვა და თუთ მე მიხილავს თვალთა ჩემითა... მე ვემთხვიე, თუთ ჩემმა ძმამ, იკორ-
თის არქიმანდრიტმან ვარსევანა-ქრისტეფორემ ერისთვის შვილმან“. ეს წარწე-
რა ეკუთნის იასე ერისთავს ყულარალასს, კარგად ცნობილს ჩვენს ისტორიაში,
როგორც იმავე წიგნის შემდგმთა წარწერათაგან სჩანს (იხ. ჩემი „ქრონიკები“
წიგ. II, გვ. 21). ამისი ცოლი ქეთევან, კახთ მეფის ქალი, დატყვევდა
იმავე 1739 წ. (ქეთევან რომ კახთ-ბატონის ასული ყოფილა, ამას ამტკიცებს
წარწერა საეკ. მუზ. ხელნაწ. № 218).

1753 წ. მაისის 29. მუსრასიტონის კოსტანტინეს წერილი, ჩართული წინა-
მძღვრის დოსიოპოსის მოხსენებაში (იხ. ქვემო 1806 წ. ქვეშე, გვ. 87).

1776 წ. შიომღვიმის სიგელი № 17: მდივანბეგი იესე ამილახვარი სწერს
სამთავრულს პაისიოსს: „შენის ეკლესიის ყმა მტრისაგან და ჩვენის სახლის კა-
ცისაგან შეწუხებული იყო... გვეჯუე, რომ შენის ყმისთაჲს ამირაზორის შვი-
ლებს არა წაერთოთ რა“. ასლად ამ წერილს გაძღეო, რომ ამას უკან ამილახვრის
შვილებს თქვენს კაცებთან და მამულებთან საქმე არა აქეთო; ამტკიცებენ: შეფე ერეკ-
ლე და ქკზი ანტონ.

1783 წ. სიგლითა № 16: ამილახვრები პირობას აძლევენ იმავე პაისიოსს,
რომ თქვენს მამულებზე არ შეგმწუხებთო.

1787 წ. ამილახვარი მდივანბეგი იესე და ბაძაშვილნი მისნი: ვაჟი, ქაბოს-
რო, იოთარ (ოთარ?); მინზაში ბუკან აძლევენ სიგელს შიომღვიმეს: „ნასე რომე
თაჲა ამილახვარს... ზეარი შიოსთაჲს შეეწირა კასპს (ცხ. 1523; 1525 წ.)...“

მერე... დაჰკარგოდა... ჰაბათა ჩენთა: ანდუყაფარს, გიგს, ღიმიტრის, ჰარძიმს, ნიკოლოზს, იოთამს და აეთანდილს... ებოენათ (ის. ზემა 1650 წლის ქვეშე), დაეხსნათ... და ისევე დაკარგულიყო... ამას ყამსა ყდ სამღვდელო სამთაენლო ეპისკოპოსმან და მღვიმის წინამძღვარმან პაისიოს იჩიელა... და ხელახლა და-გიმტკიცეთო (კასპის ზეარია).

1787 წ. სიგელი № 28. შთავარებისკოპოსის პაისიოსის წერილი გიორგიძე მეფის შვილთან: „მე რომ სამთაენლო და მღვიმის წინამძღვარი ვახლდი“... ამის მაგიერ სამთაენლად და მღვიმის წინამძღვრად ამ წელს დაუნეშნავთ გერკასი (მაჭავარიანი).

1794 წ. სიგელი, შეტანილი შიომღვიმის ეტრატის სახარებაში: „ქ. ჩენ... ირაკლი მეორემან... ესე წიგნი გიბოძეთ... შენ მახარებელის შვილს იაკობს... ერეენს წასულიყავ: საქართველოში (ნათესავი) არაინ გყვანდა რა... (ამისთვის იქილამ მობრუნდიო და) ჩენ კელმეორედ... შიოს შეგწირეთ... სხვას შენზე კელი არა ჰქონდეს... ჩენი სათხოვარი არ გეთხოვებოდეს... როგორც სეცი-ცხოველის ყმანი და წის იერუსალიმის ყმანი (აღბ-მიტეობაში) ნახევარს ბაქს აძლევოენ, შენც ნახევარს ბაქს წას შიოს მიართმედე... და შენ ამილახორის ღიმიტრის, ამირინდოსი, იესესი, ნიკოლოზისა, თეიმურაზისა, იოანესი, ქაიხოსროსი და მათის ბიძაშვილებისაგან მოცემული საფიცრის წიგნიცა გქონდა, რომ არას ამილახორს შენთან საქმე არა ჰქონდეს—რა წინამძღვრის მეტსა... დაიწერა... სეკლ. :თ: ქკს: უბბ:“ ხელს აწერს ეპისკოპოსი წინამძღვარი მღვიმისა გერეასი მაჭავარიანი „ვილოცავე, რათა მეფობდეს მშვიდობით... ჩღყე. მარტის :ა:“.

1790—1800 წ.—სიგელი მღვიმისა № 54, უთარღო: № 54: „ქ: ნებითა... ესე... წიგნი და სიგელი მოგეცი მე ზედღინიძემ შარმაზანის შვილმან ლუარსაბ და ბერმან შენ წდის შიოს დეკანოზს პეტრესა და იოვანესა, შვილთა და მომავალთა სახლისა თქვენისათა ყოველთავე, ასე რომე მოგყიდე მთაზე მიწა ორის დღისა ქანდურს შარას ზევით ხოდაბუნთან ლახარეშვილის მიწამდი. მოგცეს და მოგახმაროს ღწ“... † † † †

1801 წ.—წერილი მეფის ძის დავითისა, № 51: „წწო მამანო გრხიმანდრიტო ნიკიფორე, არხიმანდრიტო გამალიილ და მამაო გრიგოლ და წწო მამანო მონასტრისანო.

... თქვენი წიგნი მომივიდა და საჩივარი კახეთის სულზედ. ომ(?) ჩემი საკუთარის თეთრით ნასყიდი მამული ომეყა წმიდას მონასტრის შეგწირე; წაერთმევიან; ეს ამის მეტი არა არს რა, მხოლოდ ეშმაკის მანქანებაა აა.(მამულზე

ნუ შესწუხდებითო, რომ ტყუილს მოწმობენო, კანონით უნდა დააფიცონო. კახეთის მამულეზზე ამბობს).

1804 წ. დეკ. 21.— შიომღვიმის სიგელი № 42: „... წო შიო... შევევდრებ საფარველსა შენსა მე აღგილით იმერთა ქუჭყანით მოსრული დაჭითაშვილი გი და შვილი ჩემი იოსებ ...უდაბნო შენი მოვილოცუ... ვიხილე მამა მონასტრისა, სქესით სოლოლაშვილი არხიმანდრიტი გერონტი და ძმათა სიმრაეღლენი... უბატონო და უბატონო ვიყავ, მე თვით ნებითა ჩემითა თავი ჩემი შემოვსწორე წა საფლავსა შენსა... ყმად და მონად მონასტრისა შენისა ...მოკრჩიდ ვიყო... ნება აქვს (აწქამანდრიტს) და უფლება ჩემზედა აყრისა და ავად მოპყრობისა, ვითარცა უფალსა მონასა ზედა... ქვეს აქათ: ჩუდ: დეკ. 17: აქარ-თულს ქვეს :უედ:“

1805 წ. აპრილის :ათ: სიგელი შიომღვი. № 31: „ქ: კათალიკოზ პატრიარქი მცხეთისა და სრულიად საქართუჭლოჲსა მეფის ირაკლის მეორის ძე ანტონე მოგიწერთ ზღძანებასა ამას ჩვენ-მეორსა ძეგვის მოურავო, გედეონისშვილო ნიკოლოას. მერმე მანდ ციხედიდს წდის შიოს ზვარი რომ არის, მაგის ბოძებას და დანებებას შემოგვევდრენ, როგორც რომ ძველად ჰქონიათ, ვგრეთვე ახლა მღვიმის წინამძღვარი გერონტი და ამისნი კრებულნი და ამ საქმისთვის გვიბრძანებია, რომ ჩვენი სახლთხუცესი ამილბარ და აგრეთვე მალალაშვილი ციხედიდის მოურავი გაბრიელ უნდა შემოჰკრიბო მანდ ციხედიდს და პარკაძე მღუღელიც მოვა მანდა, რომელიც რომ მახსოვრობს მაგ ზვრის სამზღვრებას... ყოველივე სამზღვარი იმათის (მოწმების და მახსოვრების) დაფიცებით და გამოკითხვითა შიოს ზვრისა ვაარჩიოთ... აპრილის :ათ: წელსა ჩუე“ (სეკულად კმტაჭუბ ჟსი ანტონი).

1806 წ. ანგრის :კზ: სიგელი შიომღვიმისა № 53: წერილი, მიცემული ქვათახევის და შიომღვიმის არხიმანდრიტ დოსითეოსისადმი: „მზირიშვილს რომელიც მამული ვენახი ჰქონდა, გერონტი არხიმანდრიტის თხოვნისაებრ წერილით მივართვით მონასტერსა, რომელსაც ვამტკიცებ ბეჭდითა ჩემითა... მე რადგან სახლის უფროსი ვარ, ამ წერილს მე ვაძლევ მალალ ღირსებასა თქვენსა... წელსა: ჩუე: იანვრისკ: :კზ: ქვეს :უედ:

მონაღვთისა
ამილანვარი
ითამ

1806 წ., აპრილის :ათ: სიგელი შიომღვიმისა ფურცლან ქაჭლდსკე, № 30: „დიკასტერიისა ჩნისა მსაჯულთა მიერ განსჯილსა განჩინებასა ამას ვამტკიცებთ აპრილის :კზ: წელსა ჩუე, კათალიკოზი ანტონ“ (სეკულად).

„განჩინება მისი უწმიდესობის დიკასტერიისა მიერ:“

მისი უწმიდესობის დიკასტერიის შეკრებულებისა შს მოვიდა ქუაბთახევის და მღვმის მალალ ღირსი არხიმანდრიტი დოსითეოს, არზი მოიტანა დიკასტერიაში და არზის გარდა სხვა წერილებიც მტკიცე და ქეშმარიტი მოილო დიკასტერიაში სრულიად დიდთა და მცირეთა ამილახორის შეილთაგან დამტკიცებულ წიგნი, გორის უეზნდის სასამართლოსაგანაც დამტკიცებულ იყო. რომელიც თავის მონასტრის მამული მეორედ დაებრუნებინათ და ისევ მონასტრისთვის შეეწირათ და ვინ უწყის, რომ თავისი საკუთარი სხუა მამულიც შესწირონ, ვინ კელჰეთეს შლად მისა. ამ წერილებისა ჩუენგან უწინარეს განხილვისა გზირიშვილი დიკასტერიაში მოვიდა და გაბათილებული წერილი ქეშმარიტებად გამოგვიცხადა და ჩნგან წერხლიც მიილო სიცრუით და მხაკუარებით; არ უნდა გაებდნა. ამას რომ სიცრუით დიკასტერიაში შემოსრულ იყო და წიგნი დაეტყუნა, ამ სიცრუით დიკასტერიაში შემოსლვისათვის და ჩუენს მოტყუებისათვის კანონი განუწყესეთ ეკლესიის სამსახურისა, რომ შიომღვიმის მონასტერს ზეთი ლიტრა სანთელი უნდა მიართოს აწ და არა ყოველ წლივ; და ეს აღშენებული ვენახი საუკუნოდ მონასტერს დარჩა და როდესაც აღშენებულა ის ვენახი, მუნიდგან აქამომდე კულუხს გარდა ნახევარი მონასტრისათვის უნდა ეძლივა და იმას კულუხის მეტი არა უძლივია რა. ამისთვის არც არა იმ მამულიდამ საჭირნახულო მიეცემა და არცა რა სხუა რამ ნიეთი; და ის ვენახი საუკუნოდ მონესტერს დარჩა და ის ჩუენი წერილიც დაგვიყენებია და გაგვიბათილებია, ამისთვის რომ სიცრუით შემოგუატყუა ის გაბათილებული წერილი და დაგუბეჭდვინა და ღვინო რომელიც მძლავრებით მიუტაცნია ამ ვენახისა, ისიც სამართლის განწყესებისამებრ მონასტერს უკანვე უნდა მიართოს. ესრეთ განგვისჯია და განგვიჩენია აპრილის :კზ: წელსა ჩყვ.

მდაბალი მიტროპოლიტი მიქაელ მისი უწმიდესობის დიკასტერიის მწვერი არხიმანდრიტი ჯუარის მონასტრისა ტრიფილ... დიკასტერიის მწვერი ანჩისხატის დეკანოზი სოლომონ... მწერალი გაბრიელ.

1806 წ. მაისის 14. „არქიმანდრიტი ქუაბთახევისა, შიომღვიმისა და სსკათა მონასტერთა არქიმანდრიტი დოსითეოს“ სწერს განცხადებას „ბრწუნავლეთათა ვადთა, მუხრანბატონის ქეთაგან აღრჩეულთა მედატორთა წინაშე“ და სთხოვს, „მედატორთა გასინჯონ ესა“. მედატორბა დაინაშნა ამის გამო, რომ მუხრანბატონებო ეცალებოდენ შიოს მამულებს იმ არკე-დარკეის დროს, რომელიც შეუდგა პარკელს წლებს რუსების ქართლ-კახეთში დამკვიდრებისას. მედატორად ამორჩეულნი ყოფილან: რკეპს ერისთავი, ეკსტათი ციციანოვი და გიორგი ამილახვარი.

ეს განცხადება, დატული შიომღ. გუჟრებში, № 46, შეიცავს შიომღვიმის მამულების ისტორიას, შედგენილს საბუთებით და გუჟრებით; რომელიც ჩვენ უკვე დაუბეჭდეთ და ზოგი ცნობებიც შემოაქვს მატიახუდამ და სსკა საბუთებიდან, რომელნიც ჩვენ არ გუჟრბანდა.

მედიანობაზე დასწრად და განცხადება დრისიანობისა, გამოუცხადეს მას...

„მოთხრობით ვიცით ძველთაგან ისტორიათა, მონასტერი მომდევნო უკან... ნასტროლისა მეფისა ფარსმან ხოსროანისა დრისა შინა აღშენდა და ამა მეფის სიკვდილისა დღემდე ვიდრე მეფედმდე სკამბისა, რა მოსცა ესე მონასტერი ამჟამად... ლახორიანთა, აქა დღემდე არს განსრულ წელნი :ჩღ:¹) და ამა მეფეთა ესოდენთა წელთა შინა... მღკმესა შა იყო დიდი კრებულობა, რომელსაც აღრიცხავს მესტორიე მაშინ ყოფასა ორ-ორი ათასთა მონაზონთასა... ამისთვის ვეტყუ წინააღმდეგობითა: რით ცხოვრობდა ოსელები სიმრავლე, უკეთეს არა აქნდა მამულები და მონასტერსა? თუ ჰქონდა სადა არს, მიჩვენონ? დღეს რომელიც უჭირავს ესე არიან ამილახორთაგან შეწირულნი და არა ძველნი“. გვიბრძანებენ: არ გქონდათ მაშინ მამულიო. კმა არს ჩვენდა სიმართლედ დავით დიდისა მონარხისა, ზედწოდებით აღმაშენებლის ანდერძი, რომელსაც შინა მოიღებს მრავალთა ზვართა ქონებასა, წისკვილთა და ხოდაბუნთასა, სოფელთა სართახნეუსა და ეგრეთვე მღვიმისა ყმათაგან აძლევს მონასტერსა ყოველსა, სარჯულლოსა დრამისა საკანონოსა და სხვასა ესრეთ: „ვითარად წდასა მეფეთსა ქართლის კბსა უბრძანებია ყოველსა სარჯულლოსა სოფელთა: მათთასა ნუვინ ეცილებს; თუთ შემღვმის დიკონმან მოისამართლოს და ეკლესიას ზეთად მოახმარონ“;²) და ამას ძველსა ანდერძსა აახლებს განსვენებულის მუხრანბატონის კოსტანტინეს წერილი, რომელსა შინა სწერს ესრეთ: „მუხრანბატონის კოსტანტინეს დიდო იმედო, მამასახლისო გიორგი! მანდ წდის შიოს საყდრის სარგო დრამა შიუს უბნისა თუ სხვა რამე შემოსავალი (არს); ყველას ყური შენ: მიუგდე, ნურას დაუკარგავ, წინამძღვარს კუთვანეს მოართმევდე.—მისის :კთ: ქკს: უმა:“ აჰა, თუ არ ვის ულაბარაქნია? როდესაც შიოს უბნის შენობა უწყია, მოუხსენებია მუხრანბატონისათჳს ებიფანე წინამძღვარსა და ეს წიგნი უბრძანებია მისისაებრ თხოვისა; და თუ სხალტბა და ნასტაგისი ანუ შენ ყოფილიყო ანუ სახმარ, მასცა იღავებდა და ვინათგან ლეკთ სადგურ იყო მაშინ, სახმარ არ იყო უშენთა ადგილთა დავა. გაშინჯეთ, ვითარ ემოწმა ძველთა სიგელთა სანატრელის მუხრანბატონის წერილი; და ამით სჩანს, რომ მონასტრის არის შიოს უბანი და ჭეშმარიტადცა თუთ მონაზონთაგან მოსყიდული.

ბრძანებენ: შიოს უბანი ამისთვის ჰქვიან, რომ მონასტრის მხარე არისო. მე ვიტყვი: ესე თქმა უძლეური არის: რად არა ჰქვიან უმახლობელესთა ადგილთა—ან სხალტბასა, ნასპარსევსა, ან წყალშეტრონსა? და ესე შიოს უბანი არცა მხარე არს მონასტრისა, გარნა ჰქვიან ესე მონაზონთა მეუღაბნოეთა მრესყიდვისამებრ. სხვა არს მუხრანი და სხვა არს შიოს უბანი ისტორიისამებრ ქართ-

¹) აქ ანგარიშებულია სვიმონ მეფის ჭამეფების წლიდან: 558—1004=554 წ.
²) აქ გვიჩვენებს ზემო დაბეჭდილს (გვ. 15—19) დავით აღმაშენებლის განცხადებას (იხ. გვ. 16 და შენიშვნა).

წილისა: „ოსმალ ქართველნი ეკვეთნენ ლეკთა მუხრანს; მოსრნეს იგინი და ნაშ-
თნი შევიდეს შიოს უბანსა“. აჰა, სხვა არს მუხრანი და სხვა შიოს უბანი; და
სხვაფაქტად მრავალს აღაგეს არის ამის მოწმობა:

იმ ძველს მონასტერსუ სიგელი სხალტბისა, ნასტაგისისა, რუეთისა, შიოს უბნისა
და არს სიგელი ესე გ'ი მეფისა ბაგრატოვანისაგან, რომელსა შ'ა მოიხსენებს ეს-
რეთ: „სხალტბასა, ნუცა რუეთსა და ნუცა შიოს უბანსა ამათ სოფელთა ბრძა-
ნებისამებრ ბაპის ჩემისა სარჯულოსა ნუენ ეცილების¹⁾“. აჰა თანხმობა მონა-
სტერის სიგელთა: დაჟით აღმაშენებელს: ანდერძი ემოწმება კ'ზის იოანეს ბრძანე-
ბასა²⁾ და მის ანდერძს ემოწმება შვილისშვილი დ'თ აღმაშენებელისა გ'ი მეფე³⁾, დი-
მიტრის ძე ბაგრატოვან და შ'დ ამისა თამარ მეფისა სიგელი⁴⁾ და შ'დ თამარ მე-
ფისა სვიმონ მეფის სიგელი⁵⁾ და როსტომ მეფისა⁶⁾. აჰა სჩანს, რომ მონა-
სტერსა არის ეს მამული თავის სარჯულო დრამითა და საკანონოთი: „პრას-
დროს მომხდარა რომ მეფეს ეკლესიისთვის მამული ჩამოერთმინას. და თა-
ვადთათვის მიეცეს.

მონასტერი იყო ლეკთა სადგური; სხალტბა და ნასტაგისი უშენი... ეკ-
ლესიის მამულს სიძველე არ შეეცება და თუ ახლა მღვმეზედ შემოვალს მან-
გლისის საყდრისა და ამ გვართა სხვათა ეკლესიათა შეწირულობანი უქმ იქმნე-
ბან... თრიალეთშიც აქვს მამული შიოს მონასტერსა სათარხნოთა და საჯავახი-
შვილოთა მათათ შინა⁷⁾; ეგრეთვე საგურამოს... შეენიერად აღმკულ იყო მონა-
სტერი და ბატკას წყარო დიდის კირ-შრომით იყო მონასტერში მიყვანილი და
თვთ ამ წყაროს მკეთებლად ოთხი კომლი კაცი სხალტბისაგან მიყენებული
ჰქონდა და ამ წყაროს ემსახურებოდა. და კვალად სწერია გუჯარსა შ'ა: სხალტბუ-
რითჲ ძალითა ზედა მივიდოდეთო წყაროსა საწმენდელადო. აჰა სჩანს, რომე
სხალტბო მონასტრისა არის და ახლაც აძლევს მეფე სიმონ და როსტომ⁸⁾.

„ოდეს ეიზილბაშნი აზურბაჯენ ქართლსა; მაშინ ეს მონასტერი განმავრე-
ბულ იყო და საესე კრებულითა და მოუშლილ ყოვლითურთ და დახიზნულ
იყენეს ქვაბებთა შინა და თანა აქენდათ ყოველი საგანძური ეკლესიისა. მაშინ
ბრძოდენ ამათ ყიზილბაშნი და სწადდათ აღება; მაგრამ ვერ შეუძლეს, ვინათ-

¹⁾ მეფე-გიორგი VIII-სიგელი იხ. გვ. 72—3, სადაც მოხსენებულია მარტო სხალტბა; დოსითეოსს ალბათ სხვა სიგელი აქვს სახეში.

²⁾ იოვანე კ'ზი იხ. გვ. 15—16 და 51. მაგრამ აქ სხვა გუჯარი იგულისხმება.

³⁾ ე. ი. გიორგი II, 1073 წ. გუჯარი; იხ. ზემო გვ. 10—12, აქ დოსითეოსს სცდებ-
და, როდესაც გიორგის ჰხადის შვილისშვილად და არა მამად დავით აღმაშენებელისა, რად-
გან ყველა ტტორიული პირები იმ გუჯარისა და თვთ პალეოგრაფიული მისიხასიათი შეეკველ
ჰყოფს, რომ სიგელი ეკუთნის გიორგი II-ს.

⁴⁾ ზემო დაბეძლილი, 1202 წ. (იხ. გვ. 25—25; 21—23).

⁵⁾ ზემო დაბეძლილი, გვ. 79 (1580 წ.—8).

⁶⁾ იხ. ზემო გვ. 81.

⁷⁾ იხ. ზემო, გვ. 15—18.

„ლეკთა მუხრანს და შიოს უბანს“

გან აქენდათ მათ წყალი ესე, ბოტკოსი და რადგან ცუდ იქნა შრომა მათი, აღიღეს კელი ყიზილბაშთა, გარნა მუსჩანბატონმან ლეონ¹⁰⁾ უჩვენა მათ გზანი ადვილ ასაღებნი და რქვა მათ: ვიდრე არა მოუწყვიდლოთ წყალი, ვერ შემძლებელ ვართ ჩვენ აღებად მათდა. აჰა დამხობის მნებებელი მონასტრისა... ჩამატვირის წყარო იგი, რომელიცა დღესაცა ნიშნად სჩანს და მოკლებულთა წყურვილისაგან შეესიენენ ყიზილბაშნი და მოსრნეს მოღვაწენი მონაზონნი მახვლითა და იავარ ყვეს საქონელი მონასტრისა. განა ესე სიგელნი ზენამან იქებამან დაიჭრნა სასლსა შინა ამილასორასისათასა. მაშინ აოხრდა ეს მონასტერი. ჩვენ არა თუ მის წარსულოს საქმესა ვღაობთ, მაგრამ თქვენ მოგახსენებთ, რომელმაც რომ სიცოცხლე მიუღო მონაზონთა, ის გვამი რათ დაერიდებოდჷ მონასტრის მამულის მიტაცებასა, რომელმან მამულის მოტაცების გულისთქს დააქცია მონასტერი. მე თქმალდა მეშინის, რამდენი წყევლა სწერია გუჯართა შინა მონასტრისათა. მეფეთაგან, კათალიკოზთაგან... შეჩვენებულ ყოფენ მშლელთა... დასასრულ ითხოვეს მონასტერი უკუნეცეს თვისი ქონებული მამული... თქვენ გთხოვთ მედიატორთა გაშინჯოთ ჩემი მოხსენება... წელსა ჩყვ, მისისი იდ. არხიმანდრიტი ქუაბთახევისა, შიომღვიმისა და სხუათა მონასტერთა დოსითეოს“.

1806 წ. ივლისის :ი: შიომღვიმის სიგელი № 47: ქ. ესე შეკრულობის: და პირობისა წიგნი მოგართვით თქვენ თავადს გიორგი ამილახვარსა მე სოფელსა სამთავისს მცხოვრებელმან იმერელმან პაატამა ასე რომა მე ჩემის ნებაყოფლობით და დიდის თხოვნით მოვედი და შემოგეხვეწენით და ჩვენი თავი ჩვენ ყმათ მოგეცით ამ პირობით რომე მანამ თქვენი დაა (sic) ელისაბედ ცოცხალი იყოს, მანამდისინ იმას უნდა ვემსახურო, როგორათაც ბატამყმობის სასახურის რიგი იყოს, და როდესაც ღვთის ნებით თქვენი დაა ელისაბედ გარდაიცვალოს, მაშინ უნდა მამული მომცეთ და წადის შიოს მონასტერსა შეგეწიროთ ყმადა და უნდა ვიყვნეთ მეცა და ჩემი ჩამომავლობაცა ამ მონასტრის მკვიდრნი ყმანი საბოლოოდ და საუკუნოდ. ივლისის :ი: ქს: უუდ: და თქვენის დის მუახლევ მე მიბოძეთ ცოლათა; და მანამ ცოცხალი იყოს თქვენი დაა, ზემოხსენებულის რიგით უნდა ვემსახურო; და გარდაცვალების შემდგომად დისა თქვენისა, ისიც ზემოხსენებულის განწესებით მიმართვა მონასტერსა და მანამ ცოცხალი იყოს თქვენი დაა, მე იმას ვერ მოვშორდე“ (სკლამაწერანი).

სხვა სჯლით:

„ჩუენს სასოსა და სასაფლოას შიომღვიმის მონასტერს შემოგწირეთ ეს პაატა იმერელი ჩუენ გიორგი ამილახვარმა; როგორათაც ეს ამისგან მორთმეული ჩვენდა პირობის წერილი აცხადებს. ფებერვლის :გ: ქ ქს :უუვ: თ. გიორგი ამილახვაროვი“.

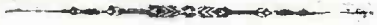
¹⁰⁾ ეს ლევან, ერეკლეს ძე, სჩანს 1670—1703 წ.

1806 წ. ოკტომბრის :დ. შიომღვიმის სიგელი № 48:

გორის ზემკრცხე პოლიციის სასამართლო (თ. იოსებ თუმანოვი) სწერს თ, ავთანდილ ამილახვარიშვილს: „კასპს მღვიმის მონასტრის ვენახები რომელიც არის, რომელიც უეზნდი სულის ბრძანებით მონასტერს მიჰბარებია, იმ ვენახებს შენ შენის ძალით ნურას შეეცილები, ანუ იმის გამოსავალს ნურას მიუღებ... ოკტომბრის :დ: ქკს უყდ“.

1808 წ.—თებერვლის :ი: სიგელი № 52: „ჩვენ თავადთა ამილახორიანთ ეს შეკრულობის და პირობის წერილი წარუდგინეთ მისს აღმატებულებას, საქართველოს მმართველს, ესრეთითა შეკრულებითითა აღთქმითა, რომელ კულაე აღარ შევაწუხოთ და არაფრისთანა არა ვთხოოთ რა, ჩვენის წინაპართაგან წმინდის შიოს მონასტრისადმი შეწირულთა ყმათა არცა რა სდებიათ და აქამომდე არ უძღვეიათ რა... ფებერვალს :ი: დღესა, ჩყს წელსა. თავადი ამილახორი ოთარ; თ'დი გ'ი ამილახორი; თ. იოანე ამილახოროვი (sic), ემეემიას შვილი; თ. ამილახოროვი ბეჟანისშვილი იოანე; თ. ამილახოროვი ავთანდილ“.

1810 წ. სინოდ. კანტ. სიგელი № 487: „...შენ სასოსა... მონასტერსა შიო მღვმისასა... მე შენდა მსასობელმან მხევალიმან ღვთისამან, ფალავანდიშვილის ასულმან ელენემ, შემოგწირე საოხად... მეუღლისა ჩემისა ქარუმიძე იოსებისა... მამის ჩემის ყმის შვილი (მზითვად მოცემული ფაფხაქეს ბიძისასშვილისადმი) გიორგი., რომელიცა ქერიობითა ჩემითა აღვზარდე, ვითარცა შვილი ჩემი... არას შეაწუხებდეს (წინამძღვარნი მღვმისისნი) უსამართლოებითა, არცა გაითვლებოდეს სხვათა უდაბნოსა ყმებთან, ჩემის სულის შვილათა და ჩემის შვილის საოხათ შემომიწირავს; ესეც უნდა იყოს ჩემი მახსენებელი და მწირველი უდაბნოსა შენსა. სამღვდელოდ შემომიწირავს“.

947.922(08

7 841

